

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Ы. АЛТЫНСАРИН АТЫНДАҒЫ ҰЛТТЫҚ БІЛІМ АКАДЕМИЯСЫ
НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ ОБРАЗОВАНИЯ ИМ. И. АЛТЫНСАРИНА

РУХАНИ
ЖАҒЫРУ

БІЛІМ

ҒЫЛЫМИ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖУРНАЛ

НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

ОБРАЗОВАНИЕ

№2
(93) 2020

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
Ы. АЛТЫНСАРИН АТЫНДАҒЫ ҰЛТТЫҚ БІЛІМ АКАДЕМИЯСЫ

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ ОБРАЗОВАНИЯ ИМ. И.АЛТЫНСАРИНА

THE MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN
NATIONAL ACADEMY OF EDUCATION NAMED AFTER Y. ALTYSARIN

БІЛІМ – ОБРАЗОВАНИЕ

ҒЫЛЫМИ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖУРНАЛ
НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ
SCIENTIFIC-PEDAGOGICAL JOURNAL

№2 (93) 2020

Нұр-Сұлтан, 2020
Нур-Султан, 2020
Nur-Sultan, 2020

**ҚР БҒМ Ұ.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының
ҒЫЛЫМИ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖУРНАЛЫ**

Басылымның кезеңділігі - жылына 4 рет шығады

№ 9838-Ж

есепке қою, қайта есепке қою туралы

КУӘЛІК

Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат министрлігінің
Ақпарат және мұрағат комитетінде берілген

ТАҚЫРЫПТЫҚ БАҒЫТЫ

БІЛІМ ЖӘНЕ ТӘРБИЕ МӘСЕЛЕЛЕРІ БОЙЫНША ҒЫЛЫМИ-ӘДІСТЕМЕЛІК,
АҚПАРАТТЫҚ-ТАНЫМДЫҚ МАТЕРИАЛДАРДЫ ЖАРИЯЛАУ

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ

Жилбаев Ж.О. – п.ғ.к., профессор,
редакция алқасының төрағасы;

Балыкбаев Т.О. – п.ғ.д., профессор;

Жетписбаева Б.А. – п.ғ.д., профессор;

Кожамжарова Д.П. – т.ғ.д., профессор;

Менлибекова Г.Ж. – п.ғ.д., профессор;

Моисеева Л.В. – п.ғ.д., профессор (Ресей);

Сарыбеков М.Н. – п.ғ.д., профессор;

Сманкулова Ж.Е. – т.ғ.д., профессор;

Чоросова О.М. – п.ғ.д., профессор (Ресей);

Шаймерденова Н.Ж. – ф.ғ.д., профессор;

Мукашева М.У. – п.ғ.к., доцент;

Нарбекова Б.М. – т.ғ.к., доцент;

Исаева Ж.К. – ф.ғ.к., жауапты редактор;

Есепбай Ж.Е. – корректор;

Кусаинов О.А. – техникалық редактор.

*Материалдардың анықтығына авторлар жауапты болады.
Редакция материалдарды қабылдамауға құқылы.*

НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ
Национальной академии образования имени И. АЛТЫНСАРИНА МОН РК

Периодичность издания – 4 номера в год

СВИДЕТЕЛЬСТВО

о постановке на учет, переучете № 9838-Ж
выдано Комитетом информации и архивов Министерства культуры и
информации Республики Казахстан

ТЕМАТИЧЕСКАЯ НАПРАВЛЕННОСТЬ

ПУБЛИКАЦИЯ НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИХ, ИНФОРМАЦИОННО-ПОЗНАВАТЕЛЬНЫХ
МАТЕРИАЛОВ ПО ПРОБЛЕМАМ ОБРАЗОВАНИЯ И ВОСПИТАНИЯ

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Жилбаев Ж.О. – к.п.н., профессор,
председатель редакционной коллегии;
Балыкбаев Т.О. – д.п.н., профессор;
Жетписбаева Б.А. – д.п.н., профессор;
Кожамжарова Д.П. – д.и.н., профессор;
Менлибекова Г.Ж. – д.п.н., профессор;
Моисеева Л.В. – д.п.н., профессор (Россия);
Сарыбеков М.Н. – д.п.н., профессор;
Сманкулова Ж.Е. – д.и.н., профессор;
Чоросова О.М. – д.п.н., профессор (Россия);
Шаймерденова Н.Ж. – д.ф.н., профессор;
Мукашева М.У. – к.п.н., доцент;
Нарбекова Б.М. – к.и.н., доцент;
Исаева Ж.К. – к.ф.н., ответственный редактор;
Есепбай Ж.Е. – корректор;
Кусаинов О.А. – технический редактор.

*Ответственность за достоверность материалов несут авторы.
Редакция оставляет за собой право отклонять материалы.*

SCIENTIFIC-PEDAGOGICAL JOURNAL
National Academy of education named after Y.Altynsarin, MES RK

Frequency of publication – 4 issues per year

CERTIFICATE

about registration, re-registration
No. 9838-F

issued by the Committee of information and archives of the Ministry of culture and information
of the Republic of Kazakhstan

THEMATIC FOCUS

PUBLICATION OF SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL,
INFORMATION AND EDUCATIONAL MATERIALS ON EDUCATION AND UPBRINGING

EDITORIAL BOARD

Zhylybayev Zh.O. – Candidate of pedagogics, Professor,
Chairman of the editorial Board;

Balykbayev T.O. – Doctor of pedagogy, Professor;

Chorosova O.M. – Doctor of pedagogy, Professor (Russia);

Kozhamzharova D.P. – Doctor of history, Professor;

Menlibekova G.Zh. – Doctor of pedagogy, Professor;

Moiseyeva L.V. – Doctor of pedagogy, Professor (Russia);

Sarybekov M.N. – Doctor of pedagogy, Professor;

Shaimerdenova N.Zh. – Doctor of Philology, Professor;

Smankulova Zh.Y. – Doctor of history, Professor;

Zhetpisbayeva B.A. – Doctor of pedagogy, Professor;

Mukasheva M.U. – Candidate of pedagogics, associate Professor;

Narbekova B.M. – Candidate of history, associate Professor;

Issayeva Zh.K. – Candidate of philology, executive editor;

Yesaepbay Zh.Y. – corrector;

Kusainov O.A. – technical editor.

*The authors are responsible for the accuracy of the materials.
The editorial board reserves the right to reject the materials.*

МАЗМҰНЫ

БІЛІМ БЕРУ САЯСАТЫ / ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ПОЛИТИКА / EDUCATIONAL POLICY

Бабалова Г.Г., Ширококов С.Н.

Актуальные проблемы подготовки переводчиков-синхронистов
в процессе межкультурного взаимодействия6

Нұрбаев Ж.Е.

Шағын жинақты мектептегі білім сапасын арттырудағы ресурстық орталықтардың рөлі14

Salimzyanova E.Sh.

Characteristics of formation of mechanism of self-control of university students
in study of foreign language25

ОҚЫТУДЫҢ ТЕОРИЯСЫ МЕН ТӘЖІРИБЕСІ / ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ОБУЧЕНИЯ / THEORY AND PRACTICE OF TEACHING

Ахметова Б.С.

Организация образовательного процесса в совмещенных классах малокомплектной школы35

Каирбекова Б.Д., Кудабоева К.Е.

Дистанционное обучение в МКШ45

Каримова Б.Т.

Влияние творчества Абая Кунанбаева на понимание казахским народом
лингвокультуры «сердце /жүрек»55

ТӘРБИЕЛЕУДІҢ ТЕОРИЯСЫ МЕН ТӘЖІРИБЕСІ / ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ВОСПИТАНИЯ / THEORY AND PRACTICE OF EDUCATION

Мамырханова А.М., Каппасова К.А.

Инклюзивная культура как условие социализации обучающихся
с особыми образовательными потребностями64

Құрман Н.Ж.

Абайдың данышпандық коды және Абай шығармаларын оқытудың жаңашыл бағыттары72

Шалғынбаева Қ.Қ., Халыкова А.М.

Студенттердің кәсіби тұлғалық құндылықтарын дамытудың
педагогикалық-психологиялық шарттары83

CONFERENCES, FORUMS, SEMINARS

«Қазақстанның үшінші жаңғыру контексіндегі андрагогикалық білім берудің әдіснамасы: үрдістер,
мәселелер, шешу жолдары» халықаралық ғылыми-практикалық конференция91

About vi international forum on teacher education «Perspectives and priorities of teacher education in
times of change, choice and challenge»93

VI Международный Форум по педагогическому образованию IFTE-2020 в виртуальном формате
«Перспективы и приоритеты педагогического образования в эпоху трансформаций, выбора и
вызовов» (Казань, КФУ)97

БІЗДІҢ АВТОРЛАР/ НАШИ АВТОРЫ / OUR AUTHORS.....99

ЖУРНАЛ ТУРАЛЫ ЕРЕЖЕ / ПОЛОЖЕНИЕ О ЖУРНАЛЕ / POSITION ABOUT THE JOURNAL.....100

Г.Г. БАБАЛОВА¹, С.Н. ШИРОБОВ²

¹ Омский государственный университет путей сообщения,

г. Омск, Россия, e-mail: sshirob@yahoo.com

² Омский государственный педагогический университет

г. Омск, Россия, e-mail: sshirob@yahoo.com

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПОДГОТОВКИ ПЕРЕВОДЧИКОВ-СИНХРОНИСТОВ В ПРОЦЕССЕ МЕЖКУЛЬТУРНОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ

Аннотация. В последнее время в современном мире проходит большое количество международных мероприятий, направленных на установление деловых контактов в иноязычной среде. В рамках проведения таких значимых событий проблема подготовки переводчиков-синхронистов в процессе межкультурного взаимодействия становится актуальной. Очевидно что, вероятностное прогнозирование вызывает большие трудности в процессе синхронного перевода. Умения устного перевода и прогнозирования необходимы переводчику, чтобы понять завершение начатой фразы или предложения в целях экономии времени. Нередко происходят технические сбои в работе аппаратуры при синхронном переводе. Кроме того, случаются ситуации, когда необходимо предвидеть и догадаться, какой текст последует за услышанным. Вместе с тем, в современной отечественной и зарубежной науке очень мало работ, посвященных исследованию данной проблемы.

Ключевые слова: синхронный, перевод, вероятностный, межкультурное взаимодействие, подготовка переводчиков, прогнозирование, уровень, трансформации, иерархия, сообщение, эффект, эквивалентность.

ВВЕДЕНИЕ

Современная Россия представляет собой активно развивающееся государство, стремящееся к взаимодействию с другими странами и регионами мира. В последнее время наблюдается укрепление международных связей России на различных уровнях: экономическом, политическом, культурном, академическом, научном и др. Международное сотрудничество в области образования осуществляется в рамках межправительственных соглашений. Распространение получила академическая мобильность, при котором про-

исходит взаимное обогащение опытом. Обучение иностранных граждан в российских высших учебных заведениях становится доступным.

ЦЕЛЬ И ЗАДАЧИ ИССЛЕДОВАНИЯ

Особую роль в интеграционных процессах играет культура межкультурного общения. Интерес здесь представляет тот факт, что культура каждой страны уникальна и имеет свои черты, что создает огромное разнообразие в мире. Следовательно, человек, вступающий во взаимодействие с иностранцами, должен быть готов к межкультурной

коммуникации. Именно эта компетентность будет задавать характер общения, определять уровень взаимопонимания, влиять на успешность международной деятельности. Данные обстоятельства предъявляют определенные требования к подготовке будущих переводчиков-синхронистов в новых в процессе межкультурного взаимодействия.

МЕТОДОЛОГИЯ

В последнее время в нашей стране и за рубежом проходит большое количество международных мероприятий, направленных на установление деловых контактов в иноязычной среде. В рамках проведения таких значимых событий проблема вероятностного прогнозирования вызывает большие трудности в процессе синхронного перевода. По мнению многих лингвистов, навыки устного перевода и прогнозирования необходимы переводчику, чтобы понять завершение начатой фразы или предложения в целях экономии времени. Нередко происходят технические сбои в работе аппаратуры при синхронном переводе. К примеру, опубликованные крупными транснациональными корпорациями вакансии требуют от соискателей на должность переводчика в рамках языковой пары английский-русский качественно выполнять как письменный перевод технических и финансовых текстов, корреспонденции, контрактной документации, так и устный перевод (последовательный, синхронный перевод методом «нашептывания») совещаний, переговоров и телефонных бесед с иностранными специалистами, что занимает 30% рабочего времени. Особо уточняется, что работа заключается с ведущими иностранными экспертами разных национальностей, используя-

щими для общения английский язык.

Кроме того, случаются ситуации, когда необходимо предвидеть и догадаться, какой текст последует за услышанным. Вместе с тем, в современной отечественной и зарубежной науке очень мало работ, посвященных исследованию данной проблемы. Исследование вопросов многоуровневой системы вероятностного прогнозирования в процессе синхронного перевода проводится на материале научных трудов, учебных пособий, имеющих отношение к синхронному переводу. Исследование глубинной структуры синхронного перевода, которая имеет непосредственное отношение к уровням языковой системы (фонологическому, морфологическому, синтаксическому, лексическому), остаётся актуальной в современном межкультурном обществе. Выделяются также ярусы языковых, речевых и ситуативных уровней вероятностного прогнозирования. В связи с этим, принимаются во внимание разновидности синхронного перевода: 1). «Перевод с листа», т. е. с использованием переводчиком-синхронистом текста сообщения на иностранном языке, поступившего в письменном виде. 2). Работа с использованием портативной техники, при использовании которой переводчик-синхронист находится в помещении среди участников международного события и воспринимает речь выступающего непосредственно с подиума, где находится оратор. Такого переводчика в профессиональном сообществе называют «шептун».

РЕЗУЛЬТАТЫ

В современном мире учеными осуществляется теоретическое обоснование возможностей и поиск методологических подходов к реализации

концепции вероятностного прогнозирования в процессе синхронного перевода. Предлагается реализовать многоуровневую систему. Авторами выделаны ярусы языковых, речевых и ситуативных уровней вероятностного прогнозирования. На первом ярусе находятся выделяемые языкознанием уровни языковой системы: фонологический, морфологический, синтаксический. На следующем (втором) ярусе – смысловые связи между словами, организованными в предложение и связной текст, на третьем ярусе – контекстно-ситуативные факторы. Современная методология переводоведения, основываясь на идее установления диалога культур, принципиальное значение придает переводческой трансформации. По мнению исследователя Алексеевой И. С., прогностические компетенции необходимы каждому синхронисту по следующим: во-первых, они нужны в тех случаях, когда речь подается со сбоями в работе аппаратуры (докладчик далеко от микрофона); или переводчика в нужный момент сильно отвлекли, и он воспринял не всю информацию. Во-вторых, определенные компетенции прогнозирования необходимы для того, чтобы додумать, какой текст последует за услышанным, так как специалист должен переводить, не дожидаясь окончания синтаксической или логической структуры [1, с. 119]. Современная методология переводоведения, основываясь на идее установления диалога культур, принципиальное значение придает переводческой трансформации.

Механизм вероятностного прогнозирования является многоуровневым, иерархически организованным, что побудило авторов провести методологический анализ проблемы выделения

ярусов языковых, речевых и ситуативных уровней вероятностного прогнозирования, а также определить в качестве предмета исследования вероятностное прогнозирование.

На самом первом ярусе находятся выделяемые языкознанием уровни языковой системы: фонологический, морфологический, синтаксический. Как отмечает исследователь Аракин В.Д., фонема как основная единица фонологического уровня выполняет две довольно серьезные в целях иноязычного общения функции: конститутивную, состоящую в том, что фонемы представляют собой важный «строительный» материал для единиц морфологического и других уровней (без фонем ни морфемы, ни слова жить не могут); дистантивную функцию, или различительную, которая даёт определенную гарантию отличать одни морфемы от других, что также имеет важное значение для интеркультурального общения (сегментные единицы). К фонологическому уровню относятся также суперсегментные единицы, под которыми обычно понимаются ударение и интонация» [2, с. 65-66]. Основной единицей морфологического уровня является морфема. «Под морфемой имеется в виду устойчивая последовательность фонем, которые составляют, её материальную сторону; содержание же морфемы, или её семантика, обычно складывается из определённого набора минимальных смысловых элементов, называемых семами» [2, с. 94]. Синтаксический уровень, как и всякий другой уровень языка, располагает своим собственным составом единиц – это словосочетание и предложение.

На следующем значимом втором ярусе – смысловые связи между словами, объединённые в предложение и

связное сообщение (текст), а на третьем обозначенном ярусе – контекстно-ситуативные факторы.

Суть этой интересной и полезной исследовательской идеи о многоуровневой иерархически настроенной структуре механизма вероятностного прогнозирования ведет к тому, что требуемая для восприятия в затруднённых условиях синхронного перевода степень избыточности не может быть достигнута на каком-то одном уровне и что каждый более высокий уровень в иерархии очень способствует повышению степени избыточности воспринимаемого синхронистом информации в целом, а также повышает избыточность на низших уровнях этой иерархии.

Очевидно, что при переходе с каждого низшего уровня на более высокий происходит повышение избыточности принимаемого сообщения. Например, исследуя на первом ярусе уровень сочетаемости, предложили нескольким синхронистам перевести предложение: «Кислая сладость вскрикнула наземь от ожирения». Первое словосочетание было переведено всеми переводчиками, здесь сыграл роль закон семантического согласования между словами. Эти слова имеют общую сему: «вкус». Она обеспечивает их сочетаемость. Сбои происходили в последующих словосочетаниях. Таким образом, смысловой уровень является основным, играет роль фильтра, способствующего сочетать два слова или же, наоборот.

Относительно второго яруса следует отметить, что большая или меньшая вероятность «предсказания» того или иного завершения предложений будет зависеть от тематического контекста. «Тема» – это «старое», «известная информация». «Рема» – «новое», «новая информация», «пик коммуникативной нагрузки». Эти термины применимы

к глубинным семантическим уровням высказывания. «Тема» может повторяться в тексте, а «рема» – единична.

Говоря о поверхностном уровне высказывания, применяют термины «субъект» и «предикат» соответственно. Например, «Из шатра, толпой любимцев окружённый, выходит Пётр. Его глаза сияют. Лик его ужасен. Движенья быстры. Он прекрасен. Он весь как божия роса. Идёт. Ему коня подводят.» В этих восьми предложениях – реальный субъект высказывания – Пётр. Ему приписываются разные признаки.

Проанализировав и объединив смысл этих терминов, представляется необходимым подтвердить высказывание Г.В. Чернова о том, что под темой мы понимается предмет (субъект) высказывания, который, в свою очередь, может быть на семантико-смысловом уровне выражен в ряде предложений или в сообщении в целом. Подчеркивается, что под ремой понимается глубинный предикат, который с синтаксическим предикатом предложения поверхностного уровня может совпадать или не совпадать [8, с. 117] Таким образом, восприятие смысловой структуры текста является динамическим процессом, осуществляемым путём последовательного присоединения новых семантико-смысловых компонентов – ремы к исходным – теме, которое осуществляется в актах предикации и завершается получением новой смысловой единицы.

Необходимо подчеркнуть, что, так как каждый предикат (или рема), присоединяемый к тематическому семантико-смысловому компоненту, уникален, то ранг его может быть определен только на основании ранга тематического высказывания или сообщения, раскрытию состава и признаков которого он служит.

На последнем (третьем) ярусе находится наивысший уровень избыточности, который определяется той ситуацией, в которой осуществляется речь, подлежащая синхронному переводу. «Коммуникативная ситуация (КС) – система взаимодействующих факторов (реальных и воображаемых), побуждающих её участников к общению и определяющих их речевое поведение» [6, с. 80]. Иначе говоря, это набор факторов экстралингвистической обстановки, в которой осуществляется коммуникация, развёртывается сообщение, в их взаимодействии.

Крушельницкая К. Г. использует термин «коммуникативное задание (КЗ)», на наш взгляд, синонимичный термину «коммуникативная ситуация (КС)». «КЗ определяется конкретной обстановкой акта общения: намерением говорящего и осведомлённостью слушающего о предмете сообщения, говорящий учитывает, что уже знает слушающий, и, исходя из этого, сообщает ему новую информацию». [5, с. 13]. Таким образом, сочетание темы и ремы для слушающего составляет основу всякой коммуникации.

Структура КС (или КЗ) синхронного перевода позволяет служить теоретической предпосылкой для разработки стандартного набора сведений, которые организация, заключающая контракт с синхронным переводчиком, обязана сообщить ему заблаговременно до начала конференции. Однако, подобная структура КС может быть положена в основу разработки глоссариев типичных клише, которые следует составлять для стандартных КС по аналогии с разрабатываемыми сейчас глоссариями «процедурной терминологии и фразеологии», а также тематическими глоссариями. На наш взгляд, при разработке глоссариев следует уделить внимание

интернационализмам. В своем издании «Настольная книга переводчика», автор Л. Г. Шереминская справедливо отмечает, что «типичной ошибкой переводчика при переводе слов *dramatic*, *dramatically* является вариант «драматический, драматично». Переводные эквиваленты, характерные для научной литературы, значительно отличаются от приведённых в общих словарях. Наименее подходящим вариантом в данном случае может быть перевод этого слова как «резкий, сильный, существенный, значительный (но)». Например, *The growth in complexity has indeed been dramatic*. Повышение уровня сложности было весьма значительным.» [9, с. 132]. Особое внимание следует уделить ложным друзьям переводчика. Под «ложными друзьями переводчика» подразумеваются слова чаще всего латинского и греческого происхождения, имеющие сходное написание, но различное значение в английском и русском языках, например, *accurate* – точный, а не аккуратный, *actual* – фактический, а не актуальный, *object* – цель, предмет, а не объект» [4, с. 135].

Так как основной единицей речевого сообщения является высказывание или предложение, то главным уровнем всего механизма вероятностного прогнозирования является именно предложение. Однако не следует упускать из виду роль интонации. «Интонационные средства выступают также, как формальные показатели других коммуникативно-обусловленных синтаксических значений. Сюда относятся: завершённость и незавершённость предложения; коммуникативная установка высказывания (повествовательность, вопросительность, побудительность); достоверность высказывания, а также эмоциональное отношение говорящего к тому, что он говорит. Все

эти значения тесно взаимосвязаны и реализуются в интонационных структурах предложения. Из этого выходит, насколько важно правильное интонирование предложения для коммуникации, для взаимопонимания участников акта общения» [5, с. 26].

Немаловажную роль в процессе вероятностного прогнозирования играют и переводческие трансформации. Опираясь на работы известных учёных, а также суммируя концепции по вопросам переводческих трансформаций, на наш взгляд, следовало бы классифицировать их по двум разновидностям (лексическим и грамматическим), а далее свести их к определённым типам.

Лексические трансформации. К лексическим заменам традиционно относят: транскрипцию транслитерацию), конкретизацию, генерализацию, модуляцию (замену следствия причиной и причины следствием, т.е. замену, основанную на причинно-следственных отношениях), антонимический перевод, компенсацию, добавления, опущения. Приведём пример использования лексической трансформации, именуемой «модуляция (замена следствия причиной и наоборот)». I don't blame them. Я их понимаю. Здесь замена основана на причинно-следственных отношениях: Я их не виню, потому что я их понимаю.

Грамматические трансформации следует подразделить на два вида: морфологические и синтаксические.

1. Морфологические трансформации включают в себя: особенности передачи при переводе значения артикля, замены частей речи, грамматическую замену числа, замену грамматического времени. Проиллюстрируем на примере замену глагола на отглагольное существительное: Он плохо плавает. – He is a poor swimmer.

2. Синтаксические трансформации характеризуются большим разнообразием по сравнению с морфологическими. К ним относятся: перестановка, синтаксическое уподобление, замена членов предложения, переход от обратного порядка к прямому, преобразование активных конструкций в пассивные и наоборот, членение предложений, объединение предложений, замена типа синтаксической связи, опущения, добавления. Для достоверной иллюстрации синтаксической трансформации опущения приведём пример: So I paid my check and all. Then I left the bar and went out where the telephones were. – Я расплатился и пошёл к автоматам. Здесь в английском тексте семантически избыточным является left the bar, т.к. обозначаемое им действие подразумевается последующим глаголом went out; отсюда и опущение в русском переводе (сопровождается объединением предложения с предыдущим) [3, с. 23-28]. Авторами раскрыта существенная идея о многоуровневой иерархически настроенной структуре механизма вероятностного прогнозирования сводится к тому, что необходимая для восприятия в затруднённых условиях синхронного перевода степень избыточности не может быть достигнута на каком-то одном уровне и что каждый более высокий уровень в иерархии способствует повышению степени избыточности воспринимаемого синхронистом сообщения в целом, а также повышает избыточность на низших уровнях иерархии. Дана характеристика вероятностному прогнозированию и выявлены его возможности в процессе синхронного перевода. Исследователями становлено, что эквивалентность перевода подлиннику зависит от равенства эффекта, производимого на

реципиентов оригинального текста и текста перевода.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

На основании вышеизложенного, а также опираясь на личный опыт, можно прийти к выводу о том, что вероятностное прогнозирование при синхронном переводе является многоуровневым. Выделяются ярусы языковых, речевых и ситуативных уровней вероятностного прогнозирования. На первом ярусе находятся обозначенные языкознанием уровни языковой системы (фонологический, морфологический, синтаксический). На втором ярусе – смысловые связи между словами, организованными в предложение и связанное сообщение (текст), на третьем ярусе – контекст-

но-ситуативные факторы. На третьем ярусе находится наивысший уровень избыточности, который определяется той ситуацией, в которой осуществляется речь, подлежащая синхронному переводу. Сюда можно отнести интонацию, а также переводческие трансформации. Механизм вероятностного прогнозирования является многоуровневым, иерархически организованным. Немаловажную роль в процессе вероятностного прогнозирования играют переводческие трансформации. Безусловно, в условиях развивающегося информационного общества потребность в качественном синхронном переводе будет только расти, а требования к переводчикам в процессе межкультурного взаимодействия сильно возрастать.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Алексеева, И.С. *Профессиональное обучение переводчика: учебное пособие по устному и письменному переводу для переводчиков и преподавателей* / И.С. Алексеева. - СПб.: Изд-во «Союз», 2001. - 228 с.
2. Аракин, В.Д. *Сравнительная типология английского и русского языков: учебное пособие для студентов педагогических институтов по специальности «Иностранные языки»*. 3-е издание / В.Д. Аракин. - М.: ФИЗМАТЛИТ, 2010. - 254 с.
3. Бабалова, Г.Г. Проблема эквивалентности перевода и переводческие трансформации / Г.Г. Бабалова // *Наука о человеке: гуманитарные исследования*. - 2017. - № 4 (30). - С. 23-28.
4. Голикова, Ж.А. *Learn to Translate by Translating from English into Russian: учебное пособие (перевод с английского на русский)* / Ж.А. Голикова. - М.: Новое знание, 2003. - 287 с.
5. Крушельницкая, К.Г. *Советы переводчику: учебное пособие по немецкому языку для вузов*. 2-е издание / К.Г. Крушельницкая. - М.: ООО «Издательство Астрель»: ООО «Издательство АСТ», 2004. - 316 с.
6. Нелюбин, Л.Л. *Толковый переводческий словарь*. 3-е издание / Л.Л. Нелюбин. - М.: Флинта: Наука, 2003. - 320 с.
7. Фейгенберг, И.М. *Вероятностное прогнозирование в деятельности человека* / И.М. Фейгенберг, Г.Е. Журавлёва. - Москва: Наука, 1977. - 392 с.
8. Чернов, Г.В. *Основы синхронного перевода* / Г.В. Чернов. - М.: Высшая школа, 1987. - 256 с.
9. Шереминская, Л.Г. *Настольная книга переводчика* / Л.Г. Шереминская. - Ростов н/Д: Феникс, 2008. - 252 с.

Г.Г. БАБАЛОВА¹, С.Н. ШИРОБОКОВ²

МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ӘРЕКЕТТЕСТІК ПРОЦЕСІНДЕГІ АУДАРМАШЫ-СИНХРОНИСТТЕРДІ ДАЙЫНДАУДЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

¹ Омбы мемлекеттік қатынас жолдары университеті,
Омбы қ., Ресей, e-mail: sshirob@yahoo.com

² Омбы мемлекеттік педагогикалық университеті,
Омбы қ., Ресей, e-mail: sshirob@yahoo.com

G.G. BABALOVA¹, S.N. SHIROBOKOV²

CONTEMPORARY ISSUES OF TRAINING SIMULTANEOUS INTERPRETERS IN THE INTERCULTURAL INTERACTION PROCESS

¹Omsk State Transport University,
Omsk, Russia, e-mail: sshirob@yahoo.com

²Omsk State Pedagogical University
Omsk, Russia, e-mail: sshirob@yahoo.com

Аңдатпа. Бірыңғай әлемдік білім беру нарығын қалыптастырудағы жоғары білім беруді интернационаландыру процестерінің шеңберінде соңғы уақытта қазіргі әлемде шетелдік ортада іскерлік байланыстар орнатуға бағытталған көптеген халықаралық шаралар өтіп жатыр. Осындай маңызды оқиғалар аясында мәдениетаралық өзара іс-қимыл процесінде ілеспе аудармашыларды даярлау мәселесі өзекті болып отыр. Синхронды аударма процесінде үлкен қиындықтар тудыратыны анық. Ауызша аударма және болжау дағдылары аудармашыға уақытты үнемдеу мақсатында басталған фразаның немесе сөйлемнің аяқталуын түсіну үшін қажет. Синхронды аударма кезінде жабдықтың жұмысында техникалық ақаулар жиі кездеседі. Сонымен қатар, естігеннен кейін қандай мәтін болатынын алдын-ала болжау және болжау қажет болған жағдайлар болады. Сонымен бірге, қазіргі отандық және шетелдік ғылымда бұл мәселені зерттеуге арналған жұмыстар өте аз.

Түйін сөздер: синхронды, аударма, ықтималды, мәдениетаралық өзара іс-қимыл, аудармашыларды даярлау, болжау, деңгей, трансформация, иерархия, хабарлама, әсер, эквиваленттілік.

Abstract. Recently, a large number of international events aimed at establishing business contacts in a foreign language environment have been held in the modern world. Within the framework of such significant events, the problem of training simultaneous interpreters in the process of intercultural interaction becomes relevant. It is obvious that probabilistic forecasting causes great difficulties in the process of simultaneous translation. Interpretation skills are important and necessary for the translator to understand the completion of a sentence or phrase that has been started in order to save time. Often there are technical failures in the operation of the equipment during simultaneous translation. In addition, there are situations when we need to anticipate and guess what text will follow what you hear. At the same time, there are very few works devoted to the study of this problem in modern Russian and foreign science.

Key words: synchronous, translation, probabilistic, intercultural interaction, translator training, forecasting, level, transformations, hierarchy, message, effect, equivalence.

FTAMP 14.25.21

Ж.Е. НҰРБАЕВ*Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,**Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан**e-mail: zhaslannurbayev@gmail.com***ШАҒЫН ЖИНАҚТЫ МЕКТЕПТЕГІ БІЛІМ САПАСЫН АРТТЫРУДАҒЫ
РЕСУРСТЫҚ ОРТАЛЫҚТАРДЫҢ РӨЛІ**

Аңдатпа. Мақалада эмпирикалық зерттеу негізінде ауылдық шағын жинақты мектептердегі білім беру сапасын арттыру мәселелері қарастырылады. Негізгі шаралардың бірі ресурстық орталықтар желісін құру және оның қызметі болып табылады. Ресурстық орталықтарды пайдалану тәжірибесі ауылдық аз қамтылған мектептердің мұғалімдеріне әдістемелік қолдау көрсету мақсаты жаңа емес, мұндай мысалдарды шет елдердің орта білім беру жүйесінде кездестіруге болады. Қазақстанда Қарағанды облысының тірек мектептерінің жұмыс істеу тәжірибесі негізге алынды. Республика аумағында тірек мектеп-ресурстық орталықтар желісін құрудың белсенді кезеңі 2011 жылы басталды. Бүгінгі күні осындай педагогикалық кәсіби қоғамдастықтардың ұдайы өсуі байқалады. Алайда, ресурстық орталықтар санының ұлғаюымен бірге тірек мектептердің одан әрі жұмыс істеуі мен қызметінің белгілі бір қиындықтары байқалады. Негізгі қиындықтар магниттік және ресурстық мектептерді ақпараттық-коммуникациялық технологиялармен және кең жолақты интернетке қолжетімділікпен қаржыландыруда, қамтамасыз етуде байқалады. Бұл жағдай жаңартылған білім беру мазмұнын іске асырумен және ресурстық орталықтар негізінде жетекші мектептер жүйесін құрумен күрделене түсуде. Осыдан кәсіби педагогикалық қоғамдастық үшін жүктеме мен есеп беру артады.

Түйін сөздер: синхронный, перевод, вероятностный, межкультурное взаимодействие, подготовка переводчиков, прогнозирование, уровень, трансформации, иерархия, сообщение, эффект, эквивалентность.

КІРІСПЕ

Білім алу мүмкіндіктерінің теңдігі - бұл әлемнің барлық дерлік елдерінде белгілі қызмет принципі. Оның адалдығына күмәнданудың мәні жоқ. Ол біздің елде жұмыс істейді. Бірақ оны жүзеге асырудағы қиындықтар бүгінгі күнге дейін сақталады. «2000 жыл бұрын Конфуций «білім алу алдындағы барлығының теңдігі» идеясын ұсынып, әр адамның білім алуға тең құқығын

жариялады. Білім елдің және халықтың тағдырымен тығыз байланысты, сондықтан әркімнің білім алуға мүмкіндігі болуы керек» [1].

Білім сапасындағы айырмашылық мектеп типтеріне байланысты, бұл әсіресе қалалық және ауылдық мектептер арасында байқалады. Бұл тезисті халықаралық салыстырмалы зерттеулермен қатар білім алушының білімін бағалаудың ұлттық жүйелерімен раста-

лады. Қазақстандық білім алушылардың оқу жетістіктерін ұлттық және халықаралық бағалаудың төмен нәтижелері әр түрлі факторлардың тікелей нәтижесі болып табылады, мысалы, элиталық орта білім беру курсына таңдау, аз қамтылған ауылдық мектептер үшін тиісті назар мен қаражаттың болмауы және тағы басқалар.

Ауылдағы шағын жинақты мектептердің жағдайын зерттеу көрсеткендей, шағын жинақты мектептерде балалардың білім қажеттіліктерін толық қанағаттандыру, олардың жан-жақты дамуы үшін жағдайлар жоқ, оқушылардың қабілеттері мен қызығушылықтарын ескере отырып, тереңдетілген және бейінді оқытуды ұйымдастыруда қиындықтар бар.

Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында шағын мектептер проблемаларын шешудің бір тәсілі - ресурстық орталықтар құру [2]. Ресурстық орталық - бұл жақын орналасқан мектептің білім беру ресурстары шоғырланған білім беру ұйымы. Әр ресурстық орталықта бірнеше шағын жинақты мектептер, магниттік мектептер бар.

ЗЕРТТЕУДІҢ МАҚСАТЫ МЕН МІНДЕТТЕРІ

Зерттеудің мақсаты - ресурстық орталықтардың қазіргі жағдайын және олардың шағын жинақты мектептердегі білім беру сапасын арттыруға әсерін талдау.

Міндеттері:

- шағын жинақты мектептердегі білім беру сапасын жақсартудың негізгі шаралары ретінде ресурстық орталықтардың тәжірибесін таратудың іргелі тарихи алғышарттарын айқындау;
- ресурстық орталықтардың жұмыс істеу принциптерін зерттеу;

- ресурстық орталықтар қызметінің қазіргі жағдайын және олардың шағын жинақты мектептер жұмысына әсерін зерттеу;

- ресурстық орталықтардың жұмыс істеуі мен қызметінің негізгі проблемаларын анықтау;

- ресурстық орталықтардың қызметін жақсарту бойынша ұсыныстар әзірлеу.

ӘДІСНАМА

Бұл мақалада 2018 жылы және 2020 жылдың қаңтар-наурызында 7 ресурстық орталықтарда және 20-дан астам шағын жинақты мектептерде жүргізілген зерттеу нәтижелері берілген. Эмпирикалық мәліметтерді жинағаннан кейін сандық және сапалық талдау жасалды.

Сандық деректер негізгі тенденцияларды анықтау, гипотезаларды тексеру және анықталған құбылыстарды әртүрлі деңгейдегі білім беру органдарының ресми статистикасында қолданылатын көрсеткіштер жүйесімен сәйкестендіру мақсатында сипаттамалық, статистикалық талдаудан өтті.

Сауалнамалар мен сұхбаттардан жиналған сапалы деректер есептеуіш әдістерді қолдана отырып, негізгі әрекеттерді, қызығушылықтарды, мүдделер қақтығысын және қазіргі заманғы жағдайларға жауап беретін ресурстық орталықтардың жұмысына келісілген іс-қимыл жасау мүмкіндіктерін, ауыл мұғалімдеріне жан-жақты ақпараттық және әдістемелік көмек көрсетуді анықтау үшін талданды. Осылайша, мұғалімдерге шағын жинақты мектептерде білім беру сапасы жақсарады.

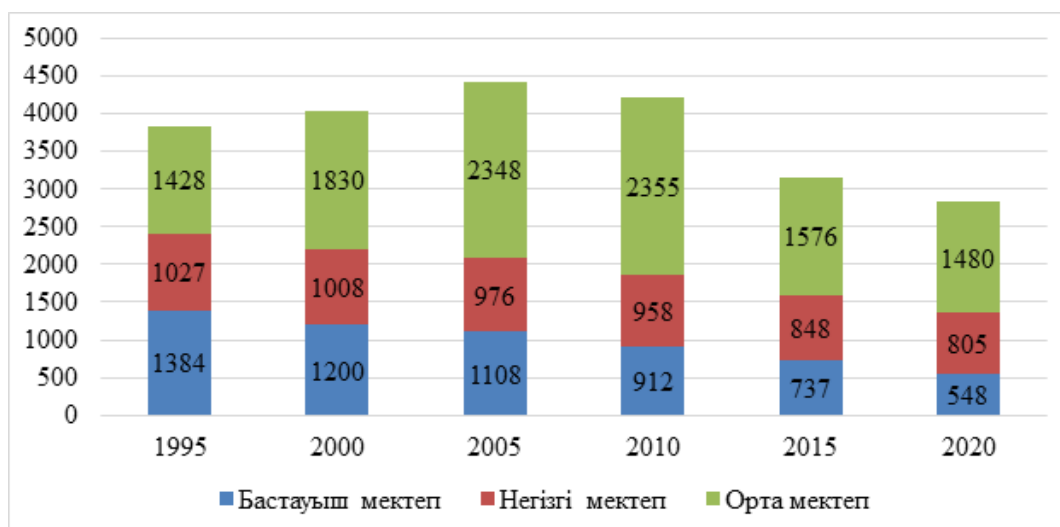
НӘТИЖЕ

Қазақстандағы шағын жинақты мектептер: білім беру сапасының динамикасы мен мәселелері.

Бүгінгі таңда Қазақстанда 7340 мектеп жұмыс істейді, олардың 5225-і ауылдық жерлерде, оның ішінде 2833-і шағын жинақты мектептер, яғни шағын жинақты мектептер республикадағы барлық мектептердің 39% құрайды

[3]. Егер шағын жинақты мектептердің динамикасына назар аударсақ, олардың XX ғасырдың 90-шы жылдарында және 2000 жылдардың басында біртіндеп өсуін байқауға болады. Бірақ 2010 жылдан бастап төмендеу байқалды.

Диаграмма-1. Қазақстандағы шағын жинақты мектептер санының динамикасы (1995-2020)

Егер 1995 жылы Қазақстанда 3839 шағын жинақты мектептер болса, 2005 жылы - 4432, бүгін олардың саны 2833 мектепке дейін азайды. Өткен ғасырдың 90-жылдарында шағын мектептер желісінің ұлғаюы әлеуметтік-экономикалық және демографиялық факторларға байланысты болды, 2010 жылдан бастап бұл өзгерістер урбанизация процестерімен, әлеуметтік-саяси себептермен түсіндірілуі мүмкін.

Халықаралық салыстырмалы зерттеулер (TALIS, PISA, ICILS) және оқушыларды бағалаудың ұлттық жүйелері (ҰБТ, ОЖСБ) ауылдық және қалалық мектептер арасындағы білім сапасының үлкен айырмашылықтарын көрсетеді. Жыл сайын ауыл мен қала оқушыларының арасындағы саралау тек артады. Әрине, мемлекет бұл теңсіздікті төмендету үшін белгілі бір шараларды қабылдауда.

Шағын мектептердегі білім беру сапасын жақсарту жолдары. Ресурстық орталықтар.

Шағын жинақты мектептерде білім беру сапасын арттыру мәселелерін шешу үшін келесі іс-шаралар жүргізілді: 2010 жылы Республикалық шағын жинақты мектептерді дамыту орталығы құрылды және 2011 жылдан бастап Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының құрылымдық бөлімшесі болды, ұйымдар жанынан 14 аймақтық орталықтар құрылды. Біліктілікті арттыруды жүзеге асыратын мұғалімдер, шағын жинақты мектептер жұмысының типтік ережелері жасалды; «Мектептер жоқ мекендерде тұратын оқушыларды мектептерге дейін және одан ақысыз және қауіпсіз көлікпен қамтамасыз ету» стандарты әзірленіп қабылданды.

Шағын жинақты мектептерде білім беру сапасының мәселелерін шешудің бір тәсілі ресурстық орталықтарды құру болды, олар Қазақстан Республикасының білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында заңды бекітілген.

Оқу процесінің сапасын бақылау нәтижелері бойынша төменгі сыныптардың аралас сыныптарындағы білім беру сапасын жақсарту мәселесі бойынша зерттеулер, өзекті проблемалар анықталды: бір апталық жүктеме, аралас сыныптарға арналған оқу-әдістемелік кешендердің болмауы және ресурстық орталықтардың қызметін реттейтін нормативтік құжаттар, шағын жинақты мектептер аймақтық даму орталықтары туралы ережелер және т.б.

Осы мәселелерді шешу үшін шағын жинақты мектептер мен ресурстық орталықтардың дамуына әдістемелік және ғылыми-әдістемелік қолдау көрсету мақсаты бекітілді. Мақсаттан келесі міндеттер қойылды:

- ауылдық шағын жинақты мектептердің дамуы туралы зерттеулер;
- шағын жинақты мектеп пен ресурстық орталықтың ғылыми-әдістемелік қызметін ұйымдастыруға қолдау көрсету;
- аймақтың шағын ауылдық мектептерінде инновациялық процестерді ғылыми-әдістемелік қамтамасыз етуді әзірлеу, тестілеу және енгізу;
- кәсіби құзыреттілікті арттыру мақсатында шағын жинақты мектептер мен ресурстық орталықтардағы мұғалімдердің педагогикалық қажеттіліктерін зерттеу;
- семинарлар, жеке консультациялар арқылы ауылдағы шағын жинақты мектептердің жетекші жұмысшылары мен мұғалімдерінің біліктілігін арттыру;
- жас мұғалімдерге сабақты жоба-

лау мен талдауда әр түрлі қиындықтарды жеңуге әдістемелік көмек көрсету;

- аймақтық үздіксіз білім беру институттарының негізінде құрылған ресурстық орталықтардың қызметін үйлестіру және ғылыми-әдістемелік басқару.

Шағын жинақты мектептерді дамыту тұжырымдамасында ресурстық орталықтың жалпыланған анықтамасы берілген. Ресурстық орталық дегеніміз - құрамына кіретін магниттік мектептердің, мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының, кәсіптік лицейлердің, сауықтыру кешендерінің, мәдени-демалыс орталықтарының қолда бар кадрларын, материалдық-техникалық, ғылыми және әдістемелік ресурстарын, ауылшаруашылық зертханалары мен шеберханаларын біріктіретін жалпы мақсаттары мен міндеттері бар интеграцияланған білім беру жүйесі, осылайша ауылдық жерлерде білім алушылардың оқу процесінің дамуы мен сапасын қамтамасыз етеді [4].

Ресурстық орталық идеясы жаңа емес. Бүгінгі таңда шетелдерде нақты білім беру мәселелерін шешетін ресурстық орталықтар жұмыс істейді. Ресурстық орталықтардың әр түрлі түрлері бар: біліктілікті арттыру, кәсіптік білім, білім беру технологияларын дамыту, қосымша білім беру бөлігі және басқалары. Тәжірибе білім беру саласында ресурстық орталықтардың өміршеңдігін дәлелдейді.

Қазақстандағы ресурстық орталықтарды институттандыру кезінде осындай орталықтар құру тәжірибесі елде бұрыннан бар. Жақын орналасқан бірнеше шағын жинақты мектептерді, мектеп кешендерін («мектеп-балабақша», «мектепке дейінгі білім беру мини-орталығы», «мектеп-интернат-мектепке дейінгі шағын орталық») біртұтас білім беру кеңістігіне біріктіретін келе-

сі жалпы орта білім беретін мектептер типтері болды: ауылдық кітапханалар, медициналық пункттер, пошта бөлімшелері, клубтар мен әлеуметтік-мәдени орталықтар; ауылшаруашылық профильдері бойынша терең теориялық және практикалық дайындықтары бар агробиологаториялар мектептері; оқушылардың сан алуан құрамымен ұжымдық оқу сабақтары негізінде педагогикалық процесті ұйымдастыруды көздейтін сабақтан тыс сабақ типіндегі мектептер.

Шағын жинақты мектептерді дамытудың жоғарыда аталған Тұжырымдамасының жобасы, сондай-ақ ресурстық орталықтардың бүкіл жүйесі, Қарағанды облысының ресурстық орталықтарының тәжірибесіне негізделген. Ауылдық жерлердегі білім сапасының маңыздылығын ескере отырып, Қарағанды облысы ресурстық орталық моделі аясында шағын жинақты мектептер қызметін ұйымдастырудың тиімді механизмдері, қаржыландырудың локомотиві және үлгісі бола алды. Ауылдық орталықтармен қатар, Қарағанды облысында жоғары оқу орындарымен әлеуметтік серіктестік негізінде 12 жылдық білім беруге көшу жағдайында профильдік дайындық пен бейіндік оқытудың сапасын қамтамасыз ету мәселелерін шешетін қалалық мектептер негізінде ресурстық орталықтар құрылды.

Ресурстық орталықтардың негізгі қызметі.

Ресурстық орталықтың қызметі ауыл мектебінің маңызды мәселелерінің бірі - түлектердің қоғамға сәтті әлеуметтенуге дайындығы, еңбек нарығына белсенді бейімделуіне бағытталған. Сонымен қатар, ресурстық орталық 12 жылдық білім беруге көшу жағдайында ауыл мектептеріндегі оқушыларға

сапалы білім берудің ең тиімді тетіктерінің бірі болуы керек еді. Дәлірек айтсақ, ресурстық орталық жағдайында орта мектепте оқыту жүйесі құрылуда, білім берудің даралануы мен саралануы дамуда, бір-бірімен байланысы бар бейіндік білімнің негізгі аспектілерін ашатын вариативті білім қолданылады.

Ресурстық орталықтың негізгі тәжірибелік идеялары:

1. Білім беру мәселелерін шешу үшін адам ресурстарын біріктіру және дамыту.

2. Оқу процесін медициналық-психологиялық қолдау.

3. Студенттердің мамандандырылған білім алуына жағдай жасау.

4. Қашықтықтан оқыту технологиясына негізделген бірыңғай ақпараттық кеңістікті қалыптастыру.

5. Менеджменттің әлеуметтік-мемлекеттік табиғаты.

6. Модульдік принцип оқу процесінің негізі ретінде.

7. Оқу процесінің бейімделуі.

8. Оқу процесін біртұтас ғылыми-әдістемелік қамтамасыз ету.

9. Жобалық және ғылыми-зерттеу жұмыстары арқылы мектеп оқушыларының дербес білім беру аймағын кеңейту.

Ресурстық орталық дегеніміз - жекелеген шағын жинақты мектептердегі жетіспейтін ресурстардың орнын толтыруға мүмкіндік беретін біртұтас білім беру жүйесін құратын мектептер кешені. Ресурстардың интеграциясы бізге психологиялық көмек көрсетуге, оқытуды дифференциациялау және дараландыруға, студенттерді арнайы даярлауға жағдай жасауға мүмкіндік береді. Ресурстық орталық - бейімделген типтегі білім беру кеңістігі. Оқу іс-әрекеті шектеулі уақыт аралығында емес, оқу жылы бойы жүзеге асырылады және дайындық деңгейіне қарамастан білім

алушылардың барлық контингентін қамтиды.

Бейіндік оқыту жағдайында ресурстық орталық ерекше маңызға ие, оның негізінде шағын жинақты мектептерінің ақпараттық, кадрлық, оқу-әдістемелік ресурстарын біріктіру жүзеге асырылады. Әр ресурстық орталықта бірнеше шоғырланған шағын жинақты мектептер бар, олар магниттік мектептер деп аталады. Арнайы ұйымдастырылған оқу процесі сессияның және сессияаралық оқытудың түрін қарастырады. Шағын жинақты мектептерден шыққан балалар оқу жылының басында, ортасында және соңында он күн бойы ресурстық орталықта оқиды және аралық және қо-

рытынды аттестациядан, яғни сессиядан өтеді. Пәнаралық кезеңде оқыту шағын жинақты мектептерде ресурстық орталығаның мұғалімдерінің қатысуымен және қашықтықтан оқыту технологияларының көмегімен жүзеге асырылады. Сессиялар шығармашылық зертханалар мен шеберханаларда, соның ішінде дизайнерлік және ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізу арқылы практикалық бағдарлауды жақсартады.

Функционалды жүктемелердің осы спектріне байланысты ресурстық орталықтар жылдан-жылға сан жағынан көбейе бастады. Бұл келесі диаграммада көрсетілген.

Диаграмма-2. Қазақстандағы ресурстық орталықтардың динамикасы (2014-2020 жж.)

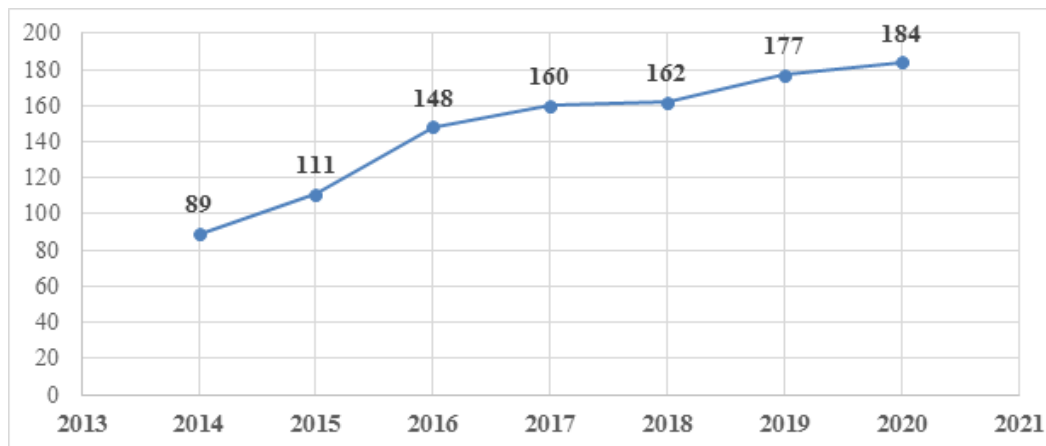

Диаграмма ресурстық орталықтар санының көбеюін және аз қамтылған ауылдық мектептердегі білім сапасын жақсартуға бағытталған біртұтас білім беру кеңістігі ретінде оның негізгі миссиясының орындалуын растайды.

Ресурстық орталықтар санының өсуімен қатар, отандық мұғалімдер мен сарапшылардың жұмыстары мен еңбектері олардың ауыл мектептерінің өзара әрекеттесуіндегі ерекше рөлін айғақтайды. 2015 жылы «Ауылдық ресурстық орталықтар мен тәуелсіз шағын жинақты мектептерді бірыңғай

білім беру және ақпараттық технологиялар паркіне (университеттің базалық базалық мектебі) біріктіру» тақырыбында ғылыми жоба басталды. Бұл жоба ауылдық шағын жинақты мектептердің сапалы білім беру мәселесін оларды біртұтас оқу-білім беру технопаркіне біріктіру арқылы зерттеуге бағытталған, атап айтқанда Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе аймақтық мемлекеттік университетінің базасында базалық мектеп құрылды [5].

Ресурстық орталықтар инклюзивті білім беру үшін жағдай жасайтын орта-

лықтар екені белгілі. Бірақ бұл әлеует ауылдық негізгі мектептерде дамымайды. Алайда, мұндай қозғалыс елордада және облыс орталықтарында басталды. «Дара» қоры Назарбаев Университетінің Жоғары білім беру мектебімен бірлесе отырып, «Samruk-Kazyna Trust» АҚ Әлеуметтік даму жобасының қорының қолдауымен дөңгелек үстел және зерттеу нәтижелерінің тұсаукесерін өткізді, онда ресурстық орталықтардың орта мектептерде инклюзивті білім алуға жағдай жасауға қалай қосатындығын анықтауға бағытталған. Зерттеу Нұр-Сұлтан қаласындағы 3 мектептің ресурстық орталықтарының базасында жүргізілді. Назарбаев Университетінің Жоғары білім беру мектебінің ғалымдар тобы Ресурстық орталықтардың мектептерде инклюзивті білім беруді енгізу процесінде пайдалы көзқарастар мен практикалардың дамуына әсерін зерттеді. Бүгінгі таңда «Дара» қоры өңірлерде 29 инклюзивті білім беру ресурстық орталығын ашты, оның ішінде Қазақстандағы «Samruk-Kazyna Trust» әлеуметтік даму қорының қолдауымен Инклюзивті білім берудің 9 Ресурстық орталығы ашылды [6]. Еліміздің қалалық мектептерінде ресурстық орталықтар желісінің таралуы ауыл мектептерінде осындай инклюзивті білім беру орталықтарының жақын арада пайда болуына үміт береді. Шынында да, ерекше білімге мұқтаж балалар ауылдық жерлерде де тұрады.

Ресурстық орталықтардың қызметі: ерекшеліктері мен жұмыс істеу мәселелері.

Ресурстық мектептердің жұмысын жергілікті және орталық билік жиі сынайды. Осы идеяны іске асырудың бастапқы кезеңінде де Дариға Назарбаева экономикалық және моральдық-этикалық тұрғыдан ресурстық

орталықтар жұмысының тиімділігіне күмән келтірді. Қазақстан Республикасы Парламенті Мәжілісінің Әлеуметтік және мәдени даму комитетінің төрағасы мұндай шегіністер бюджетке қосымша ауыртпалық туғызатындығына сенімді, алайда осындай әдіс білім деңгейінің жоғарылауына әкелгені сұрақ тудырады. Ал балалардың психоэмоционалды күйіне қауіп төнуі мүмкін. Депутаттар бұл жағдайдан шығудың жолын білім алушыларды тасымалдауда көрмейді. Елдің географиялық-климаттық жағдайы, әсіресе қысқы маусымда, қауіпті жағдай туғызады [7]. Ресурстық және магниттік мектептер жүйесіне кіретін директорлар және мектеп мұғалімдері тағы қандай қиындықтарға тап болатынын қарастырайық. Үш негізгі мәселені бөліп көрсетуге болады.

1. Қаржыландыру мәселелері. Ресурстық орталықтар қызметіндегі басты мәселелердің бірі - қаржыландыру мәселесі. Бұл тақырыптың өткір болғаны соншалық, бұл ұлттық білім беру жүйесінде осы орталықтардың жұмыс істеу проблемасына әсер етеді.

Білім беру ұйымдарын қаржыландыру үш жолмен жүзеге асырылады: жергілікті және республикалық бюджеттер, сондай-ақ мектептің шаруашылық қызметі және әлеуметтік серіктестердің қайырымдылық көмегі арқылы. Жергілікті бюджет көлік шығындарын жабуы керек және төменгі сынып оқушыларын магниттік мектептерден ресурстық орталыққа тасымалдау үшін автобустармен қамтамасыз етуі керек. Алайда, шын мәнінде, мұндай қаражат жергілікті бюджетте жиі бола бермейді, ал мұндай қиын жағдайда жергілікті кәсіпкерлер мен шаруа қожалықтары кейде көмектеседі, ал көбінесе ауылдық мектептердің мұғалімдері мен директорлары жеткізуді өздері жүзеге асырады.

Республикалық бюджеттен бөлінетін қаражат төменгі сыныптарды ақпараттық-коммуникациялық технологиялармен және интернет байланысының қазіргі заманғы түрлерімен қамтамасыз етуге, оқу-әдістемелік кешендерді дамытуға және мұғалімдерге, соның ішінде ресурстық орталықтарда кеңес беруші және тәлімгер (эдвайзер, тьютор) ретінде қызмет ететін мұғалімдерге сыйақы беруге бағытталуы керек. Тереңдетілген сұхбат нәтижелері оқу құралдарымен, ішінара компьютерлік және техникалық құралдармен қамтамасыз етілу толығымен жүзеге асырылып жатқандығын көрсетті. Төлем жүйесіне келер болсақ, осы уақытқа дейін ресурстық орталықтың қызметін ұйымдастыру аясында қосымша жұмыс үшін ақы төленген жоқ. Кейбір жергілікті билік өкілдері кеңесшілер мен тәрбиешілердің (эдвайзер, тьютор) жұмысын ынталандыру үшін оларға жергілікті бюджеттен төлемдер жасайды.

Қаржыландырудың үшінші түрі шағын жинақты мектептерді дамытуға бағытталған білім беру жобаларын қамтамасыз етуге, мектептерді техникалық жабдықтармен жарақтандыруға, ауыл мектептері мен ресурстық орталықтардың кітапханаларын әдебиеттермен, электронды оқулықтармен және т.б. толықтыруға мүмкіндік береді. Айтып өткендей көмек түрлері көрсетіледі, бірақ бұл тұрақты емес және мектептердің өз мүмкіндіктері мен меценаттардың мүмкіндіктері мен тілектеріне байланысты.

2. Шағын жинақты мектептер мен ресурстық орталықтарды ақпараттық-коммуникациялық технологиялармен қамтамасыз ету және кең жолақты интернетке қол жеткізу мәселелері. Ресурстық орталықтар мен ауылдық мектептер жаңа ақпараттық технологиялардың пайда болуы мен кең жолақты

интернетке қол жеткізудің арқасында оқушылардың оқшаулануы мен өмірлік құзыреттіліктерін қалыптастыра алады. Алайда, карантиндік шектеулерден және ағымдағы оқу жылының төртінші тоқсанында бүкіл мектеп жүйесін қашықтықтан технологияға мәжбүрлі көшіру көрсеткендей, компьютерлік жабдық та, интернет те заман талабына жауап бермейді. Егер үлкен елді мекендерде немесе облыс, аудан орталықтарында орналасқан ресурстық орталықтар көп немесе аз ақпарат инфо-коммуникациялық құралдармен қамтамасыз етілсе, онда артта қалған шағын жинақты мектептерде өркениеттің мұндай артықшылығы нашар жағдайда. Сондықтан, сессияаралық кезеңде ресурстық және магниттік мектептер арасындағы байланыс жоғалады, онлайн сессиялар мен жиналыстарды өткізу мүмкіндігі болмайды.

3. Ресурстық орталықтар негізінде «жетекші мектептерді» құру. 2019 жылы «жетекші мектептерді» құру басталды. Қазақстан Республикасының орта білім мазмұнын жаңарту бойынша қолдау мектебі (немесе жетекші мектеп) - бұл орта білім беру мазмұнын жаңарту бойынша іс-шараларды ұйымдастырушы ретінде жұмыс жасайтын, кәсіби топтар құруда көшбасшылық функцияларды орындайтын мектеп. Жетекші мектептің негізгі функциялары әдістемелік қызметтің жұмысын ұйымдастыру, жетекші мектеп пен аймақтың әдістемелік қызметтері, педагогикалық шеберлік орталықтары және «Өрлеу» мұғалімдерінің біліктілігін арттыру институттары арасындағы ынтымақтастық механизмін қамтамасыз ету болып табылады. Сонымен қатар, жетекші мектептің кәсіби қоғамдастығы серіктес мектеп мұғалімдеріне педагогикалық тәжірибені тарату үшін әдістемелік тақырыпта зерттеулер, кеңестер мен іс-шаралар өткізуді

қажет. Мұның бәрі диагностика мен есеп беруді ұйымдастырумен қатар жүреді.

Жетекші мектептер ресурстық орталықтардың негізінде құрылып жатыр. Тиісінше, жүктеме артты, функцияларды ауыстыру орын алды. Жұмыс принципі бірдей, сәулелі, «жетекші мектеп - серіктес мектептер» схемасы бойынша, бірақ басқару орталығы мен жұмыс мазмұны әр түрлі. Осылайша, бұл мектептерде ақы төленбейтін жүктеме бірнеше есе өсті.

ҚОРЫТЫНДЫ

Орта білімнің отандық жүйесінде ресурстық орталықтар желісінің құрылуы және жұмыс істеуі шағын жинақты мектептердегі білім беру сапасын жақсарту шарасы және сәйкесінше ауылдық және қалалық мектептер арасындағы теңсіздікті төмендету шарасы болып табылады. Бір-біріне әдістемелік қолдау көрсететін кәсіби педагогикалық қауымдастықтар құру туралы Қазақстанда білім беруді дамытудың мемлекеттік бағдарламасының ережелерін іске асыру 2011 жылы Қарағанды облысындағы тірек мектептердің жұмыс тәжірибесі негіз болған ресурстық орталықтар желісін құрудан басталды. Бүгінде мұндай орталықтардың тұрақты өсуі байқалады. Соған қарамастан, ресурстық орталықтар санының өсуімен қатар, сапалық тұрғыдан белгілі бір қиындықтар байқалады. Ресурстық орталықтар көп жағдайда өздеріне бекітілген магниттік мектептердегі ауыл мұғалімдеріне әдістемелік көмек көрсету үшін өзіне жүктелген функ-

ционалдық міндеттерді толығымен орындамайды. Бұл қаржыландырудың аздығымен, ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың және магнитті және ресурстық мектептердегі кең жолақты интернетке қол жетімділіктің болмауымен, сондай-ақ кәсіби педагогикалық қоғамдастық үшін жұмыс жүктемесі мен қосымша есеп беруді арттыратын ресурстық орталықтар негізінде жетекші мектептер жүйесін құрумен байланысты.

Ресурстық орталықтар мен шағын жинақты мектептерде қалыптасқан жағдайға байланысты келесі ұсыныстарды ұсынамыз:

- ресурстық орталықтарда эдвайзер, тьютор ретіндегі жеке позициясын нормативті түрде бекіту және осындай іс-шаралар үшін бөлек ақы төлеу. Ақысыз жұмыс оқу сапасын арттыруға кепілдік бере алмайды;

- шағын жинақты мектептер мен ресурстық орталықтарды компьютерлік және басқа жабдықтармен, сондай-ақ сессияларды қашықтықтан немесе онлайн форматында өткізуге мүмкіндік беретін кең жолақты интернетпен қамтамасыз ету. Демек, оқушыларды мектептерге қолдау көрсету үшін тасымалдау қажеттілігі жоғалады;

- ресурстық орталықтардан бөлек, қуатты материалдық-техникалық базасы бар басқа жалпы білім беретін мектептерде жетекші мектептер желісін құру немесе ауылдық мектептерде жаңартылған білім беру мазмұнын ойдағыдай енгізу үшін құжаттаманы, есептілікті және іс-шараларды енгізу үшін ақылы қызмет орын бөлу.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1. Лурье, Л.И. Равенство в образовании – акт справедливости или источник конфронтации? / Л.И. Лурье // Инновационные проекты и программы в образовании. – 2015. - №5. – С. 13-19.
2. Государственная программа развития образования Республики Казахстан на 2011-

2020 годы: Указ Президента РК от 7 декабря 2010 года.

3. Национальный сборник «Статистика системы образования Республики Казахстан». - АО «Информационно-аналитический центр»: Нур-Султан, 2020. – С. 68-70.

4. Концепция развития МКШ в РК на 2010-2020 гг. – 2010.

5. Шункеева, О.А. Интеграция сельских ресурсных центров и самостоятельных МКШ в единый образовательно-информационный технопарк (опорная базовая школа на базе вуза) / О.А. Шункеева, Б.К. Альмурзаева, Д.Г. Наурзалина, А.А. Жайтапова, К.Г. Сатыбалдина, Ш.И. Тулегенова // Известия Национальной академии наук Республики Казахстан. – 2015. - №3 (301). – С.264-270.

6. 29 ресурсных центров инклюзивного образования открыли в РК. – 2020. - (<https://24.kz/ru/news/social/item/358988-29-resursnykh-tsentrov-inklyuzivnogo-obrazovaniya-otkryli-v-rk>).

7. Ерина, А. Малокомплектная школа: проблемы и пути решения / А. Ерина. – 2013. – (<http://apgazeta.kz/2013/10/26/malokomplektnaya-shkola-problemy-i-puti-resheniya>).

Ж.Е. НУРБАЕВ

РОЛЬ РЕСУРСНЫХ ЦЕНТРОВ В ПОВЫШЕНИИ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ В МАЛОКОМПЛЕКТНОЙ ШКОЛЕ

Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева

г.Нур-Султан, Казахстан

e-mail: zhaslannurbayev@gmail.com

Zh.E. NURBAYEV

THE ROLE OF RESOURCE CENTERS IN IMPROVING EDUCATION QUALITY IN A LOW-GRADE SCHOOL

Eurasian National University named after L.N. Gumilev

Nur-Sultan, Kazakhstan

e-mail: zhaslannurbayev@gmail.com

Аннотация. В статье на основе эмпирического исследования рассматриваются вопросы повышения качества образования в сельских малокомплектных школах. Одним из ключевых мер является создание и функционирование сети опорных школ – ресурсных центров. Опыт использования ресурсных центров в целях оказания методической поддержки учителям сельских уязвимых школ не нов, такие примеры можно встретить в системе среднего образования зарубежных стран. В Казахстане за основу был взят опыт функционирования опорных школ Карагандинской области. Активная фаза создания на территории всей республики сети опорных школ-ресурсных центров началась в 2011 году. И на сегодняшний день наблюдается неуклонный рост таких педагогических профессиональных сообществ. Однако, вместе с количественным увеличением числа ресурсных центров наблюдаются определенные сложности в дальнейшем функционировании и деятельности опорных школ. Основные трудности наблюдаются в финансировании, обеспечении как магнитных, так и опорных школ информационно-коммуникационными технологиями и доступом к широкополосному интернету. Ситуация осложняется реализацией обновленного содержания образования и созданием на основе ресурсных центров системы ведущих школ. Отсюда происходит увеличение нагрузки и отчетности для профессионального педагогического сообщества.

Ключевые слова: ресурсные центры, опорные школы, магнитные школы, малокомплектные школы, ведущие школы.

Abstract. Based on an empirical study, the article discusses issues of improving the quality of education in rural low-grade schools. One of the key measures is the creation and functioning of

a network of supporting schools - resource centers. The experience of using resource centers in order to provide methodological support to teachers of rural vulnerable schools is not new; such examples can be found in the secondary education system of foreign countries. In Kazakhstan, the experience of the functioning of the supporting schools of the Karaganda region was taken as a basis. The active phase of creating a network of support schools and resource centers throughout the republic began in 2011. And today there is a steady increase in such pedagogical professional communities. However, along with a quantitative increase in the number of resource centers, certain difficulties are observed in the further functioning and activities of supporting schools. The main difficulties are observed in financing, providing both magnetic and basic schools with information and communication technologies and access to broadband Internet. The situation is complicated by the implementation of updated educational content and the creation of a system of leading schools on the basis of resource centers. From here comes an increase in workload and reporting for the professional pedagogical community.

Key words: resource centers, supporting schools, magnetic schools, low-grade schools, leading schools.

SRSTI 14.27.21

E.Sh. SALIMZYANOVA*Kazan Federal University, Kazan, Russia,**e-mail: elmira.salimzyanova@inbox.ru*

CHARACTERISTICS OF FORMATION OF MECHANISM OF SELF-CONTROL OF UNIVERSITY STUDENTS IN STUDY OF FOREIGN LANGUAGE

Abstract. *The relevance of this subject that in recent years interest in training of independence of students has strongly increased. The role of independence of work in educational process in case of learning of foreign language began to increase, the technique and didactic means of their effective organization were more clearly designated.*

Key words: *foreign language, student, self-checking, the technique and didactic means, educational process.*

INTRODUCTION

Global socio-economic processes and changes taking place in the context of the expansion of intercultural foreign language interaction in various spheres of human life have actualized the complex problem of improving the quality of education and preparing a specialist for professional activity, where knowledge of foreign languages becomes a necessary condition for its effective solution.

Full-fledged self-realization of a person in life, culture, and profession presupposes the development of the ability to independently and creatively master knowledge as a tool for flexible adaptation to a changing world order and productive interaction in solving emerging problems. There are no substitutes for education in the formation of a person who thinks capable of intellectually-personal, professional growth and constructive communication. In this context, the most significant problem of the modern methodology of teaching foreign languages is updated – the orientation of the educational process

towards the active independent work of students, the creation of pedagogical conditions for their self-regulation, self-development and self-expression.

PURPOSE AND OBJECTIVES OF THE STUDY

The traditional paradigm of education – «education for life» is being replaced by a new paradigm – «education through life». In the federal state educational standard of higher professional education in a foreign language, it is noted that in the current situation of the development of our society, knowledge of a foreign language is becoming in demand in intellectual and practical activities. However, according to statistics, many university students do not master the studied language at the required level in vocational training. Upon graduation, the situation may worsen due to the lack of further regular work to maintain the level of practical language proficiency in the conditions of professional activity. The creation of modern pedagogical technologies involves an approach to

learning as a management process. When constructing a control system, one of the main factors is the result, which is determined and evaluated due to such a control function as control. In the case of the organization of self-government, self-control acts as the leading mechanism of self-regulation by students of their own activities and behavior. Self-control should be considered as a necessary element of students' independent work. Consequently, the development of self-control mechanisms among students of higher educational institutions is of particular importance in this regard.

METHODOLOGY

Scientists attribute the special importance of developing self-control skills to their importance for the professional and personal growth of a specialist. Researchers emphasize their role in the development of important components that characterize the ability to systematically independently organize cognitive activities aimed at continuing their own education in general cultural and professional aspects. It seems important that a number of authors made the conclusion that self-control mechanisms act as system-forming, pivotal, since they determine the development of key competencies, being not only a goal, but also a means of effective personality development in the educational process.

The need for increased attention to the development of self-control mechanisms in the process of professional training of specialists in the higher education system is due to the current orientation on the competitiveness of specialists in the global intellectual labor market, the high speed of dissemination of scientific and technical information and the pace of practical implementation of scientific

and technological achievements, and the focus of society on humanization and democratization of all spheres of his life.

The specifics of professional activity, the intensity of development of social processes require a specialist to systematically update knowledge and improve practical skills. Thus, modern society is in demand with a personality capable of self-education and self-development. Therefore, there is a need for the development of self-control mechanisms, which provide for the assessment of the perfect action and have as their purpose the provision of feedback, in which information is received on the compliance of actually achieved results with the set goals.

Foreign language training – one of the main components in the training of specialists in international educational process and employment in the European and global labour markets. Realities of today's world require the formation of future specialists in the process of education at the University of the notion of multilingual, multicultural education as an important tool for shaping the young generation's preparedness for life in modern, multicultural world, the need to acquire competence in this area for subsequent implementation in professional activities. Today there is a real need for specialists in foreign language, able to implement confident foreign intercultural and interpersonal communication, in both professional and in other areas [13, p. 348].

A foreign language opens up before man the perspective of a wide acquaintance with the culture of other people allows you to better know your language, matching it with the target language and understand that language is a means of mutual understanding, contact, between interlocutors, obtaining

the necessary information. Once due to the boom of public interest in the spotlight, specialists, speak foreign languages, have become extremely popular. Learning a foreign language is impossible without understanding the foreign culture with the communicative thrust that promotes the full development of the personality of the individual, the development of spiritual values of future specialists. Under the final outcome of learning a foreign language assumes the ability to communicate in a foreign language with a representative of another culture according to its linguistic and cultural features [12, p. 103]. However, for the realization of the final product to the teachers is one of the most important tasks is to teach students to independently acquire knowledge of a foreign language and to teach students to independently apply knowledge obtained earlier.

For learning material in a foreign language in universities, in addition to practical training, considerable attention should focus on independent work that is a constant consolidation of the material studied during the execution of the home work, individual work, preparation for presentations. In the process of independent work of the student becomes an active participant in the educational process, learning to consciously relate to the acquisition of theoretical and practical knowledge, to freely navigate in the information space, to be individually responsible for the quality of their training. The student must possess the necessary skills and abilities, however, we should not forget that the success of learning is largely dependent on methods of teaching foreign language in the context of solving specific educational tasks. Learning a foreign language contributes to the development of communicative competence forms the student can use it

as a tool of communication.

The aim of our work is the study of the mechanism of self-control of students in the classroom of a foreign language. Management of the process of independent work, organization of the process of self-study when learning a foreign language is a difficult and challenging task for any teacher. A major role in the upbringing of students belongs to education of independence, activity, considered to be, which in turn is one of the main tasks of the teacher is the most important in the process of learning a foreign language.

RESULTS

When solving the tasks used the following research methods:

- 1) analysis of philosophical, psychological, pedagogical, methodological and linguistic literature on the research problem;
- 2) analysis of curricula, modern teaching materials, the study of the products of educational and extracurricular activities of students;
- 3) a generalization of the practical experience of teaching a foreign language based on pedagogical observation;
- 4) sociological methods: interviewing, questioning, interviewing, conversation (with students and teachers);
- 5) experimental training in order to verify the effectiveness of the developed model;
- 6) statistical and mathematical methods of processing the data obtained as a result of experimental training, quantitative and qualitative analysis of the results of experimental training.

In the process of learning a foreign language a student must reach a certain level of independence, allowing him to solve problems, to overcome difficulties in the process of solving training tasks.

Success in learning a foreign language is closely linked to the conditions that the teacher creates for students in the learning process, we should not forget that the teacher should provide maximum activity and independence. The organization of independent work of students helps to develop effectiveness in teaching, the mastery of a skill system, skills, knowledge, development of abilities in mental and physical labor. Independent work is given to one of the leading roles in the learning process, and the level of students' independence in performing tasks associated with the nature of their work, which begins with imitative action, then, is complicated and has its highest manifestation. In this regard, increases the need for revision of the leadership role of the teacher. Independent work is seen as a learning tool.

Many methodologists and teachers of our time believe that the learning process should build in opportunities for independent work of the students and the teacher to act as mentor to guide the process, to select, to prepare and propose a suitable material. In order that the personality was formed as a holistic and harmonious entity must complete its inclusion in the process of self-activity, which, during certain types of tasks – independent work will gradually acquire the character of problems and search activities.

Researcher I.T. Ogorodnikov, given the need for independent work, offers the following types of joint activities of the student and teacher: 1) the teacher organizes the independent work of students to study the material, without setting it out; 2) when studying new material, the student prepares messages on the topic; 3) the teacher focuses only on central issues, the remaining material is studied independently; 4) the teacher

makes only an introduction on the topic, and then under his guidance, students master all the material [8, p. 112].

Studying the issues of teaching self-control in the study of a foreign language, scientists note that the self-control has a fairly sophisticated level structure. In the most general form, this structure can be reduced to three levels: 1) students correctly carry out the educational actions and fully realize this, that is, they have a formed mechanism of self-control; 2) students make some mistakes in the learning process, realize this and try to make a correction. In general, they have a formed mechanism of self-control, but it changes from an involuntary form to an arbitrary one after committing erroneous actions; 3) students make erroneous actions in the learning process and are not aware of this, that is, they have an unformed mechanism of self-control.

Consider the case of the formation of the mechanism of self-control, it is in the process of formation, but the student has the ability to make mistakes, notice them, make adjustments. In such a student, the process of forming the self-control mechanism takes place in the following stages:

1. Awareness and fixation of erroneous actions. Applying this to the assimilation of a word or grammatical phenomenon, this means that the student must determine in which part of the phrase or sentence the erroneous action was made.

2. Identification of errors, determination of the object in which the error was made. If we are talking about a vocabulary unit, then we should mainly pay attention to the correctness and incorrectness of its semantic compatibility, then take into account the grammatical structure of the use of the word. The main link in the difficulty may be in the incorrect use of the word, in this case, with the normal

development of the mechanism of self-control, the student relies on previously acquired knowledge, and quickly extracts the word from memory. The case when the speech unit is completely forgotten and the student is unable to remember it suggests that the development of a mechanism for managing his activities is completely absent. In this case, the help of a mentor (teacher) or fellow practitioners is needed.

3. Decide on the nature of the error. The student decides and forms a sequence of adjustments to his erroneous actions. The most productive thing is to start the adjustment on a meaningful, semantic level. Correction of the grammatical structure should occur if the semantic aspect of the phrase is fully understood.

4. Error correction. Correction is carried out in accordance with the decision.

5. Comparison with the standard. The student performs the adjustment, creating a pattern in the internal speech. Merging is a process that is inextricable in time, if what the student should have created was not previously traced in his language or speech experience. If the assignment relies on knowledge acquired earlier, then the student extracts units from the memory for comparison, transfers them to RAM and, thus, performs a comparison with the standard. This process is also inextricable in time. But in two cases, different memory mechanisms operate. As for the first case, the main functional is occupied by short-term operational memory, in which the standard sample was recently laid. Speaking of the second case, both types of memory are updated there.

6. Transition to another object. After the student made a comparison, made sure of the correctness of his actions, he proceeds to the next action, and re-starts the whole mechanism of self-control [8,

p. 120].

One of the main characteristics of the formation of the mechanism of self-control in the study of a foreign language is the continuity of the error of action and the ability to instantly make adjustments. This connection serves as evidence of the exemplary functioning of self-control.

Compliance with the rules when performing work with a language unit has a constant connection with the basis of actions. The order of certain actions with a unit and the sequence of their implementation form the basis for mastering the indicative basis of actions, it, in turn, is characterized by a certain dynamics. The dynamics of the indicative basis of actions is necessary for the development of the ability to accurately pass the path from consciously performed actions to automated, that is, achieving the level of a formed skill. Automated actions translate students' attention from the language level to meaningful actions that have a semantic side of utterance.

Undoubtedly, self-control is a certain mechanism of student action, the formation of which requires management from the learner. In this process, each subject (student, teacher) should accurately perform their functions. Students acquire the necessary knowledge, master certain actions, ranging from those constructed on the basis of the orientation system and ending with the free inclusion of units in speech action. The educational influence of a mentor, like any activity, has its own object, goals, objectives, structure, content.

The use of modern teaching methods is the basis for the organization of students' independent work in the lesson. The problematic teaching method can be considered one of these methods [2, p. 52]. He began to be popularized in the 20s and 30s of the 20th century in

foreign and Soviet schools. The American teacher and psychologist J. Dewey is the founder of the theoretical provisions of this method. Nowadays, many scientists and educators are working on issues of the problematic method. The main issue in the study of the problematic method is the formation of training sessions, which implies the creation of an active independent activity and a problematic situation under the guidance of a teacher, the result leads to the creative mastery of knowledge, skills and abilities, as well as the development of mental abilities.

The problematic method is characterized by the fact that the methods and knowledge of educational activity are not provided in a finished form, the rules and instructions are not offered, following which the student could speak guaranteed and correct. The main point of the method is to stimulate students' search activity. This approach is due to the fact that modern education is focused on the upbringing of a creative personality and on the laws of development of such a personality, which is formed precisely in problem situations. The basis of problem-based learning is the creation of a special type of motivation, therefore, adequate construction of didactic material is required. The material should be presented as a series (chain) of problem situations.

It is important to note that this method, even being the most effective, cannot be considered the only acceptable in training, since the effectiveness of training depends on the correct combination of different teaching methods. The teacher should remember that seeing a problem in every simple question is wrong. Also, it is impossible to set too heavy and complex tasks for students, since any tasks require certain training and special knowledge.

The project method appeared in the early twentieth century, when studies of teachers and philosophers were drawn to study ways of developing active independent thinking of the child, the task was not just to teach the child to remember and reproduce knowledge, which will give him the school, and to teach him how to apply them in practice. Many countries gave preference to the method of the project. The reason for this mainly was due to the fact that the method is inseparable allows you to combine the knowledge of students in their different fields when solving one problem. But let's turn to our topic, the topic of foreign language. It is proved that the project is valuable because in the course of its implementation students have the ability to work independently, and gain experience in cognitive activity. Most importantly, the student himself determines the content and form of the project. This method helps to optimize the process in the most ordinary school, and to develop skills of independent work.

The development of skills of self-control is one of the major and pressing problems of education that guarantees success in later schooling. Skills of self-control the student can apply regardless of the subject matter. The concept of «self-control» implies the successful formation of knowledge and skills when learning a foreign language. For successful development of skill of self-control students need to teach him skills that will greatly contribute to the development of skills of self-control. Basic skills necessary for the successful formation of skills of self-control can be divided into three blocks: 1) information indicative of the skill (the skills of observation, listening, reading); 2) operational performance skills (the ability of classification and

generalization); 3) control and remedial skills (skills of self-examination and self-control).

1) Observation, listening, reading – the skill of focused perception and reflection of the main thing in the material (diagram, drawing, tables, etc.) in the educational process and when doing homework. This type of skill ensures the student's interest in the task, as well as the planning of the following actions, intersecting with finding ways and means of completing the training task, that is, the student ponders, thinks. Therefore, you need to pay special attention to thinking, pondering what the student is reading, observing, listening.

2) Classification (grouping) and generalization – skills that implement the operational-executive stage of educational activity. Such skills in their internal psychic mechanisms are directly correlated with analysis, synthesis, abstraction and generalization. Classification is related to the definition of the basis, principle (two or three principles) of separation and integration of data with the establishment of a hierarchy of principles. This classification makes it possible to compare, that is, there is a subtle differentiation of the studied objects. It is this skill that helps to establish the connection and dependence that underlie the systematization and meaningful assimilation of self-control skills. At the same time, there is an increase in focus on the principles of educational material in the course of the entire assignment.

3) The ability to evaluate oneself is the activity of students, which consists of the ability to evaluate their work from the point of view of whether they performed it correctly - and if necessary, correct their mistakes on their own.

In direct connection with the skills of self-testing and self-control, such

personality-significant qualities are formed as self-esteem, self-government and self-regulation. In direct connection with the formation of self-esteem and self-control is also the formation of one of the core qualities of a person's personal development - reflection, that is, a look at oneself when, turning to one's own actions, "a person is fully aware of what and how he is doing" [4, p. 35]. Moreover, this report refers not only to the final control, but also to the forecasting, current - step-by-step, operational, which helps to understand the sequence of their actions. During the formation of self-testing and self-control – with access to self-esteem – there may be a mismatch in the self-esteem of students with their actual capabilities. Some people have unreasonably high self-esteem, while others have low self-esteem, leading to a refusal to overcome difficulties, without which there can be positive dynamics in the assimilation of knowledge and the development of students.

The methods of teaching a foreign language are not well studied many components of the formation of students' independent work skills, age and psycholinguistic features, traditional and innovative teaching methods, principles of material selection, exercise system for organizing students' independent work in learning a foreign language. Summing up, we can note that there are no exercises specifically designed to form the mechanism of students' self-control - for this purpose, teachers use ordinary teaching exercises. In this case, the task lies only with the teacher, he must keep in sight the quality of the actions performed by students, and based on this, determine what adjustment is necessary in the development of self-control skills.

Of course, the conditions of higher education provide an opportunity only to

develop internal self-control and only to some extent, but the student should always strive for it, especially when teaching a foreign language. The independent work of students undoubtedly contributes to its occurrence, even in an elementary form. A well-organized, purposeful independent work of the student positively contributes to the motivation in learning and shaping the student's personality. Experience shows that the more actively students engage in language practice, speak, learn new phrases, independently make sentences, the better the basic language material is consolidated and activated.

CONCLUSION

Application in educational process the actual material usage in the learning process, multimedia tools, implement situation of speech communication encourages students to work independently, i.e. the stimulation of independent work of students, thereby maintaining the interest in learning new material, learning a foreign language. Should pay great attention to the education of culture of educational process, aimed at planning students' independent work. Meeting new lexical material to help students develop the language, the instructor should gradually complicate the task. In conclusion it must be emphasized that the problem of organization of independent work of students in a foreign language is relevant

and challenging, and it requires significant joint efforts by the parties, as scientists, Methodists and teachers-practitioners.

In the process of self-mastery of a foreign language, students master the material, which demonstrates the functioning of language in a natural environment, speech and non-speech behavior of native speakers in different situations of communication, the peculiarities of behavior associated with folk customs, traditions, superstitions, social structure, ethnicity. Independently studying a foreign language, the learner is forced not only to learn its lexical, grammatical, syntactic features, but also to learn that is not adequate to respond to replicas of native speakers, it is appropriate to apply facial expressions and gestures, to use a formula of speech etiquette and know the cultural and historical characteristics of the country of the target language [11, p. 246].

Educational process aimed at independent learning of foreign language students contributes to the improvement of knowledge, skills and abilities in the field of intercultural communication, formation and development of intercultural competence and has a positive effect on the personality of the students. That is the proper organization of independent work students are able to develop professional skills and develop skills of future professionals.

REFERENCES

1. Arhangel'skij, S.I. *Samostojatel'naja rabota uchashhihsja vuzov* / S.I. Arhangel'skij. – M.: Pedagogika, 1984. – 60 s.
2. D'jui, Je. *Dal'tonskij laboratornyj plan* / Je. D'jui. – izd. 3-e. – M.: Novaja Moskva, 1925. – 180 s.
3. Zimnjaja, I.A. *Psihologija obuchenija inostrannym jazykam* / I.A. Zimnjaja. – M.: Prosveshhenie, 1991. – 222 s.
4. Il'jasov, I.I. *Organizacija sovmestnoj raboty studentov* / I.I. Il'jasov. – M., 1981.
5. Konysheva, A.V. *Organizacija samostojatel'noj raboty po anglijskomu jazyku s ispol'zovaniem Dal'ton-plana* / A.V. Konysheva // *Nepreryvnoe obuchenie inostrannym jazykam: metodologija, teorija, praktika: v 3-h ch.* – Ch. 3. – Minsk, 2003. – S. 141-144.

6. Korjakovceva, N.F. *Sovremennaja metodika organizacii samostojatel'noj raboty uchashhihsja, izuchajushhih inostrannyj jazyk* / N.F. Korjakovceva. – M.: ARKTI, 2002. – 176 s.
7. Matronina, L.F. *Organizacija samostojatel'noj raboty studentov* / L.F. Matronina. – M.: MIRJeA, 1993.
8. Ogorodnikov, I.T. *Pedagogika* / I.T. Ogorodnikov. – M.: Prosveshhenie, 1968. – 375 s.
9. Pakulina, S.A. *Metodika diagnostiki motivacii dostizhenija uspeha studentov v vuze* / S.A. Pakulina // *Psihologija obuchenija*. – 2009. – № 1. – S. 102-114.
10. Parnikova, G.M. *Uchebnaja samostojatel'nost' studenta neязыkovogo vuza: sushhnost' i struktura ponjatija* / G.M. Parnikova // *Pedagogicheskoe obrazovanie segodnja*. – 2016. – № 5. – S. 6-11.
11. Salimzjanova, Je.Sh. *K voprosu o formirovanii i razvitii mezhkul'turnoj kompetencii v processe inojazychnoj podgotovki budushhih pedagogov* / Je.Sh. Salimzjanova. – *Sbornik materialov mezhdunarodnoj konferencii «III Uluslararası Şıgabutdin Marcanı Tatar Kültürü, Tarihi ve Edebiyatı Sempozyumu»* / Editörler Dinara Fardeeva, Mustafa Latif Emek. – Türkiye, Antalya: Institution Of Economic Development And Social Researches Publications, 2019. – P. 241-246.
12. Salimzjanova, Je.Sh. *K voprosu o formirovanii mezhkul'turnoj kompetencii v processe inojazychnoj podgotovki budushhih specialistov korablestroenija* / Je.Sh. Salimzjanova, Je.I. Minullina. – *Sbornik materialov mezhdunarodnoj konferencii «Aktual'nye voprosy lingvodidaktiki i metodiki prepodavanija inostrannyh jazykov»*. – Cheboksary: Chuvashskij gosudarstvennyj pedagogicheskij universitet, 2018. – S. 99–105.
13. Salimzjanova, Je.Sh. *Mezhkul'turnaja delovaja kommunikativnaja kompetentnost' specialistov kak put' k preodoleniju bar'erov v polikul'turnom prostranstve* / Je.Sh. Salimzjanova. – *Sbornik materialov mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoy konferencii «Nepreryvnoe obrazovanie v interesah ustojchivogo razvitija: novye vyzovy. 2-j jetap»*. – Astana: Nacional'naja akademija obrazovanija im. I. Altynsarina, 2018. – S. 348-350.
14. Salimzjanova, Je.Sh. *Podgotovka budushhih specialistov k mezhkul'turnoj kommunikacii v professional'nom diskurse* / Je.Sh. Salimzjanova. – Astana: Bilim-Obrazovanie: Fylymi-pedagogikalyk zhurnal / Nauchno-pedagogicheskij zhurnal. – №4 (87) 2018. – S. 61-66.
15. Salimzjanova, Je.Sh. *Formirovanie i razvitie lingvokul'turologicheskoy kompetencii v processe obuchenija uchashhihsja inostrannomu jazyku* / Je.Sh. Salimzjanova. – *Sbornik materialov mezhdunarodnoj nauchnoprakticheskoy konferencii «HIV Zankovskie chtenija. Razvivajushhee obuchenie v uslovijah sovremennogo informacionnogo prostranstva»*. – Kazan', KFU. – S. 48-56.
16. Fedorova, M.A. *Teoreticheskoe i metodicheskoe obespechenie samostojatel'noj uchebnoj dejatel'nosti studentov vuze: dissertacija ... kand. ped. nauk* [Orlov. gos. un-t] / M.A. Fedorova. – Orel, 2011. – 457 s.
17. Chiknaverova, K.G. *Koncepcija i metodika razvitija inojazychnoj kompetencii studentov vuza na osnove aktivizacii ih samostojatel'nosti: dissertacija ... dokt. ped. nauk* [Nizhegor. gos. un-t im. N.A. Dobroljubova] / K.G. Chiknaverova. – N. Novgorod, 2016. – 355 s.
18. Holec, H. *Autonomy and Foreign Language Learning* / H. Holec. – Oxford: Pergamon Press. – 1981. – 64 p.
19. Nurutdinova, A.R. *The Life-Long Foreign-language Education In The System of Continuing Professional Education* / A.R. Nurutdinova, Z.R. Zakieva, L.R. Ismagilova, L.R. Nurova, E.A. Nelyubina, A.I. Konova // *MODERN JOURNAL OF LANGUAGE TEACHING METHODS*. – 2018. – V. 8, Is. 11. – P. 566-579.
20. Rodrigues, S. *Learner autonomy and its implication: A perspective of Bangladesh* / S. Rodrigues // *Prime University Journal*. – 2014. – V. 8. – № 1. – P. 129-140.

Е.Ш. САЛИМЗЯНОВА

**ШЕТ ТІЛІН ОҚЫТУ ЖОҒАРЫ МЕКТЕПТІҢ ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ
ӨЗДІК БАҚЫЛАУ МЕХАНИЗМІНІҢ СИПАТТАМАСЫ**

Қазан федералды университеті, Казан қ., Ресей,
e-mail: elmira.salimzyanova@inbox.ru

Э.Ш. САЛИМЗЯНОВА

**ХАРАКТЕРИСТИКА ФОРМИРОВАНИЯ МЕХАНИЗМА САМОКОНТРОЛЯ
СТУДЕНТОВ ВУЗА ПРИ ИЗУЧЕНИИ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА**

Казанский федеральный университет, г. Казань, Россия,
e-mail: elmira.salimzyanova@inbox.ru

Аңдатпа. Бұл тақырыптың өзектілігі соңғы жылдары студенттердің тәуелсіздікке деген қызығушылығы едәуір артқандығында. Шет тілін оқыту кезіндегі оқу автономиясының рөлі арта бастады, оларды тиімді ұйымдастырудың әдіснамалық және дидактикалық құралдары айқындала түсті.

Түйін сөздер: шет тілі, студент, өзін-өзі бақылау, әдіснамалық және дидактикалық құралдар, оқу процесі.

Аннотация. Актуальность данной темы заключается в том, что в последние годы интерес к обучению самостоятельности студентов сильно возрос. Роль самостоятельности работы в учебном процессе при изучении иностранного языка стала увеличиваться, яснее обозначились методика и дидактические средства их эффективной организации. .

Ключевые слова: иностранный язык, студент, самоконтроль, методика и дидактические средства, учебный процесс.

Б.С. АХМЕТОВА*Национальная академия образования имени И. Алтынсарина,**г. Нур-Султан, Казахстан**e-mail: akhmetovabotagoz@mail.ru***ОРГАНИЗАЦИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА В СОВМЕЩЕННЫХ КЛАССАХ МАЛОКОМПЛЕКТНОЙ ШКОЛЫ**

Аннотация. В статье обсуждаются проблемы организации учебно-воспитательного процесса в малокомплектной школе, главной из которых является наличие совмещенных классов с разновозрастными обучающимися. В качестве наиболее эффективных форм организации учебной деятельности школьников в совмещенных классах предлагаются такие средства, как внутрипредметная интеграция схожих по содержанию тем, межпредметное интегрированное обучение, а также ряд инновационных технологий.

Ключевые слова: малокомплектная школа, совмещенные классы, образовательные технологии методы обучения.

ВВЕДЕНИЕ

Право граждан Казахстана на образование и равные образовательные возможности, гарантируемое Конституцией РК [1] и способствующее развитию «человеческого капитала», является важнейшим условием эффективности развития государства.

В Республике Казахстан 40% организаций образования составляют малокомплектные школы (далее МКШ), имеющие проблемы в материально-техническом, кадровом, ресурсном обеспечении, и, в большинстве случаев, необходимость нетрадиционного построения уроков в связи с наличием совмещенных классов. В виду того, что решение проблем МКШ – задача комплексная, ее решение представляется одним из наиболее перспективных средств как в нашей стране, так и за рубежом. Обеспечение доступа учащейся молодежи, особенно сельской, к образовательным и культурологическим ре-

сурсам значительно повысит качество их образования, сведет к минимуму разницу между городом и селом, что является важнейшим фактором конкурентоспособности государства.

ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ ИССЛЕДОВАНИЯ

Современные процессы обновления содержания образования, его активная интеграция в мировое образовательное пространство предъявляют особые требования к современной школе: повышение воспитательного потенциала образовательного процесса, интеграция обучения и воспитания, обновление методологии. Особо важной представляется необходимость усовершенствования методологии преподавания в условиях совмещенных классов, поиск новых современных эффективных технологий обучения. Целью настоящей работы является разработка методических рекомендаций по организации образовательного процесса в совме-

щенных классах малокомплектной школы .

МЕТОДОЛОГИЯ

Закон РК «Об образовании» определяет МКШ как общеобразовательная школа с малым контингентом обучающихся, совмещенными класс-комплектами и со специфической формой организации учебных занятий [2]. Нормативными документами Министерства образования и науки Республики Казахстан определена типология малокомплектных школ [3]:

1) опорная школа (ресурсный центр) – ОШ (РЦ) – организация общего среднего образования, на базе которой консолидируются образовательные ресурсы близлежащих малокомплектных школ для проведения краткосрочных сессионных занятий и промежуточной и итоговой аттестации обучающихся в целях обеспечения доступа к качественному образованию учащимся МКШ;

2) малокомплектная школа (МКШ) - общеобразовательная школа с малым контингентом обучающихся, совмещенными класс-комплектами и со специфической формой организации учебных занятий;

3) магнитная школа – МКШ, закрепленная за ОШ (РЦ) приказом районного (городского) отдела образования.

Деятельность МКШ и ОШ (РЦ) осуществляется в соответствии с Типовыми правилами [3] и своим уставом.

В соответствии с Типовыми правилами деятельности по видам общеобразовательных организаций (начального, основного среднего и общего среднего образования), в МКШ:

-допускается деление на подгруппы при изучении отдельных предметов и наличии 10-16 обучающихся в классе;

-при совмещении и объединении классов в один класс-комплект число разновозрастных обучающихся не должно превышать 10 человек;

-наполняемость классов допускает-ся от 3-10 человек и более;

-при объединении трех или четырех классов применяется скользящий график организации учебных занятий;

-не допускается совмещенное обучение обучающихся первого класса и выпускных классов;

- при применении методик разновозрастного обучения допускаются совмещения второго и третьего классов; третьего и четвертого классов или второго и четвертого классов; пятого и шестого классов, шестого и седьмого классов; седьмого и восьмого классов.

Для образовательной системы Казахстана, на долю сельских школ (малокомплектных МКШ) которой приходится 40%, очень важной на современном этапе является проблема сближения уровня обучения учащихся городской и сельской школ. Ввиду слабой материально-технической базы и недостаточного кадрового потенциала, а также особенностей функционирования (разновозрастные совмещенные классы) МКШ уступают полнокомплектным (городским) школам в ресурсах для формирования интереса на уроках, обеспечения надлежащего уровня обучения.

На сегодняшний день МКШ не могут обеспечить равный доступ к качественному образованию всех детей вследствие более слабого методического, материально-технического, кадрового обеспечения сельских школ. Основная проблема МКШ – совмещенные классы, для которых нет соответствующего методического обеспечения. В итоге результаты международного исследования PISA-2012 показали отставание

сельских учащихся от городских на 5 баллов по чтению, на 5 баллов по естествознанию, на 3 балла по математике. По итогам ЕНТ и ВОУД 2015 года средний балл в сельской местности также оказался ниже такового в городе (на 4,5 балла – ЕНТ, на 3,9 баллов – ВОУД) [4, 5, 6]. Определение оптимального пути решения проблем МКШ обозначено Государственной программой развития образования Республики Казахстан на 2011-2020 годы как одна из приоритетных задачи является необходимым условием формирования конкурентоспособной национальной системы [7].

РЕЗУЛЬТАТЫ

Очевидна необходимость поиска новых форм организации учебной и внеучебной деятельности школьников МКШ, обеспечивающих их активное участие в процессе усвоения знаний. Большинство стран мира, в особенности имеющие, как и Казахстан, низкую плотность населения (Канада, Австралия, Россия, Польша, США), также сталкиваются с задачей организации образования в сельской местности. Каждая из них имеет свою собственную стратегию, в основе которой – уважительное отношение к сельским регионам. В них выделяются 4 стандартных решения проблем МКШ, которые отражены в ГПРО: подвоз детей в крупные школы, пришкольные интернаты, ресурсные центры, дистанционное обучение. Применение УТВ в этом направлении имеет в своей основе большой потенциал, использование которого требует тщательной разработки.

Другая альтернатива – поддержка деятельности МКШ ресурсными центрами (опорными школами), действующими при полнокомплектных школах, где учащиеся МКШ могут три раза

за учебный год восполнять пробелы в знаниях в сессионные периоды.

Пути решения проблем МКШ охватывают также вопросы усовершенствования нормативно-правового сопровождения, организации учебно-воспитательного процесса, кадрового обеспечения, материально-технических условий, реорганизации сети школ, мониторинга качества образования, расширения и укрепления сети государственных пришкольных интернатов, организации подвоза учащихся, развития социального партнерства.

Организация занятий в разновозрастных группах [8, 9] основывается на принципах:

- интеграции и дифференциации задач, содержания, средств обучения учащихся разного возраста.
- педагогизация учебной деятельности детей заключается в обеспечении подготовки учащихся более старшего возраста в качестве организаторов учебного занятия.
- взаимообучения.
- регулирования взаимодействия учащихся разного возраста.
- обеспечения психологической защищенности ребенка.
- оптимальности возрастного диапазона состава учащихся на учебном занятии. Рекомендуемый возрастной диапазон для эффективного взаимодействия учащихся – не более 3-4 лет.

Разновозрастное обучение организуется постоянно на всех уроках по всем предметам, систематически при совпадении содержания учебного материала в разных классах (однотемные уроки), либо периодически как запланированные, как необычная форма урока и т.п. [9]. Разновозрастное взаимодействие на уроке проводится: на протяжении всего урока; на отдельных его этапах

при выполнении общих учебных задач; по мере необходимости в зависимости от ситуации. Взаимодействие детей разного возраста может осуществляться на разных этапах урока: при проверке домашнего задания; при изучении нового материала; при закреплении изученного материала: при контроле знаний: Если учитель выбирает организацию разновозрастного обучения на всех этапах урока, то рекомендуется составление однопредметного расписания.

Совмещение классов, смежное и разновозрастное, имеет свои сложности и преимущества. Преподаватель вынужден выстраивать учебный процесс так, чтобы учащиеся разновозрастных совмещенных классов за один урок получали полноценные знания по двум темам, для чего требуется двойная подготовка к уроку, а также специфическое планирование, заключающееся в интеграции двух планов урока в один и обеспечении полной занятости всех детей в учебном процессе. В таких условиях самостоятельная работа учащихся, а также работа в группах или парах, приобретает важное значение, становясь обязательной и систематичной формой деятельности учащихся на уроке и предоставляя возможность учителю уделять внимание попеременно одной или другой группе учащихся. В младших классах или при высокой сложности изучаемого материала на работу непосредственно с учителем отводится больше времени [10, 11].

Число самостоятельных работ на одном уроке не регламентируется. При этом временные ограничения установлены для самостоятельной работы учащихся начальной школы: на уроках письма во 2 классе – не более 20 минут, в 3 классе – не более 25 минут; на уроках математики во 2 классе – не более

15 минут, в 3 классе – не более 20 минут [8]. Иногда самостоятельная работа может проводиться одновременно в двух классах.

Одним из вариантов проведения уроков в совмещенных классах является внутрипредметная интеграция схожих по содержанию тем на основе принципа однопредметности, однотемности. Для этого необходимо определить общие для всех классов цели и конкретизировать задачи для каждой возрастной группы; отобрать в содержании темы знания и умения, доступные учащимся всех возрастных групп для одновременного изучения; подобрать способы учебной работы учащихся разного возраста; выделить в содержании урока специфические для каждой возрастной группы вопросы; отобрать групповые и индивидуальные формы занятий для каждого класса с учетом специфики содержания учебного материала.

Межпредметное интегрированное обучение в совмещенных классах осуществляется по следующим предметам: литература и история, история и география, биология и химия, математика и информатика [8].

В связи с вышеизложенным, при организации учебной деятельности перед учителями МКШ остро стоит вопрос о правильном распределении и использовании времени, планировании уроков с оптимальным чередованием самостоятельной работы с учетом индивидуальных особенностей учащихся, их умения самостоятельно работать и работы непосредственным участием педагога. Трудности для учителя могут возникать при планировании самостоятельной работы, связанном с определением его объема в зависимости от возрастной категории учащихся, с подготовкой необходимых дидактических

материалов, разнообразных и интересных для детей, индивидуально подобранных, с подведением итогов.

Разработка календарного плана также имеет свою специфику при организации разновозрастного обучения [9]: при однопредметных уроках два и более календарных плана сопоставляются с выявлением возможности проведения уроков по одной теме. Исходя из расписания, учащиеся, например, 2 и 4 классов не начинают занятия одновременно. Как правило, первые один-два урока, на которых учителя работают с учениками одного класса, уделяются объяснению нового учебного материала. Ко 2-му или 3-му уроку приходят дети другого класса, входящего в комплект, и два-три урока учитель занимается с двумя классами одновременно. При планировании однотемных уроков календарно-тематический план может включать объединенную деятельность двух классов. При этом некоторые темы можно сдвинуть по времени, не нарушая целостности разделов для проведения однотемных уроков.

Важное значение в МКШ имеет самостоятельная работа учащихся, которая чередуется с работой под руководством учителя, осуществляется в соответствии с требованиями программы и возможностями учащихся, т.е. дифференцированно. Организация самостоятельной работы в разновозрастных парах требует детального анализа содержания учебного материала на степень его совпадения в разных классах, разработки вспомогательного раздаточного материала с учетом возраста школьников [12].

В МКШ трудно организовать углубленное изучение предметов, учащиеся не имеют возможности получить профессионально-ориентированное

образование. В результате страна теряет большой потенциал в подготовке специалистов, особенно необходимых в сельской местности. В результате политики нашего государства по поддержке сельских регионов и внимания к проблемам МКШ определены приоритетные направления поддержки МКШ, из которых создание ресурсных центров уже показало свою эффективность на практике.

Опорные школы (ресурсные центры) (ОШ (РЦ)), объединяющие вокруг себя ряд близлежащих МКШ, образуя целостную образовательную систему, показали себя как одна из эффективных форм организации образовательного процесса и доступа детей отдаленных сельских школ к современным информационным ресурсам. В тоже время эта работа высвечивает ряд недостатков: сложность координации деятельности между ОШ (РЦ) и школами, разделение ответственности за результаты подготовки выпускников между школами, низкая степень персональной ответственности учителей, понижение интереса обучающихся к непрофильным дисциплинам.

Учебно-воспитательный процесс в ОШ осуществляется на основе единого учебного плана и включает проведение учебных сессий продолжительностью в десять дней для обучающихся магнитных МКШ (установочная – первая декада октября, промежуточная – первая декада февраля, итоговая – третья декада апреля). В межсессионный период осуществляется дистанционное обучение.

Педагогические закономерности в условиях МКШ приобретают конкретный характер, методические рекомендации требуют творческого переосмысления и применения; отдалённость

таких школ от методических центров ставит учителей перед необходимостью постоянного педагогического поиска.

Требования к современному образованию побуждают учителей к поиску новых современных эффективных технологий обучения, внедрять инновационные образовательные технологии в учебный процесс. Эти технологии и даже постоянно используемые их элементы, выстроенные системно, помогают рационально организовать учебный процесс, активно использовать ИКТ, компьютерную технику, Интернет, онлайн-ресурсы создают условия для активной собственной познавательной деятельности учащихся.

Подготовка и проведение моделей смешанного обучения требует большой предварительной подготовки со стороны учителей, творческого подхода к построению каждого урока, внутренней психологической готовности поделиться накопленным знанием и опытом, помочь ученикам в процессе их познания окружающей среды в эпоху глобальных изменений, происходящих в мире инновационных цифровых технологий.

В содержание большинства уроков, которые учителя МКШ проводят одновременно с 2 классами, входит новый материал как в одном, так и в другом классе. Урок, на котором в обоих классах изучается новый материал, обычно начинается с самостоятельной работы детей в старшем классе и объяснения нового материала учителем в младшем классе. Затем он переходит к старшему классу, просматривает выполненную учащимися самостоятельную работу и приступает к объяснению нового материала, заканчивая его заданием для классной и домашней самостоятельной работы

Эта технология проведения урока имеет весьма серьезные недостатки.

Учитель не имеет возможности руководить самостоятельной работой, предупреждать и своевременно исправлять допущенные ошибки, анализировать и оценивать результаты работы. Задания к самостоятельным работам при использовании традиционных методик зачастую однообразны: спиши, реши, начерти, отметь, прочти, перескажи и т.д. Однако весь ход урока становится интересным и содержательным в условиях применения моделей смешанного обучения. Приведем несколько вариантов проведения уроков в совмещенных классах.

Метод «перевернутый класс». В «перевернутом классе» учащиеся занимаются онлайн самостоятельно, независимо друг от друга. Они могут заниматься онлайн в школе или дома, при выполнении домашнего задания. Время на уроке, которое раньше отводилось на объяснение учителем нового материала, теперь тратится на выполнение заданий и упражнений, которые в традиционном классе задавались на дом.

На уроке же ученики активно включаются в учебный процесс, обсуждают и познают интересные сведения, рассматривают различные проблемы на практике. Время в классе используется с большей отдачей и является гораздо более эффективным в усвоении новых знаний.

Метод ротации станций

Использование модели «Ротация станций» сводится к тому, что учащиеся делятся на несколько групп по видам учебной деятельности. В течение урока учащиеся по сигналу перемещаются от одной станции к другой. Чаще всего это станции онлайн-обучения, обучения в малых группах и выполнения самостоятельных письменных работ, или же онлайн-обучение меняется выполнением проектного задания или дискуссией, в

которую вовлечён весь класс. Обычно в модели «Ротация станций» выделяют 3 станции: станция работы с учителем, станция онлайн-обучения и станция проектной работы.

Класс делится на группы каждый раз по-разному в соответствии с методическими задачами урока.

Метод «Мозговой штурм»

Одним из способов проведения интересного привлекательного урока в МКШ, на наш взгляд, является метод мозгового штурма. Здесь порядок совмещения классов в комплекты на уровнях основного среднего и общего среднего образования зависит от числа учащихся в каждом классе.

Применение метода «Мозговой штурм» или «Мозговая атака» может значительно повысить активность всех школьников, так как в работу включаются все ребята, т.е. ученики двух или более классов МКШ. Одна и та же тема, когда в старшем классе представлена более углубленно и расширенно, может стать повторением для них пройденного, а для младшего класса – стимулом для лучшего понимания и усвоения нового материала. Пример и опыт старших товарищей в знании учебного материала повысит интерес и мотивацию в изучении данной темы и вообще к обучению. В ходе проведения мозгового штурма ученики высказывают большое количество вариантов решения, а затем из высказанных идей отбираются наиболее перспективные, удачные, практичные. Ученики обеих групп получают возможность продемонстрировать свои знания и задуматься о возможных вариантах решения задачи. При этом они учатся коротко и максимально четко выражать свои мысли, анализировать их и развивать идеи друг друга.

Игровые методы

Игра – это огромный стимул в до-

стижении успеха там, где порой оказываются неэффективными многочисленные традиционные упражнения, потому, что игра – это наиболее освоенное детьми и подростками поле деятельности. В школе особое место должны занимать технологии игровых форм обучения.

В практике работы с младшими школьниками нередко используются индивидуальные и коллективные игры. Среди них есть такие, которые позволяют активизировать исследовательскую деятельность ребенка, освоить первичные навыки проведения самостоятельных исследований.

Существует несколько групп игр, развивающих интеллект, познавательную активность ребенка. Это предметные игры (как манипуляции с игрушками и предметами), творческие, сюжетно-ролевые (в которых сюжет – форма интеллектуальной деятельности), интеллектуальные игры, игры с готовыми правилами (обычно и называемые дидактическими), строительные, трудовые, технические, конструкторские, игры-упражнения, игры-тренинги, воздействующие на психическую сферу.

Методы адаптивной технологии

Сущность технологии заключается в том, что на уроке учитель... - управляет самостоятельной работой всех учащихся; - работает с каждым учеником индивидуально; - вовлекает по возможности всех учеников в индивидуальную работу;

Реализуя АСО, учитель работает в двух направлениях: 1) обучает весь коллектив, объясняет им материал, показывает, играет с ними и т.д.; 2) работает в персональном порядке с каждым из учеников, это выражается самостоятельных работах, самоконтроле и взаимоконтроле учеников и т.д. Первое

направление реализуется стандартными способами: учитель объясняет материал ученикам, организует усвоение новых знаний и умений, при необходимости поясняя, помогая в усвоении материала отдельным ученикам. Второе направление является нестандартным, полностью основанным на индивидуальном подходе.

1. Объяснение материала. Учитель объясняет материал не больше 10 минут, и затем дает задание, которое ученики выполняют в классе, а учитель тем временем проверяет домашнее задание, подготовленное учениками к этому уроку. Благодаря этому больше половины урока учащиеся работают самостоятельно, а учитель контролирует их работу.

2. Взаимоконтроль учащихся. Например, ученики обмениваются тетрадями или слушают и оценивают ответы друг друга. На этом этапе эффективно экономится время (проверяя работу товарища, ученик и сам совершенствуется в учебном материале) и обеспечивается хорошее качество проверки (учитель может в любой момент оказать помощь при затруднении, «перепроверить» письменные работы, оценивая не только саму работу, но качество её проверки другим учеником).

3. Самостоятельная работа учащихся (чтение, решение задачи, самостоятельный поиск знаний и т.д.). Важная особенность этапа – наличие возможности решать задачи, начиная с легких и продвигаясь к более сложным

Метод Кейс-стади

Метод case-study, или метод конкретных ситуаций – это метод активного проблемно-ситуационного анализа путём решения конкретных задач – ситуаций (решение кейсов). Непосредственная цель метода case-study – совместными усилиями группы учащихся

проанализировать ситуацию – case, возникшую при конкретном положении дел, и выработать практическое решение. Для того чтобы учебный процесс на основе case – технологии был эффективным, необходимы два условия: хороший кейс и определённая методика его использования в учебном процессе.

Коллективная презентация

Ко всем вышеизложенным методам можно, а порой и нужно подготовить презентацию – демонстрацию результатов своего труда (исследования) с помощью слайдов перед определённой аудиторией. Презентацию результатов

В условиях МКШ презентации почти всегда готовятся совместными усилиями класса, учитель может умело направить, посоветовать, доверяя при этом фантазии и творчеству детей.

Методы планшетного обучения

Сейчас на образовательных сайтах размещены PDF – версии бумажных изданий – учебников, учебных пособий, брошюр. Но они не идут ни в какое сравнение с планшетами, которые позволяют напрямую взаимодействовать с загруженным контентом. Характерные особенности планшетного компьютера позволяют построить обучение на другом, более высоком уровне, так как вобрали в себя все необходимые элементы для полноценного обучения по школьной программе.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Особенностью образовательной системы Казахстана является наличие большого количества МКШ, доля которых составляет 40% от общего количества школ. МКШ характеризуются небольшим количеством обучающихся, совмещенными классами, разновозрастным обучением, кадровым дефицитом, слабой материальной базой,

социальной отдаленностью. Все это определяет необходимость усовершенствования методологии преподавания в условиях МКШ в целом. Для максимального удовлетворения потребностей обучающихся необходима трансформация учебно-воспитательного процесса с учетом особенностей МКШ, сельских условий, направленная на нивелирование различий между обучающимися сельской и городской местности и восполнения дефицита ресурсов для их всестороннего развития.

Не все современные технологии эффективны при проведении урока в МКШ. Если класс совмещенный, то некоторые активные методы работы в одном классе будут отвлекать учащихся другого класса от самостоятельной работы. Желаемого результата не будет также от применения некоторых видов

игровых технологий, которые применимы для полного класса.

Необходим поиск новых современных эффективных технологий обучения, внедрение инновационных образовательных технологий в учебный процесс. Эти технологии и даже постоянно используемые их элементы, выстроенные системно, помогают рационально организовать учебный процесс, активно использовать ИКТ, компьютерную технику, Интернет, онлайн-ресурсы создают условия для активной собственной познавательной деятельности обучающихся. К таким методам можно отнести метод «перевернутый класс», метод ротации станций, «мозговой штурм», игровые методы, методы адаптивной технологии, метод кейс-стади, коллективная презентация, методы планшетного обучения.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Конституция Республики Казахстан 30 августа 1995 года, с изменениями и дополнениями по состоянию на 02.02. 2011 г.
2. Об образовании: Закон Республики Казахстан от 27 июля 2007 года № 319, с изменениями и дополнениями на 04 июля 2013.
3. Об утверждении Типовых правил деятельности по видам общеобразовательных организаций (начального, основного среднего и общего среднего образования): приказ Министра образования и науки РК от 17 сентября 2013 года № 375.
4. Анализ результатов внешней оценки учебных достижений учащихся 9 классов (ВОУД-2015): аналитический сборник / Л. Забара, Д. Ташибаева, Г. Ногайбаева. - Астана: АО ИАЦ. 2015. - 64 с.
5. Понс, А. Обзор политики по улучшению эффективности использования ресурсов в школах. Казахстан / А. Понс, Д. Аморосо, Я. Херчински, И. Хейфец, М. Локхид, П. Сантьяго. - World bank group, 2015. - 236 с.
6. Анализ результатов единого национального тестирования (ЕНТ-2014): аналитический сборник / Г. Кусиденова, А. Алина. - Астана: НЦОСО, 2014. - 70 с.
7. Государственная программа развития образования Республики Казахстан на 2011-2020 годы: Указ Президента от 7 декабря 2010 года. - 2010.
8. Организация разновозрастного обучения в малокомплектной начальной школе в условиях реализации ФГОС НОО: методические рекомендации. - Вологда: ВПК, 2012. - 96 с.
9. Об особенностях преподавания основ наук в общеобразовательных организациях Республики Казахстан в 2015-2016 учебном году: инструктивно-методическое письмо на 2015-2016 учебный год. - Астана: НАО им. И. Алтынсарина, 2015.
10. Методические рекомендации по организации разновозрастного обучения в классах-комплектах / Е.Н. Егорова, Л.С. Гугова, Л.П. Никитина, З.А. Кокарева. - Вологда: ВПК, 2011. - 149 с.
11. Байбородова Л.В. Воспитание и обучение в сельской малочисленной школе: учебное

пособие. – Ярославль: Изд-во ЯГПУ, 2004. – 357 с.

12. Организация учебно-воспитательной работы в малокомплектной сельской школе: методические рекомендации / Н.В. Федосеевкова. – Петропавловск-Камчатский: Изд-во КИПКПК, 2009. – 163 с.

Б.С. АХМЕТОВА

**ШАҒЫН ЖИНАҚТЫ МЕКТЕПТЕРДІҢ АРАЛАС СЫНЫПТАРЫНДА
ОҚУ ПРОЦЕСІН ҰЙЫМДАСТЫРУ**

Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы,

Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан

e-mail: akhmetovabotagoz@mail.ru

B.S.AKHMETOVA

**ORGANIZATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN COMBINED CLASSES
OF UNGRADED SCHOOL**

National academy of education named after Y.Altynsarin,

Nur-Sultan, Kazakhstan

e-mail: akhmetovabotagoz@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада шағын жастағы мектепте оқу процесін ұйымдастырудың мәселелері қарастырылады, оның негізгісі әр жастағы балалар оқитын аралас сыныптардың болуы. Біріктірілген сыныптарда оқушылардың оқу іс-әрекетін ұйымдастырудың тиімді нысандары ретінде мазмұнға ұқсас тақырыптарды пәнішілік интеграциялау, пәнаралық интеграцияланған оқыту, сонымен қатар бірқатар инновациялық технологиялар ұсынылады.

Түйін сөздер: шағын жинақталған мектеп, аралас сыныптар, білім беру технологиялары, оқыту әдістері.

Abstract. The article discusses the problems of organizing the educational process in ungraded school, the main of which are the combined classes groups with mixed age pupils. As the most effective forms of organizing the educational activities of schoolchildren in combined classes, such tools as intra-subject integration of topics similar in content, intersubject integrated learning, as well as a number of innovative technologies are offered.

Key words: ungraded school, combined classes, educational technologies, teaching methods.

Б.Д. КАИРБЕКОВА¹, К.Е. КУДАБАЕВА²

¹ Инновационный Евразийский университет,
г. Павлодар, Казахстан

² Национальная академия образования имени И. Алтынсарина,
г. Нур-Султан, Казахстан

e-mail: ¹kairbekova.bagzhanat@mail.ru, ²kudabaeva2307@mail.ru

ДИСТАНЦИОННОЕ ОБУЧЕНИЕ В МКШ

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы дистанционного обучения в МКШ. Современная ситуация является переломной в системе образования страны и всего мира. При этом важна организация технических возможностей консультативной работы и других взаимодействий между обучающимся и учителем-предметником, используя соответствующий учебно-методический комплекс. Очевидно, что система управления образованием в сельской школе должна быть существенно трансформирована в сторону дистанционного обучения, что легло в основу исследования в рамках данной статьи.

Ключевые слова: дистанционное обучение, ресурсный центр, интернет-ресурсы, электронные платформы.

ВВЕДЕНИЕ

Ситуация в современном образовании предполагает то, что система управления образованием в сельской школе должна быть существенно трансформирована в сторону дистанционного обучения.

Обучение в сельской местности требует особого внимания, учитывая ситуацию с низкой скоростью, материально-технической базой. В малокомплектной школе и ресурсном центре использование электронного и дистанционного обучения является одной из особенностей организации учебно-воспитательной работы. За счет дистанционного обучения сельские школьники преодолевают социальную изолированность отдаленных сельских районов, дефицит культурно-развивающей среды.

Организация дистанционного обучения в ресурсных центрах для МКШ

требует обеспеченности необходимыми ресурсами и создания условий в магнитных малокомплектных школах для проведения уроков в режиме реального времени и в свободном временном пространстве.

ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ ИССЛЕДОВАНИЯ

Объект исследования – образовательный процесс малокомплектной школы в период карантина.

Предмет исследования – расширение пользовательской компетентности педагогов МКШ в использовании электронных платформ Kundelik.kz, BilimLand и др. электронных ресурсов, технические и методические вопросы, связанные с организацией дистанционной учебной работы в условиях малокомплектных школ.

Цель: показать возможные пути осуществления дистанционного обучения посредством использования разных

ресурсов, методов обучения и получения обратной связи. Наша задача – показать учителю МКШ возможности платформ.

Одним из главных условий в организации образовательной среды является критерий ее доступности для каждого обучающегося.

МЕТОДОЛОГИЯ

В сессионный период в ресурсных центрах организуется практическая учебная деятельность учебных лабораторий и мастерских опорных школ (с подвозом обучающихся).

В межсессионный период образовательный процесс осуществляется на основе дистанционного обучения и организуется педагогами-тьюторами.

В рамках указанных видов работ необходимо акцентировать внимание на организацию обучения классов профильной и предпрофильной подготовки с учетом возможностей региона.

При этом нужно организовать технические возможности консультативной работы и других взаимодействий между учеником, тьютором и учителем-предметником, используя соответствующий учебно-методический комплекс:

- аудиовизуальные средства;
- рабочие тетради;
- электронные учебники;
- аудио-видеокассеты [1].

При смешанном обучении предварительно осуществляется выбор технического решения, обеспечивается доступ учителей и обучающихся к компьютерной технике, программному обеспечению и другим средствам связи.

Обучение в режиме онлайн может проходить на уроке в активных формах работы с практико-ориентированными заданиями. Использование дистанци-

онных технологий позволяет создать эффективную систему помощи обучающимся МКШ в выполнении домашних заданий [2].

Механизм формирования индивидуальных учебных планов в случае самостоятельного освоения обучающимися учебных курсов электронного дистанционного обучения предусматривает использование педагогическим коллективом целого набора инструментов:

- 1) входного предметного тестирования;
- 2) стратегических - индивидуального учебно-тематического планирования (ИУТП) с пояснительной запиской;
- 3) моделирование - как одного из видов взаимодействия учителя с обучающимся;
- 4) тактических - взаимодействия учителя с методистом и психолого-педагогической службой.

С точки зрения организации учебного процесса дистанционного обучения опорными школами для МКШ, можно рекомендовать следующие модели:

Модель 1. Учебный процесс в режиме реального времени. Опорная школа + «магнитные школы», взаимодействие обучающихся через видеоконференцию.

Модель 2. Использование традиционных материалов (учебников, видео, CD), позволяющих обучающимся работать в индивидуальном темпе, применяя по мере необходимости интерактивные технологии для групповой работы.

Четкого правила разделения моделей на простые и сложные не существует. Тем не менее, с учетом масштабов выполняемых функций, количества прикрепленных школ, непрерывного взаимодействия с педагогами, обучающимися магнитных школ и профес-

сиональными сетевыми сообществами, наличия непредвиденных ситуаций, модель дистанционного обучения для МКШ сосредоточенного на базе опорных школ можно считать сложным.

РЕЗУЛЬТАТЫ

Существуют две модели дистанционного обучения и предлагаются на следующих основаниях:

1-я модель. Полное дистанционное обучение. В этой модели действует учитель, обучающий на расстоянии. Ученики выполняют в определенной последовательности следующие действия: получение учебного материала – изучение – решение задач – отправка результатов – проверка и оценивание. Взаимодействие между педагогом и учеником, учеником и другим учеником, педагогом и учебным содержанием, учеником и содержанием, является минимизированным и ущемленным. В условиях использования Интернета данная модель приобретает следующий вид: педагог – Интернет – ученик.

2-я модель. Частичное дистанционное обучение в соединении с традиционными формами обучения. В рамках этой модели предполагается разное использование элементов дистанционного обучения в учебном процессе. Во-первых, использование содержания курсов дистанционного обучения для прямого обучения в обычной классной комнате (педагог и Интернет – ученик). Во-вторых, обучение учеников учиться дистанционно (педагог – Интернет и ученик).

Итак, с точки зрения методики проведения учебного процесса, для организации ресурсными центрами дистанционного обучения для МКШ, можно рекомендовать две модели, которые включают все виды организации учебного процесса по дистанционным об-

разовательным технологиям: телевизионная технология, сетевая технология и кейс-технология.

Первая модель «Виртуальная школа», подразумевающая виды организации дистанционного обучения:

- на основе сетевого обучения с использованием образовательной среды, основанной на интернет/веб – технологиях;

- на основе сетевого обучения + кейс – технологии, где учебные материалы распространяются рассылкой, а педагогическое взаимодействие обучающегося с преподавателем происходит в сети;

- на основе видеоконференций и интерактивного ТВ, где учебный процесс проходит в режиме интерактивного телевидения, телемостов, форумов, семинаров, вебинаров, а также трансляции опыта лучших учителей РЦ и МКШ через видеоуроки.

Это дистанционная образовательная технология, основанная на использовании глобальных и локальных компьютерных сетей для обеспечения доступа обучающихся к информационным образовательным ресурсам и для формирования совокупности методических, организационных, технических и программных средств реализации и управления учебным процессом независимо от места нахождения его субъектов.

Сетевое обучение и кейс-технология.

Дистанционное обучение на основе внедрения модели «Виртуальная школа» подразумевает использование: взаимодействия с учителем, взаимодействие учащихся, информационные интернет – ресурсы, телеконференции, чат, веб – квесты, видео – аудиозапись, различных компьютерных программ, учебники (печатные или электронные

на CD - дисках), методические рекомендации, а также контроль и тестирование.

Эффективнее строить обучение, опираясь на уже изданные учебники и учебные пособия и с помощью дополнительного материала, размещаемого в сети либо углублять этот материал для продвинутых учащихся, либо давать дополнительные разъяснения, упражнения для слабых учеников. При этом предусматриваются консультации преподавателей, система тестирования и контроля, дополнительные лабораторные и практические работы, совместные проекты.

В основном модель сетевого обучения и кейс-технологий предназначена для дифференцированного обучения учащихся малокомплектных школ в условиях опорной школы (ресурсный центр).

При сетевом обучении уже были указаны виды и учебные материалы образовательной деятельности при использовании дистанционных технологий обучения, а именно документация учебного процесса, список обучающихся, курс дистанционного обучения, общие сведения о изучаемом курсе, электронный учебник, информационно-справочные материалы, виртуальные практико-ориентированные задания, цифровые образовательные ресурсы, практические лабораторные работы, различные задания (индивидуальные или групповые), контрольные задания и тесты, телеконференции, чаты, веб-квесты, веб-сайты, текущие объявления, совместная деятельность учащихся.

Кейсовая технология – это дистанционная образовательная технология, основанная на предоставлении обучающимся информационных образовательных ресурсов в виде специализиро-

ванных наборов учебно-методических комплексов, предназначенных для самостоятельного изучения с использованием различных видов носителей информации. Хранение и передача учебной информации будет лучше осуществляться через данную форму взаимодействия и позволит обучающимся использовать учебный ресурс в полном объеме.

Вторая, «Интеграционная модель» обучения представляет собой модель, ориентированную на смешанном обучении, представляющую собой сочетание очной и дистанционной (заочной) форм обучения.

Модель интеграции очных и дистанционных форм обучения складывается из учебного процесса (очная форма); профильных курсов; курсов для углубления знаний; ликвидации пробелов образовательных программ; самостоятельная проектная, исследовательская деятельность учащихся; работа по индивидуальным программам; консультации; совместная (групповая) деятельность учащихся; лабораторно – практические работы.

Дистанционное обучение, по своей методологии претендует на отдельную форму обучения (наряду с очной, заочной, вечерней, экстернатом).

1) традиционная (заочная): ориентированная только на самостоятельную работу и не предполагающая наличия взаимодействия преподавателя и учащегося, предполагающая проведение установочных лекций, а затем продолжение самостоятельной работы по выданным комплектам методического обеспечения;

2) фрагментарное: использование информационно-коммуникационных технологий на основе самостоятельной работы учащегося с комплектом учебно-методического обеспечения, кото-

рое частично представлено в электронном виде с помощью различных видов связи.

3) электронная: получение по электронной почте учебно-методического обеспечения и самостоятельное его изучение, которое предполагает осуществление систематического взаимодействия учащегося и педагога, посредством специально созданной среды.

4) комбинированная: учебный процесс организован в рамках очной школы, доступ в Интернет используется в качестве дополнительного источника информации. Ученики вместе со своим учителем работают с информацией и используют различные формы занятий — дистанционные курсы, семинары, консультации. Дистанционное обучение данного типа носит характер дополнительного к очному обучению.

Данная модель дистанционного обучения позволяет гибко учитывать личностные особенности и цели ученика, выстраивать его индивидуальную образовательную траекторию. Но чтобы реализовать эти возможности, требуется высокопрофессиональная координация обучения со стороны тьютора или другого педагога-наставника, работающего в определенной и отлаженной педагогической системе. Соответственно типам дистанционного обучения устанавливаются цели, содержание, организационная структура, формы и методы обучения, система диагностики и оценки результатов, то есть строится дидактическая система.

Принцип построения комплекса дистанционного обучения основан на развертывании информационно-коммуникационной инфраструктуры на базе ресурсного центра, включающей серверное оборудование для проведения сеансов многоточечной видеоконференцсвязи, серверы записи и

архивирования учебных занятий и материалов.

Школы, в свою очередь, подключены к Ресурсному центру, они между собой делятся на базовые и малокомплектные (школы-спутники), которые оснащены всем необходимым оборудованием для проведения сеансов видеоконференции и интерактивных занятий с различными коммуникационными сервисами.

Разновозрастная группа учащихся малокомплектной школы работает под руководством тьютора в компьютерном классе. Каждый учащийся (или каждая группа обучающихся) обеспечены компьютером, подключенным к сети Интернет, и имеют доступ к материалам курсов системы электронного дистанционного обучения в соответствии с учебным планом учащегося (группы учащихся). При этом учащиеся из разных образовательных учреждений могут быть объединены в «виртуальные» классы, они обучаются по единому расписанию у дистанционного педагога.

Дистанционное обучение рекомендуется осуществлять индивидуально или в малых группах. При этом состав обучающихся в классах (группах) может варьироваться в зависимости от учебного предмета.

Роль педагога заключается в организации индивидуальной и коллективной работы учащихся, в определении и оперативном решении проблем в обучении, в рецензировании работ учащихся.

Вся содержательная часть обучения происходит на курсах, развернутых в системе электронного дистанционного обучения. Школьники могут выполнять лабораторные работы по физике, химии и биологии дома, учителя и ученики могут на уроке при помощи интерактивной доски путешествовать

по российским и зарубежным музеям, ребята из отдалённых населённых пунктов получают возможность смотреть и слушать лекции лучших учителей страны. Приведем примеры их практической реализации в процессе обучения.

Хотлист – это составленный учителем список ссылок, содержащих адреса сайтов по изучаемой теме. Применение тематического списка позволяет обучающимся сэкономить время в ходе выполнения домашнего задания, которое они затрачивают на поиск необходимого материала в Интернете. Второе достоинство этого приема состоит в том, что учащиеся могут выбрать из предложенных те сайты, в которых, по их мнению, наиболее полно и понятно изложен материал. В процессе работы хотлист можно легко дополнять, что также является достоинством этого способа.

Коллекция примеров (Subject Sampler) - способ организации учебной работы, при котором, выполняя личностно-ориентированные задания по изучаемой теме, учащиеся должны проиллюстрировать результаты своей работы материалами из Интернета.

Дешифровальщик - учащимся предлагается незнакомый научный текст, который просят расшифровать, поставив к незнакомым терминам гиперссылки. Прием прост в организации, так как текст можно выложить на сайте, разослать электронной почтой и т.д. Задания такого вида позволяют учитывать индивидуальные особенности ребенка: кому-то достаточно поставить 2-3 гиперссылки, а кому-то надо будет «расшифровать» гораздо больше. Кто-то займется их поиском в сугубо научной литературе, кто-то воспользуется Википедией, а кто-то может расшифровать с помощью картинок, выложенных в Интернете.

В дистанционной форме работы МКШ широко используются электронные платформы Kundelik.kz, BilimLand и др. электронные ресурсы.

В настоящее время проводится работа по созданию условий для персонализации образования, форсирование внедрения ИКТ в МКШ независимо от наличия Интернет. В организации образовательного процесса МКШ используется образовательная система BilimBook, созданная на базе универсальной образовательной платформы BilimLand.kz компании Bilim Media Group на основе технологии и передового опыта. Главная идея такого подхода состоит в том, чтобы создать активную среду для формирования у школьников новых качеств и умений в любом месте: в школе, квартире, библиотеке. Вовлечение в среду электронного обучения происходит независимо от подключения планшета к Интернет или от того, когда они работают вне сети.

Для создания мультимедийного альбома можно использовать ресурсы образовательной онлайн платформы BilimLand, который включает интерактивные комплексы по всем школьным предметам, созданный международным коллективом авторов из числа ученых-методистов, ведущих специалистов-предметников, учителей, а также программистов и аниматоров в соответствии с требованиями Государственного общеобязательного стандарта образования (ГОСО) Республики Казахстан. Образовательные ресурсы BilimLand содержат аудиохрестоматии казахской литературы, международной литературы, видеокolleкций учебно-предметных фильмов. Также рекомендуется учителям предметникам использовать комплекс Twig-bilim.kz, состоящий из более чем 1500 увлекательных трёхминутных фильмов,

созданных на основе школьной программы по химии, физике, биологии, математике, географии и естествознанию, где использованы материалы из архивов создателей видеоматериалов BBC и Associated Press.

Сервисы, сайты и платформы - средства обучения, им отводится не более 20% всей системы обучения. Остальные 80% - педагогические технологии, методики обучения, подготовка кадров, система диагностики и оценки результатов, обеспечение и сопровождение процесса и др.

Технические и методические вопросы, связанные с организацией дистанционной учебной работы в условиях малокомплектных школ, открывают возможные пути осуществления дистанционного обучения посредством использования разных ресурсов, методов обучения и получения обратной связи.

В данное время школы оказались в ситуации мобильного планирования обучения учеников на дому.

Обучение в сельской местности требуют особого внимания, учитывая ситуацию с низкой скоростью, материально-технической базой.

В настоящее время проводится работа по созданию условий для персонализации образования, форсирование внедрения ИКТ в МКШ независимо от наличия Интернет.

В организации образовательного процесса МКШ, как писалось выше, используется образовательная система BilimBook, созданная на базе универсальной образовательной платформы BilimLand.kz компании Bilim Media Group на основе технологии и передового опыта.

Главная идея такого подхода состоит в том, чтобы создать активную среду для формирования у школьников новых качеств и умений в любом месте:

в школе, квартире, библиотеке. Вовлечение в среду электронного обучения происходит независимо от подключения планшета к Интернет или от того, когда они работают вне сети.

В свою очередь Kundelik.kz – это интернет-портал, объединяющий возможности электронного документооборота в сфере образования с инструментами социального сетевого взаимодействия между всеми участниками образовательного процесса. Портал интегрирован с видеоресурсами от РФМШ г. Алматы, Управление образования г. Алматы, Daryn.Online, Mektep.Online.

Все видеоуроки предоставляются бесплатно, интегрированы с системой Zoom с возможностью уведомления и объявлений заблаговременно внутри системы.

На портале portal.kundelik.kz и в социальных сетях размещено 30 уроков, нацеленных именно на проведение дистанционного формата обучения для педагогов и обучающихся. На проведение дистанционного формата (сервисы, сайты и платформы) отводится не более 20% всей системы обучения. Остальные 80% приходится на использование педагогических технологий, различных методик обучения, подготовку педагогических кадров, систему диагностики, оценку результатов и сопровождение процесса.

Из перечисленных методов и элементов ключевая сейчас - подготовка кадров. Чтобы её решить, педагоги должны пройти переподготовку и дать возможность выбора учреждений, владеющих данной системой подготовки. Заместитель директора по учебной работе и науке обеспечивает взаимосвязь педагогов магнитных школ, помогает установить и поддерживать дистанционную или мобильную связь [3].

Нужно понять, что дистанционное обучение - особый тип обучения, в него недопустимо просто переводить привычные для очного обучения формы и методы. Частое использование платформ с видео лишь перегружают и зависают и это лишь лишняя нагрузка на детей и учителей.

Организация дистанционного обучения в малоклассных школах через сайты, платформы т.д. открывает новые возможности - проводить дистанционные курсы, конференции, олимпиады, проекты для учащихся, педагогов методистов, руководителей.

Это возможно через педагогические технологии, методики обучения, подготовка кадров, система диагностики и оценки результатов, обеспечение и сопровождение процесса и др. Из перечисленных элементов ключевое слово, учитель, владеющий методикой удаленной деятельности.

При живом обучении учитель ограничен во времени, не может уделить внимание всем сразу, повторить многократно материал, он всегда спешит выполнить те или иные запланированные задания.

Онлайн-обучение уходит в сторону персонализации, говоря языком педагогов индивидуализации, ученик может учиться в своей привычной обстановке, повторно посмотреть и прослушать непонятный материал, может остановить, выполнить задание и потом вновь продолжить работу над выполнением задания.

Дистанционное обучение позволяет учиться со своей скоростью и темпом, со своей глубиной, потому что ученик в данном режиме может запросить более подробную информацию для глубокого изучения данной темы [2].

Дистанционное обучение ведет к персонализации образования, что вы-

ражается в самостоятельном изучении дополнительного материала. Следует помнить, что дистанционное обучение - особый тип обучения, в него недопустимо просто переводить привычные для очного обучения формы и методы.

Какие возможности имеет сегодня дистанционное обучение в МКШ республики:

- через АО «Казпочта» для получения заданий;
- через телеуроки интернет платформы Google Classroom, Moodle и Zoom;
- видеоконференции в приложении «Zoom», работу с платформами Moodle, Платонус, Сова и т.д.;
- на специализированных интернет-платформах можно будет смотреть уроки онлайн, возвращаться к ним и прорабатывать тему;
- через использование компьютерных, педагогических программных средств, предназначенных, в первую очередь, для предъявления новой информации, дополняющей печатные издания, для группового, индивидуального обучения и позволяющее контролировать полученные знания и умения учащихся на платформе «Opiq.kz», «Bilimland.kz», «Imekter»

В тех регионах, где нет широкополосного Интернета, в передаче заданий задействованы популярные мессенджеры WhatsApp и Telegram, электронная почта при использовании смартфонов, через электронный дневник «Кунделік» учителя могут передавать задания и получать ответы, активно задействовав обратную связь.

Результаты мониторинга, проведенного НАО им.И.Алтынсарина, показали, какими инструментами при дистанционном обучении педагоги МКШ пользовались в IV четверти в период дистанционного обучения.

Так, абсолютное большинство респондентов считают, что в качестве формы и средства обратной связи с учащимися наиболее удобными при дистанционном обучении являются чат-мессенджеры (Telegramm, WhatsApp и др.) и телефонные звонки.

Педагоги малокомплектных школ в основном пользовались телеуроками, которые транслировались по республиканским телеканалам «Балапан» и «Ел арна», не могли осуществлять обратную связь с обучающимися. Учителям МКШ необходимо повысить свою пользовательскую компетентность, научиться пользоваться информацией, размещенной на образовательном портале «Bilimland. kz», «Opik.kz», «Imekter», разрабатывать свои презентации для уроков и готовить задания и пути осуществления обратной связи.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В целом, дистанционные уроки – это другие условия:

- для ученика: меньше контроля со стороны школы, больше отвлекающих факторов;

- для учителя: меньше информации о работе ученика, больше растерянности.

В сфере дистанционного образования ученикам надо дать возможность самостоятельно освоить учебный материал, не отставать от программы и не быть оторванными от коллектива, а педагогам разрабатывать уроки интересными, насыщенными качественными, результативными.

Таким образом, в малокомплектной школе и ресурсном центре использование электронного и дистанционного обучения является одной из особенностей организации учебно-воспитательной работы. За счет дистанционного обучения сельские школьники преодолевают социальную изолированность отдаленных сельских районов, дефицит культурно-развивающей среды.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Хуторской, А.В. Интернет в школе: Практикум по дистанционному обучению / А.В. Хуторской. - М.: ИОСО РАО, 2000. - 304 с.
2. Ибрагимов, И.М. Информационные технологии и средства дистанционного обучения / И.М. Ибрагимов. - М.: Академия, 2007.
3. Демкин, В.П. Технологии дистанционного обучения: монография / В.П. Демкин, Г.В. Можеева. - Томск: Изд-во Том. ун-та, 2003. - 106 с.

Б.Д. КАИРБЕКОВА¹, К.Е. КУДАБАЕВА²

ШАҒЫН ЖИНАҚТЫ МЕКТЕПТЕРДЕГІ ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУ

¹Инновациялық Еуразия университеті,

Павлодар қ., Қазақстан, e-mail: kairbekova.bagzhanat@mail.ru;

²Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы,

Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан, e-mail: kudabaeva2307@mail.ru

B.D. KAIRBEKOVA¹, K.E. KUDABAEVA²

DISTANCE LEARNING IN SMALL-SCALE SCHOOLS

¹Innovative Eurasian university,

Pavlodar, Kazakhstan, e-mail: kairbekova.bagzhanat@mail.ru

²National academy of education named after Y.Altynsarin,
Nur-Sultan, Kazakhstan, e-mail: kudabaeva2307@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада ШЖМ-да қашықтықтан оқыту мәселелері қарастырылады. Қазіргі жағдай елдің және бүкіл әлемнің білім беру жүйесінде бетбұрыс болып табылады. Сонымен қатар, тиісті оқу-әдістемелік кешенді қолдана отырып, кеңес беру жұмысының техникалық мүмкіндіктерін және студент пен пән мұғалімі арасындағы басқа да өзара әрекеттесулерді ұйымдастыру маңызды. Ауыл мектебіндегі білім беруді басқару жүйесі қашықтықтан оқыту бағытында айтарлықтай өзгеруі керек, бұл осы мақала аясында зерттеудің негізін құрады.

Түйін сөздер: қашықтықтан оқыту, ресурстық орталық, интернет-ресурстар, электрондық платформалар.

Abstract. The article deals with the issues of distance learning in ICS. The current situation is a turning point in the education system of the country and the whole world. At the same time, it is important to organize the technical capabilities of consulting work and other interactions between the student and the subject teacher, using the appropriate educational and methodological complex. It is obvious that the system of education management in rural schools should be significantly transformed in the direction of distance learning, which formed the basis of the research in this article.

Key words: distance learning, resource center, Internet resources, electronic platforms.

Б.Т. КАРИМОВА

Национальная академия образования имени И. Алтынсарина,
г. Нур-Султан, Казахстан,
e-mail: bkarim1967@mail.ru

ВЛИЯНИЕ ТВОРЧЕСТВА АБАЯ КУНАНБАЕВА НА ПОНИМАНИЕ КАЗАХСКИМ НАРОДОМ ЛИНГВОКУЛЬТУРЕМЫ «СЕРДЦЕ / ЖҮРЕК»

Аннотация. В статье рассмотрена проблема формирования лингвокультурологической компетентности билингва через изучение страноведческого материала на примере сравнительно-сопоставительного анализа фразеологизмов с компонентами «сердце / жүрек». Автор представил анализ 44-х фразеологизмов с компонентом «сердце» и 44-х фразеологизмов с компонентом «жүрек». Автор представил совпадение в восприятии сердца у двух исследуемых народов, совпадение оценок поведения и переживаний. Выявлены лакуны для русского языка, свойственные только для казахского языка, демонстрирующие физическое состояние, связанное с пищеварением.

Ключевые слова: билингвальная личность, лингвокультурология, страноведческий материал, идиомы, эквивалентные фразеологизмы, лакунарные фразеологизмы, универсальные и уникальные явления.

ВВЕДЕНИЕ

Первый Президент Республики Казахстан Н.А. Назарбаев в своей статье «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» затронул вопрос о национальном сознании в XXI веке, в котором выдвинул идею об условии модернизации нового типа – это сохранение своей культуры, собственного национального кода. Елбасы предложил сделать лучшие традиции предпосылкой, важным условием успеха модернизации и рассказал о важности возрождения общественного сознания [1]. В казахстанских школах с 1-11 классами идет изучение родного, второго и иностранного языков, но формирование билингвальной и трехязычной личности идет с трудом. Автор предлагает собственное исследование по использованию страноведческого материала

казахского и русского языков для формирования билингвальной личности на материале пословиц, поговорок, паремий, идиом двух народов.

Казахстан и мировое сообщество в этом году отмечают 175-летний юбилей казахского философа, мыслителя, поэта Абая Кунанбаева. Президент Республики Казахстан Касым-Жомарт Токаев опубликовал статью «Абай и Казахстан в XXI веке», где четко определил цель празднования юбилея великого поэта – расширение кругозора и духовное развитие граждан страны [2].

ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ ИССЛЕДОВАНИЯ

Перед статьей поставлена цель – провести лингвокультурологический анализ лингвокультурем казахского и русского народов с компонентом «сердце/жүрек» для расширения лингвокуль-

турологической компетентности казахстанских билингвов, показать влияние Абая Кунанбаева на понимание и интерпретацию казахами лингвокультуры «сердце / жүрек».

Объектом исследования научной статьи является проблема формирования лингвокультурологической компетентности билингва через изучение страноведческого материала на примере сравнительно-сопоставительного анализа русских и казахских фразеологизмов с компонентом «сердце / жүрек».

Предметом изучения стали фразеологизмы русского и казахского народов, извлеченные методом сплошной выборки из Толкового словаря С.И. Ожегова, Фразеологического словаря русского языка под редакцией М.И. Степанова и Қазақ тілінің түсіндірме сөздігі под редакцией Т. Жанузакова І. Кенесбаева с компонентами «сердце / жүрек», слова назидания казахского поэта, философа А.Кунанбаева.

Статья адресована учителям русского языка в школе с казахским языком обучения, учителям казахского языка в школе с русским языком обучения и всем, кто проявляет интерес к творчеству Абая Кунанбаева и пословицам, поговоркам, идиомам двух дружественных народов. Автор уверен в том, что статья поможет билингву углубить свои познания в изучении языков относительно одной культуры «сердце/жүрек».

МЕТОДОЛОГИЯ

Фактическим материалом для исследования послужил корпус фразеологизмов, идиом русского и казахского народов, произведения Абая Кунанбаева, отражающие отношение поэта к нравственности человека. В статье использован метод сплошной выборки для сравнительно-сопоставительного анализа и описания. Для статьи использован срав-

нительно-сопоставительный анализ с последующим описанием изучаемых единиц. Сначала дано описание языковых универсалий и эквивалентных пословиц, поговорок, идиом, которые характеризуются совпадением понимания и толкования изучаемых единиц у исследуемых народов. После этого авторы свое внимание переключают на уникальные для русского и казахского народов явления. Авторами дано подробное описание чисто специфических казахских пословиц и поговорок, лакунарных для русского языка у количестве 6 единиц.

Практическая значимость статьи состоит в том, что материалы статьи помогут педагогу языковых дисциплин определить свою педагогическую позицию и повысить свою педагогическую культуру в работе над научным проектом, поможет разобраться в сути сравнительно-сопоставительного анализа пословиц, поговорок, идиом и других языковых единиц для проведения исследовательской работы с обучающимися средних школ.

РЕЗУЛЬТАТЫ

Лингвострановедение ставит своей задачей изучение языковых единиц, наиболее ярко отражающих национальные особенности культуры народа носителя языка и среды его существования. Для лингвострановедения большой интерес представляют идиомы, пословицы, поговорки, паремии, в которых отражены национальное мировоззрение, мировосприятие, своеобразие культуры, истории, традиционного образа жизни народа - носителя языка. Мы взяли за основу лингвострановедческого материала идиомы с компонентом «сердце/ жүрек», потому что они имеют ярко выраженную национально-культурную семантику и являются страноведчески

ориентированной лингвистикой. Наше видение термина «страноведение» соответствует взглядам Мироненко Н.С, который пишет: «Страноведение в прикладном языкознании изучает другую страну через проявления языковой культуры: пословиц, поговорок, загадок, поверий, примет, фразеологизмов. При изучении второго неродного языка знания страноведческий материал изучаемой страны способствуют глубокому и прочному усвоению знаний». [3, с.78]. М.М. Тешева считает: «Лингвистика и страноведческий аспект в преподавании английского языка», которая пишет: «Основным объектом является не страна, а фоновые знания носителей языка, в обобщенном виде их культуры» [4, с.26]. Нашу работу можно назвать не просто страноведческой, но лингвострановедческой, потому, что мы даем не просто знания языковых единиц русского и казахского языков, а даем определенные знания о культуре изучаемой страны.

Изучение фразеологического корпуса, пословиц и поговорок тесно связано с концептологией. Для полного понимания и интерпретации представленных идиом двух народов мы даем краткую информацию о концепте и мнения разных ученых, поскольку к ней повышен интерес в современной лингвистике.

Напомним, что концепт – явление того же порядка, что и понятие, однако отличается от него этнокультурным содержательным компонентом, включающим образные, ценностные смыслы. Ю.С. Степанов определяет его так: «Концепт – это как бы сгусток культуры в сознании человека; то, в виде чего культура входит в ментальный мир человека. И, с другой стороны, концепт – это то, посредством чего человек рядовой, обычный человек, не «творец культурных ценностей» - сам входит в культуру, а в некоторых случаях влияет на нее» [5,

с. 23].

Некоторые ученые, например, М.А. Холодная, трактуют концепт как «познавательную психическую структуру, особенности организации которой обеспечивают возможность отражения действительности в единстве различных качественных аспектов» [6, с. 29]. Концепты - это предмет эмоций, симпатий и антипатий, а иногда и столкновений. Концепт - основная ячейка культуры в ментальном мире человека. По мнению Р. Павилениса, концепты - это «смыслы, составляющие когнитивно базисные подсистемы мнения и знания» [7, с. 38]. Также, концепт - это национальный образ (идея, символ), осложнённый признаками индивидуального представления [2; с. 16].

Е.С. Кубрякова определяет концепт как многомерный мыслительный конструкт, отражающий процесс познания мира, результаты человеческой деятельности, его опыт и знания о мире, хранящий информацию о нём [8, с. 90-93].

Рассмотрим так же определение концепта, данные в Советском Энциклопедическом словаре: «Концепт (от латинского conceptus – мысль, понятие), смысловое значение имени (знак), т.е. содержание понятия, объем которого есть предмет (денотат) этого имени». Для нашего же исследования более приемлемым является определение Ю.С. Степанова (сноска приведена из работы З.К. Темиргазинной) [9, с. 68].

«У концепта сложная структура. С одной стороны, к ней принадлежит все, что принадлежит строению понятия, с другой стороны, в структуру концепта входит все то, что делает его фактором культуры – исходная форма (этимология): сжатая до основных признаков содержания истории; современные ассоциации; оценки и т.д.». З.К. Ахметжанова считает, что существуют признаки

концепта, которые помогли нам при исследовании:

1. Ценностная составляющая;

2. Полиапеллируемость, то есть, концепт должен пронизывать все единицы языковые тексты, речевое поведение носителей языка, языковое сознание, отражаться в пословицах, поговорках, фразеологизмах, идиомах иметь высокую частотность употребления;

3. Это слово обязательно должно быть многозначным. Должно быть вовлечено во фразеологический корпус языка, т.е с ним много фразеологизмов и паремий. Он должен получить художественное отражение: сказки, анекдоты, легенды, истории;

4. У человека должен быть сильный ассоциативный ряд с этим понятием или явлением;

5. Исторически концепты изменчивы. Это не статичное, а подвижное явление как и сам язык. Если что-то раньше оценивалось отрицательно, то сегодня к нему может быть нейтральное или положительное отношение. Понятие лингвокультурема с концептом находится в отношениях общего и частного. Чаще всего культурема является составляющей концепта.[10.]

Есть положения о том, что концепты могут рождаться и умирать, но в данной работе мы не будем доказывать или оспаривать его.

Поскольку мы изучаем функционально значимые для русской и казахской культуры соматизмы, то близкое к нашему понимание концепта предложено М. В. Пименовой: «Концепт - это некое представление о фрагменте мира или части такого фрагмента, имеющее сложную структуру, выраженную разными группами признаков, реализуемых разнообразными языковыми способами и средствами. Концептуальный признак объективируется в закреплен-

ной и свободной формах сочетаний соответствующих языковых единиц - репрезентантов концепта. Концепт отражает категориальные и ценностные характеристики знаний о некоторых фрагментах мира. В структуре концепта отображаются признаки, функционально значимые для соответствующей культуры. Полное описание того или иного концепта, значимого для определенной культуры, возможно только при исследовании наиболее полного набора средств его выражения» [11, с.10.]. Свое исследование мы проведем, следуя классификации, предложенной М.В. Пименовой, так как эта классификация для нас наиболее приемлема.

Таким образом, каждый ученый выделяет какие-то свои сущностные черты термина «концепт». Однако во всех определениях можно выявить следующие общие черты: во-первых, концепт неразрывно связан с культурой; во-вторых, он является элементом человеческого сознания, будучи результатом мыслительной деятельности. И, наконец, концепт зависит от опыта человека и его знаний о мире. Понятия «сердце / жүрек» имеют все признаки, присущие концептам, поэтому перейдем к их анализу.

Сердце - 1. Центральный орган кровообращения в виде мускульного мешка (у человека с левой стороны грудной полости, груди). 2. перен. Этот орган как символ переживаний, чувств, настроений человека. Золотое сердце у кого-нибудь. 3. Важнейшее место, сосредоточение Москва – сердце родины. В казахском языке слово имеет два первых значения[3,с.700]. Кроме этого, слово жүрек в казахском языке носит значение дополнительного органа, способствующее пищеварению.

В исследуемых языках сердце является основным органом чувств, основ-

ным составляющим компонентом человечности. Сердце имеет постоянное свойство стучать/ соғу, биться/ дүрсілдеу, работать/ жұмыс істейді – это выражается неинтенсивными глаголами. Все эмоции и переживания человек проносит через свое сердце: при тревоге, дрожать от страха/ қорыққанынан дірілдеу, клокотать/ аузынан шығу /аттай тулау от волнения или наплыва чувств, от радости, высказывать из груди/ кеудесінен шығып кете жаздайды, переживать/ уайымдайды, страдать/ бейнеттенеді, разорваться/ қарс айрылу. Сердце имеет свойство предчувствовать/ жүрек сезеді. Сердце от тревоги и беспокойства имеет свойство сжиматься/ жүрек жұдырықтай болды. Неправедное поведение окружающих людей могут будоражить, волновать сердце/ жүректі мазалайды, қобалжыталы, қинайды, ызаландырады. Эмоциональные переживания могут сердце рвать на куски/ жүрегін қарс айрылу. Здесь мы видим использование двумя народами более интенсивных глаголов. Когда человек успокаивается, то он скажет сердце успокоилось, отлегло от сердца или стало на место/ жүрегін орнына келді, қалпына келді. В окружении родных, близких людей, дружественной среде, человеку становится комфортно, уютно. Это состояние он передает фразами отдыхать сердцем/ жүректің рахаттануы. В такой атмосфере человек может обнажить сердце / жүрегін жайып салу. Если человек ошибается, идет наперекор своему сердцу, совести, предает свое сердце, говорят: изменяет своему сердцу/ жүрегін ұстап сатты. Если из сердца ничего не осталось от переживаний русский человек скажет: израненное сердце, а казах: жүректен түк қалмады. Когда собеседник пытается повлиять на человека задевая эмоции, воспоминания, говорят: играть на сердечных струнах/ жүрек

кылын шертті, жүрек сырын шертті.

Иногда человек свои чувства или отдельного человека может вырвать из сердца/ жүректен жұлып тастау, то есть заставить себя забыть о нем. В народе уважают человека с сердцем имеющим следующие качества отважное/ батыр, храброе/ батыл, решительное/ сотқар, бесстрашное/ қорықпайтын. Высоко ценится человек, имеющий сердце золотое/ асыл/ алтын, доброе/ жайдарлы, мягкое/ жұмсақ, негативно оценивают человека бессердечного/ жүрексіз, жестокосердного/ қатыгез, с каменным сердцем/ тас жүрек.

Абсолютную правду русский человек может высказать, положив руку на сердце, а казах говорит начистоту ашық айтқанда или жүрегін ашып айтқанда. Пожелания хороши, когда их говорят от чистого или всего сердца/ шын жүректен. Различные эмоциональные переживания могут способствовать различной температуре сердца, от доброй вести и теплых слов оно может оттаять/ еріді, елжіреді от негативной информации может похолодеть/ суып, мұздап қоя берді, охладеть/ суыды/ қайтты, окаменеть/ тастай болды, онеметь, замереть/ тоқтап қала жаздады. Поступком или неосторожным словом можно сердце ранить/ жаралау, оно может сгорать/ өрт болып жану. Благородным поступком или праведным поведением сердце можно завоевать или овладеть/ жаулап алу, жеңіп алу. Впечатлительный человек принимает близко к сердцу / көңіліне алады. Когда поступок человека понравился русский человек скажет: пришлось по сердцу или как маслом по сердцу, а казах скажет жүрекке майдай тиді, жүрегіне жайлы келді - это абсолютно эквивалентные оценки поведения.

Вдохновленный чем-то человек может иметь пламенное сердце / жалын-даған, лапылдаған, өртенген жүрек. У

каждого человека бывает свое сокровенное сердечные тайны/ жүрек құпиясы. Чей-либо поступок может камнем остаться в сердце/ жүрегіне берш, тас болды.

В представлении русского и казахского народа сердце имеет форму ёмкости, у него есть все присущие емкости качества: на дне сердца/ жүрек түбінде, глубина/ терендігі, и край/ жүректің бір бөлігінде, шетінде. Человек может в сердце носить камень и обиды, его можно излить или облегчить как емкость или сосуд. Казах в сердце носит печаль/ мұңлы жүрек. В рассматриваемых языках сердце может иметь полярную температуру, то есть быть горячим/ ыстық или холодным/ суық, может быть большим/ үлкен, мягким/ жұмсақ, твердым/ қатты и каменным/ тастай. Мнение двух народов совпадает в том, что оно хрупкое, его можно разбить/ жару, имеет отверстия через него можно пропустить/ жүректен өткізу. За сердце можно брать/ алу, хватать/ шабу, держать/ ұстай алу. Этоместилище чувств: радости, любви, заботы, сострадания, милосердия, переживаний - гнетущего, тяжелого, радостного. Қаунышқа, сүйіспеншілікке, қайырылымдылыққа, ұайымға, мұңға толы, қырық жамау, алтын жүрек.

Русский человек, имеющий намерение жениться, просит руку и сердце женщины у нее и родителей. Для казахского народа эта лакунарное высказывание. Казах замуж зовет, используя другие высказывания, не связанные с сердцем: «Тұрмысқа шығуыңды сұраймын».

Надо признать, что Абай Кунанбаев внес весомый вклад в изменение национального менталитета казахского народа, в частности, в восприятие понятия сердце. Именно Абай Кунанбаев в своих произведениях стал говорить о сердце как носителе нравственности,

совести, эмоциональных переживаний. В Четырнадцатом слове назидания [12, с. 102]. Абай говорит, что, прежде всего, казах понимает жүректі адам как храброго, бесстрашного человека – это узкое понимание. Абай пытается внести новое, более широкое и объемное видение понятия сердце и его роли в жизни. Предназначение сердца Абай видит в бескорыстии, добродетельном поведении, чистой совести, безграничной любви к окружающим, сострадании, готовности прийти на помощь. Он резюмирует, (дословно) если язык и ум подчинить сердцу, то не будет места для лжи, зависти, корысти, воровства. Все перечисленные качества Абай соединил в емкое понятие жылы жүрек. В Семнадцатом слове [12, с. 116] Абай говорит о силе, уме и сердце, которые поспорили, пришли к науке и попросили сказать, кто из них важнее. Наука помогает разрешить спор и говорит, что необходимо сохранить чистоту сердца/ жүрек тазалығы, наука рекомендует подчинить силу и ум чистому сердцу, только тогда человека можно назвать настоящим человеком. Перу Абая Кунанбаева принадлежат следующие характеристики сердца: жылы, алтын жүрек, рақымдық пен әділге толы жүрек, ізгілікке жүрегім бір ұмтылар, тулағыш мінезі бар жүрек, өлең жүректің отын басады, жүректің басынан у төгілгендей. Толы жүрек – это сердце, полное любви, готовое к созиданию, состраданию, бескорыстному служению обществу, верное своему народу. Абай говорит окровавленное от переживаний сердце /ауру жүрек ақырын соғады жай, шаршап қалған кеудемде тулай алмай, кейде ыстық қан басып кетеді оны. Абай делает вывод, что сердце должно быть сильным/ жүректе қайрат болмаса, только со смертью сердце может стать ледяным өлсем...қайран менің жүрегім мұз болмай ма? Великий мыс-

литель степи считает, что сердце будит, будоражит мысли/ жүрек тербеп, оятар баста миды. Он продолжает мысль, что спящее, дремлющее сердце может разбудить мелодия или песня/ ұйықтап жатқан жүректі ән оятар, үннің тәтті оралған мәні оятар. Абай Кунанбаев уверен, что в памяти сердца остаются совершенные человеком бескорыстные добрые поступки /жүректен ізі кетпес қызық көрсек, жақсылықты аянбай жұртқа бөлсек. Он предлагает заглянуть в глубину его сердца, чтобы понять его/ жүрегіннің түбіне терең бойла, мен бір жұмбақ адаммын, оны да ойла. Работа над переводами произведений М.Ю. Лермонтова, И.А.Крылова, Я. Полонского расширила границы восприятия понятия, и этими мыслями Абай делился со своим народом. В работе над переводом произведения Я. Полонского Абай пишет, что сердце является хранилищем истинных богатств и сокровищ, которые непременно надо раздавать окружающим тебя людям/ Жүректе көп қазына бар, бәрі жақсы, теңіздің түбіндей-ақ қарап бақшы, сол жүректен жылылық, достық пенен бұлақша ағып тарамақшы. Он продолжает мысль Я. Полонского, что полноводная река сердечных сил может иссякнуть из-за холодного расчетливого ума/ жүректің кең дариясы құрып қалмақ, суық ақыл, жүрекке бұйрық жазып, оны бір өзі өзгеше жолға салмақ. Сердце в понимании Абая должно управлять разумом. Мы ограничимся только этими примерами, потому что понимаем, что толкованию «сердца» Абаем Кунанбаевым необходимо посвятить отдельное исследование.

Для людей, изучающих казахский язык, большую сложность представляют чисто специфические казахские идиомы с компонентом «жүрек». Их мы называем языковыми уникалиями казахского языка, связанными с его ми-

ровосприятием, менталитетом, образом жизни и деятельности. Сложность заключается в том, что казахский народ свое физическое состояние связанное с пищеварением озвучивал с использованием слова жүрек: жүрегі талды, сазды/ проголодался; жүрегі тесті, кесті/ изжога; жүрегі айныды/ тошнит; жүрегі көтерілді/ душно, нехорошо после приема пищи; жүрек жалғады, басты – перкусить; жүрекке ас батпады – не идет в горло. Русский человек никак пищеварение не связывает с сердцем, это лакунарные идиомы для русского языка.

Нами приведен анализ 44 фразеологизмов на русском и 44 фразеологизмов на казахском языках, большинство из которых совпадают не только в значении, но и в оценке. Их можно назвать эквивалентными фразеологизмами, несмотря на различную лексическую наполняемость, они совпадают в содержании и интерпретации. Мы постарались показать влияние творческого наследия Абая Кунанбаева на мировоззрение, мировосприятие, оценку понятия сердце казахского народа. Нами выявлены специфические уникальные казахские фразеологизмы с компонентом «жүрек» в количестве 6 единиц, которые в свою очередь являются лакунами для русского языка.

Поскольку свое исследование мы вели согласно классификации концептов, предложенной Пименовой М.В. в работе «Концептуальные исследования», то и выводы сделаем согласно этой классификации. Соматические фразеологизмы с компонентами «сердце/ жүрек» по признаку проявления в национальной концептуальной системе мы отнесли к исконным, потому что у них сильно развитая структура, они хорошо группируются, что свидетельствует о большом количестве времени, потраченом на осознание всех составляющих

этого концепта и внедрении их в языковую практику. Они обширно представлены в русском и казахском языках, что свидетельствует о том, что это древние концепты и относятся они к общенациональным знаниям и представлениям русского и казахского народов о человеке и человеческом теле.

По признаку развития структуры мы их отнесли к развивающимся концептам, так как они активно используются в национальной концептуальной системе, пополняются новыми признаками.

По признаку постоянства базовой структуры эти концепты относим к постоянными (сохранившимся). Фразеологизмы двух языков с компонентами «сердце/ жүрек» - это постоянные концепты поскольку понятийная и ценностная части структуры концепта не изменились.

Исследуемые нами концепты относятся к первичным (основным), потому что послужили базой для развития производных.

Если рассматриваемые нами явления построить по признаку их востребованности, то мы их относим к ведущим/ключевым, так как они широко представлены в паремиологическом фонде, фольклоре, художественных произведениях исследуемых языков.

В тоже время мы фразеологизмы с компонентами «сердце/ жүрек» отнесли к ведущим / ключевым, так как это находит отражение в количественном составе соматических фразеологизмов. Мы показали совпадение в восприятии сердца у двух народов, совпадение оценок поведения человека и оценки переживаний. В тоже время выявили, что лакунами для русского языка являются фразеологизмы с компонентом сердце, демонстрирующие физическое состояние связанное с пищеварением.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Таким образом, изучение пословиц, поговорок, паремий, идиом двух народов в сравнительно-сопоставительном аспекте поможет изучающим второй язык в понимании национального колорита изучаемого языка, раскодировании универсальных и уникальных лингвокультурем двух языков, будет способствовать формированию билингвальной личности. В условиях модернизации общественного сознания произведения Абая Кунанбаева совершенно необходимы для расширения кругозора и духовного развития казахстанцев, а также для понимания отдельных лексических единиц как поэтической речи, так и обиходных словарных единиц. Один из путей духовного развития человека является изучение творческого наследия Абая Кунанбаева, которые можно читать как на казахском так и на русском языке. Чтение произведений на двух языках, использование пословиц, поговорок и идиом способствует не только становлению билингвальной личности, но и прививает вкус к чтению как духовной потребности. Лингвокультурологический анализ понятий «сердце/ жүрек» позволил увидеть универсальное и уникальное мировосприятие двух народов, сходство и различие этих понятий в мировосприятии казахского и русского народов. Авторы статьи на примере анализа произведений великого поэта убедительно доказали влияние Абая Кунанбаева на трансформацию и расширение понятия «жүрек» у казахского народа. Так читатели имели возможность увидеть, как отдельная великая личность может оказать влияние на мировосприятие целого народа.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Назарбаев, Н.А. Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания / Н.А. Назарбаев. - 2017. - (https://www.akorda.kz/ru/events/akorda_news/press_conferences/statya-glavy-gosudarstva-vzglyad-v-budushchee-modernizaciya-obshchestvennogo-soznaniya).
2. Токаев, К. Абай и Казахстан в XXI веке / К. Токаев. - 2020. - (<https://365info.kz/2020/01/abai-i-kazakhstan-v-hhi-veke-kasym-zhomart-tokaev>).
3. Мироненко, Н.С. Страноведение: теория и методы / Н.С. Мироненко. - М.: Аспект Пресс, 2009. - 286 с.
4. Тешева, М.М. Лингвистика и страноведческий аспект в преподавании английского языка / М.М. Тешева. - Чебоксары, 2013.
5. Степанов, Ю.С. Константы. Словарь русской культуры / Ю.С. Степанов. - М.: Академический проект, 2004. - 816 с.
6. Холодная, М.А. Когнитивные стили / М.А. Холодная. - М.: Мысль. - 1990.
7. Павиленис, Р.И. Проблема смысла / Р.И. Павиленис. - М.: Мысль, 1986. - 286 с.
8. Кубрякова, Е.С. Понятие концепт в современных исследованиях / Е.С. Кубрякова. - М., 1997. - 322 с.
9. Темиргазина, З.К. Проблемы языка в современной научной парадигме / З.К. Темиргазина // Материалы международной научно-практической конференции «Седельниковские чтения». - Павлодар, 2005.
10. Ахметжанова, З.К. Концепт как единица межкультурной коммуникации / З.К. Ахметжанова. - 2014. - (www.rusnauka.com/12_KPSN_2014/Philologia).
11. Пименова, М.В. Концептуальные исследования. Введение. Учебное пособие / М.В. Пименова, О.Н. Кондратьева. - М., 2011. - 176 с.
12. Абай шығармаларының екі томдық толық жинағы. - Алматы: Жазушы, 2005. - 336 б.

Б.Т.КӘРІМОВА

**АБАЙ ҚҰНАНБАЕВ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫНЫҢ ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ «ЖҮРЕК»
ЛИНГООКУЛЬТУРЕМАСЫН ТҮСІНУІНЕ ЫҚПАЛЫ**

Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы,
Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан, e-mail: bkarim1967@mail.ru

B.T. KARIMOVA

**INFLUENCED BY THE WORK OF ABAI KUNANBAEV
ON THE UNDERSTANDING OF THE KAZAKH PEOPLE OF LINGUOCULTURES «HEART»**

National Academy of education named after I. Altynsarin,
Nur-Sultan, Kazakhstan, e-mail: bkarim1967@mail.ru

Аңдатпа. Бұл мақалада «сердце/жүрек» компоненттері бар тұрақты сөз тіркестердің салыстырмалы талдауы арқылы қостілді тұлғаның лингвомәдениеттік құзыреттілігінің қалыптасу мәселесі қарастырылады. Автор «сердце» компонентімен 44 тұрақты сөз тіркесін, қазақ тілінің «жүрек» компоненті бар 44 идиоманың талдауын ұсынған. Орыс халқы мен қазақ халқының дүниетанымының жақындығын көрсетеді. Тек қана қазақ тіліне тән, ал орыс тілінде лакуналық идиомаларға түсініктеме берілген.

Түйін сөздер: билингвалды тұлға, лингвомәдениет, елтану материал, идиомалар, эквивалентті тұрақты сөзтіркестер, лакунарлы тұрақты сөзтіркестер, универсалды және ерекше тіл құбылыстары.

Abstract. In the article the problem of forming the cultural and lingual competence of bilingual person is analysed through the studying regional geography material on the example of comparative analysis of phraseologisms with component «heart / zhurek». The author presented an analysis of the 44-phraseologisms with component «heart» and 44-phraseologisms with component «Zhurek». The author presented a coincidence in the perception of the heart in the two analysed nations, a common behavior and experiences. Gaps for the Russian language, peculiar only to the Kazakh language, showing the physical condition associated with digestion are identified.

Key words: Bilingual person, Lingual and cultural, regional geography, idioms, equivalent phraseological units, unique and universal phenomenon.

А.М. МАМЫРХАНОВА¹, К.А. КАППАСОВА²

¹Национальная академия образования им. Ы. Алтынсарина,
г. Нур-Султан, Казахстан, e-mail: aimen1961@mail.ru

²Казахский агротехнический университет им. С.Сейфуллина,
г. Нур-Султан, Казахстан, e-mail: kappasovak97@mail.ru

ИНКЛЮЗИВНАЯ КУЛЬТУРА КАК УСЛОВИЕ СОЦИАЛИЗАЦИИ ОБУЧАЮЩИХСЯ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ

Аннотация. В настоящее время активно формируется исследовательское поле инклюзивного образования. Одним из особо значимых направлений является исследование инклюзивной культуры, которая является важнейшим условием успешности включения обучающихся с особыми образовательными потребностями в социум.

В научной статье авторами предпринята попытка раскрыть место и роль инклюзивной культуры в социализации обучающихся с особыми образовательными потребностями. Результатами исследования являются рекомендации по формированию инклюзивной культуры в организациях образования.

Ключевые слова: инклюзивная культура, лица с особыми образовательными потребностями, инклюзия, инклюзивное образования, социум.

ВВЕДЕНИЕ

Актуальность изучения вопроса инклюзивного образования обусловлено прежде всего ростом количества детей с особыми образовательными потребностями. Анализ теории и практики инклюзивного образования в Казахстане дает возможность определить противоречия и барьеры в его реализации: недостаточные разработки теоретической и методологической базы инклюзивного образования.

Изучение трудов отечественных и зарубежных ученых показывает, что в настоящее время уделяется особое внимание изучению проблем инклюзивного образования, в т.ч. и инклюзивной культуры. Однако вопрос о роли инклюзивной культуры в социализации детей с ООП не получил должного изучения.

ЦЕЛЬ И ЗАДАЧИ ИССЛЕДОВАНИЯ

Цель исследования: изучение роли инклюзивной культуры в успешной социализации лиц с особыми образовательными потребностями.

Задачи исследования:

- рассмотреть условия реализации инклюзивного образования в Республике Казахстан;
- изучить уровень инклюзивной культуры педагогов и обучающихся как одного из основных условий реализации инклюзивного образования;
- разработать рекомендации по формированию инклюзивной культуры участников образовательного процесса в условиях социализации лиц с особыми образовательными потребностями.

МЕТОДОЛОГИЯ

В основе реализации инклюзивного образования лежит механизм вовле-

чения детей с ООП в образовательную среду, что впоследствии обеспечит их включение в общество. Успешность социализации таких детей в школьное общество зависит от уровня школьной культуры, в частности, инклюзивной культуры участников образовательного процесса.

Инклюзивная культура это такой уровень развития общества, который выражается в толерантном, гуманном, терпимом, безопасном отношении людей друг к другу, где разделяются идеи сотрудничества, стимулируется развитие всех участников образовательного процесса, где ценность каждого является основой общих достижений, а также формируются всеми принимающимися инклюзивные ценности. Инклюзивные ценности есть важнейшие компоненты инклюзивной культуры наряду с нормами и идеалами.

Инклюзивная культура является важнейшей составляющей инклюзивного образования. Ее несформированность отрицательно сказывается на всем образовательном процессе и не дает высоких результатов. Можно создать идеальные условия обучения нормотипичным детям и детям с особыми образовательными потребностями, но исключить человеческий фактор невозможно.

Основной проблемой детей с ООП является нарушение их связей с миром, ограниченность мобильности, скудность контактов с взрослыми и со сверстниками [1].

В Казахстане принимаются меры по обеспечению лицам с особыми образовательными потребностями условий для получения образования, соответствующего их потребностям и возможностям. Нормативно-правовая база обеспечивает предоставление мер социально-правовой поддержки обучающихся. В Законе РК «Об образовании»

сказано, что государство, реализуя цели инклюзивного образования, обеспечивает гражданам с особыми образовательными потребностями специальные условия для получения ими образования, коррекции нарушения развития и социальной адаптации на всех уровнях образования. Ст. 6 Закона РК «Об образовании» включает в компетенцию местных представительных и исполнительных органов в области образования обеспечение реабилитации и социальной адаптации детей и подростков с особыми образовательными потребностями [2].

На сегодняшний день в некоторой степени уже решены проблемы информационной, транспортной и архитектурной доступности. Но, несмотря на предпринимаемые усилия, уровень интеграции лиц с особыми образовательными потребностями в социум остается по-прежнему низким, социальная активность и профессиональная самореализация, социальные и семейные сценарии деформируются имеющимися ограничениями.

В целом, в условиях инклюзивного образования отсутствуют в организациях образования:

- специальные образовательные программы и методы обучения и воспитания;
- специальные учебники, учебные пособия и дидактические материалы;
- специальные технические средства обучения коллективного и индивидуального пользования;
- предоставление услуг ассистента (помощника), оказывающего обучающимся необходимую техническую помощь;
- проведение групповых и индивидуальных коррекционных занятий;
- обеспечение доступа в здания организаций, осуществляющих образовательную деятельность [3].

На сегодняшний день педагоги не владеют необходимой квалификацией по организации инклюзивного обучения, например, как: знать основные правила и принципы инклюзивного общения; уметь взаимодействовать с лицами с ООП и владеть общими навыками инклюзивного взаимодействия и инклюзивной коммуникативности. Тогда как, по итогам выборочного анкетирования, проведенного НАО им. И. Алтынсарина с целью изучения общественного мнения об инклюзивном образовании, 63,9% родителей считают, что педагоги должны любить детей и быть терпимыми; 76,9 % указывают на наличие необходимых специальных знаний педагогов об особенностях развития детей с ООП и 59,3% родителей отмечают важность готовности педагога в оказании поддержки и предотвращении конфликтов.

Имеются факты, где отдельные педагоги относятся с опасением к инклюзивному обучению. Так, по результатам анкетирования 33,3% педагога считают, что снизится успеваемость у нормативных детей в условиях инклюзивного образования. 44,4% педагогов опасаются, что обычные дети будут ущемлены в правах и им будет уделяться меньше времени на усвоение предметов.

Поэтому не случайно, одной из актуальных проблем, которым ранее не уделялось достаточного внимания, остается проблема инклюзивного взаимодействия в целом между всеми участниками образовательного процесса. Возникает важность и необходимость создания оптимальных условий для успешного образования, социального развития и социальной адаптации любого обучающегося, независимо от уровня его психофизического развития, состояния здоровья, происхождения, и социального статуса семьи. В частности, не готовы сами обучающиеся тесно

взаимодействовать с обучающимися с особыми образовательными потребностями. Такая неготовность ведет к сегрегации, к конфликтным ситуациям.

Реализация социальной модели инклюзии в практике образования предполагает, что именно и прежде всего инклюзия может привести к признанию в обществе того факта, что нормальное развитие не является средне-статистической нормой. Сегодня есть возможность в общеобразовательной среде удовлетворять особые образовательные и личностные потребности особенных детей, создать для них системы поддержки, в том числе в виде адекватных образовательных условий. Именно в силу этого в документах и многочисленных публикациях по философии и теории инклюзии обосновывается, что образовательная инклюзия при ее корректной организации может вести к таким позитивным эффектам, как развитие способностей ребенка, его полноценная социализация, а в перспективе – и к существенным позитивным социальным и психологическим изменениям в обществе, например, таким как повышение психологической безопасности, социальной устойчивости, социального благополучия [4].

Формирование инклюзивной культуры в организации образования является одним из важнейших условий успешности включения обучающихся с особыми образовательными потребностями в социум. Создание инклюзивной культуры способствует созданию безопасного, терпимого сообщества, разделяющего идеи сотрудничества, стимулирующего развитие всех своих участников; сообщества, в котором ценность каждого является основой общих достижений. Такая культура создаёт общие инклюзивные ценности, которые разделяются и принимаются всеми сотрудниками организации образования,

обучающимися, администраторами, родителями/законными представителями. В инклюзивной культуре эти принципы и ценности влияют как на решения в отношении всей образовательной политики, так и на ежеминутную практику обучения в каждой аудитории. Развитие инклюзивной культуры становится при этом непрерывным процессом [5].

Современная организация образования должна быть готова к обучению детей, принадлежащим к разным этническим группам и культурам, имеющих различный экономический и социальный статус, различные способности, состояние здоровья, интересы и цели обучения. Организация образования не должна ограничиваться единым учебным планом и единым подходом к обучению всех обучающихся. Она должна обеспечивать им доступ к знаниям, навыкам и информации. Предоставление такого доступа увеличивает шансы каждого обучающегося, обеспечивая ему свободу выбора, и создаёт условия для преодоления барьеров в образовании и участия во всех сферах жизни.

В педагогическом процессе педагоги должны использовать различные методы и подходы, добиваясь при этом персонализации обучения в соответствии с индивидуальными потребностями, способностями и целями обучения обучающихся с целью достижения более высоких результатов в обучении.

Педагоги ожидают успехов в обучении от каждого своего обучающегося и должны верить в каждого обучающегося, оценивать его способности и таланты по достоинству. От каждого ждут успехов и достижений, независимо от его принадлежности к той или иной культуре, языка, способностей, состояния здоровья или семейных обстоятельств. Разнообразные виды внеурочной деятельности, такие как театральные постановки, конференции, которые проводят

сами учащиеся, выставки, круглые столы и т.д. очень хорошо зарекомендовали себя в инклюзивных школах.

Ни один педагог не преуспее, обучая большое количество очень разных детей: ему обязательно понадобится помощь со стороны коллег. Командная работа различных специалистов, включая педагогов специалистов психолого-педагогической поддержки, членов администрации, помогает достичь наилучших результатов в развитии каждого обучающегося и способствует формированию подлинного сообщества.

Проблема изменения отношения общества к лицам с особыми образовательными потребностями требует большой работы. Важно научиться понимать, что все люди разные, причем начинать нужно с детства. Когда дети растут вместе, между ними нет отрицания непохожести, они не отталкивают, а, напротив, принимают друг друга. Дети с ООП чувствуют себя нормальными, нужными обществу, здоровые – учатся быть терпимыми, заботливыми, ответственными за слабых. Эти качества помогают не очерстветь и не остаться безучастным в дальнейшем. В связи с этим, следует говорить о разработке и внедрении услуг, оказываемых по месту жительства, для того чтобы дети с особыми образовательными потребностями имели возможность жить в своих семьях; получать образование в обычных школах, если позволяет их особенность; иметь доступ к общедетским «благам» и иметь равный доступ к профессиональному обучению. Для решения проблем социальной изоляции необходимо использовать комплексный подход с участием различных социальных структур [6].

Организация образования должна работать в сотрудничестве с семьями, государственными и общественными организациями. Привлечение членов

всех заинтересованных сторон к участию в деятельности школы ведёт к расширению школьного сообщества и является источником привлечения дополнительных ресурсов для деятельности школы.

Воспитание позитивного, толерантного общественного отношения к детям с ООП и к проблеме доступности образования таким детям, представляется нам как многосторонний и долгосрочный процесс, который предполагает необходимость повышать информированность о проблемах лиц с ООП, предусмотреть меры по борьбе с негативным ее восприятием и условия к складыванию правдивой картины. Нужно повышать нравственную и правовую культуру, оказывать психологическую поддержку и помощь в преодолении каких-либо негативных установок, страха и стереотипов. Необходимо формировать активную позицию взаимодействия с людьми, имеющими особые образовательные потребности, способствовать установлению способов общения с ними.

Искоренение предрассудков должно начинаться с распространения знаний и понимания сути ограниченных возможностей; пропаганды таких концепций как равноправие и права человека. Необходимо формировать готовность населения к инклюзивному образованию детей с ООП; повышать компетентность педагогов в области специальной педагогики и специальной психологии; разрабатывать нормативно-правовую и методическую базу инклюзивного образования.

Социализация детей с ООП в общеобразовательную среду процесс не простой. Он связан с определенными рисками и самым важным из них является принятие детей здоровым обществом. Организация образования должна создать атмосферу уважения

и развивающую среду для всех обучающихся. Основной идеей и стратегией развития инклюзивной школы является формирование позитивного общественного отношения к проблеме доступности образования детей с особыми образовательными потребностями, правовой культуры населения, толерантного отношения к детям и молодым людям с проблемами в развитии, основанного на принципах кооперации, взаимного уважения, понимания и терпимости.

Необходимо проводить повсеместно и на самых разных уровнях работу по формированию инклюзивной культуры обучающихся, позитивного видения проблем лиц с ООП, толерантного к ним отношения. Здесь должны принять активное участие общественность, представители администраций разных рангов, работники социальных служб, СМИ. Большую роль в этом может сыграть деятельность просветительского характера (научные конференции и семинары, круглые столы, публикации материалов в периодической печати), организация курсов переподготовки и повышения квалификации специалистов разного профиля для работы в условиях смешанной системы образования, изучение зарубежного опыта в сфере социальной и образовательной интеграции лиц с особыми образовательными потребностями. Такая работа должна проводиться в каждой организации образования.

Главной задачей администрации и педагогического коллектива организации образования, осуществляющей инклюзивное образование, в первую очередь, должно быть преодоление отрицательных социальных установок и стереотипов по отношению к обучающимся с ООП. Для формирования толерантной среды в организациях образования, повышения готовности

эффективно взаимодействовать в условиях инклюзии рекомендуется сформировать компетенции у обучающихся в рамках изучения курсов по психологии, социологии, этике, правоведению; у ППС – краткосрочных курсов повышения квалификации; у вспомогательного персонала – семинаров по инклюзивному взаимодействию.

Одним из успешных видов работ является проведение мониторинга общественного мнения по проблемам инклюзивного образования. На основе данных, полученных по результатам опросов, анкетирования родителей, педагогов необходимо оценить условия реализации инклюзивного обучения, негативные моменты, риски, степень удовлетворенности участников образовательного процесса.

Проведение праздников, конкурсов, социальных акций позволят привлечь внимание к проблеме доступности образования детям с ООП, к реализации социальных проектов, направленных на формирование толерантного отношения к лицам с особыми потребностями. Важное место отводится организации культурно-просветительских и познавательных мероприятий (выставки, фотоэкспозиции, культпоходы, экскурсии и др.). Кроме того, необходимо организовать работу с педагогами по повышению их квалификации, планировать соответствующие мероприятия в рамках работы методического объединения организации образования.

Информационная деятельность предполагает пополнение материалов по данной проблеме на стендах, в информационных уголках, на электронном сайте организации образования, подготовку публикаций в СМИ и в газете, выступления на родительских собраниях, позволяющие влиять на отношение к обучающим с ООП.

Родительский комитет с помощью

администрации и педагогов организации образования содействует объединению родителей или группы в единый, дружный коллектив единомышленников, формированию адекватных отношений, как между самими родителями, так и между обучающимися. Необходимо продумать работу по созданию клубов, детско/юношеских объединений с участием родителей. Одной из важнейших форм работы в этом направлении является создание библиотеки для родителей и привлечение их к чтению рекомендуемой специалистами литературы.

РЕЗУЛЬТАТЫ

Только комплексное применение разнообразных методик будет способствовать развитию инклюзивной культуры в образовательном пространстве организаций образования, воспитанию толерантного отношения к лицам с особыми образовательными потребностями.

Наиболее эффективными формами работы по формированию инклюзивной культуры у обучающихся, педагогов, родителей и общества в целом являются:

1. Организация форумов, специальных семинаров, собраний с обязательной демонстрацией различной наглядности (видеоматериалы, презентация и др.). Вызывает интерес у молодых людей и такая форма работы, как подготовка презентаций об успешных людях с ограниченными возможностями здоровья (Серик Есмаев, Шахан Жолдасбаев, Зульфия Раухатовна – герои проекта «100 новых лиц Казахстана», Пабло Пинед, Ника Вуйчиче, Стивен Хокинг и др.). Возможности применения презентаций широки. В частности, они могут выступать «эмоциональными мотиваторами» для организации дискуссий.

2. Проведение деловых игр и тренингов по проблеме формирования у участников позитивного образа человека с ООП, снятия негативных установок, обучения формам позитивного взаимодействия и др.

3. Написание эссе на самостоятельно подобранные или подготовленные педагогом высказывания. В качестве примера приведем ряд высказываний: «Если я чем-то на тебя не похож, я этим вовсе не оскорбляю тебя, а, напротив, одаряю» (Антуан де Сент-Экзюпери), «Общего у людей только одно: они все разные» (Роберт Зенд), «Если мы не можем покончить с нашими отличиями, мы, по крайней мере, в состоянии сделать мир местом безопасным для многообразия» (Джон Фицджеральд Кеннеди).

4. Разработка календаря «особых дат», как Всемирный день борьбы с диабетом, Всемирный день инвалидов, Международный день редких заболеваний, Всемирный день человека с Синдромом Дауна, Всемирный день человека с аутизмом, и др. К каждой дате обучающиеся подбирают тематические материалы (история знаменательной даты, ее символ, статистические данные и интересные факты об этом дне, описание нарушений и причин их возникновения, краткие биографии и достижения «особых» людей, списки научно-популярной и методической литературы, Интернет-ресурсов, художественных фильмов, книг о людях с этим заболеванием, рекомендации по взаимодействию с людьми с ограниченными возможностями здоровья и др.).

5. Использование метода проектов, как например, журналистский проект

«Человеческие истории», когда молодые люди описывают историю жизни конкретного человека с ограниченными возможностями здоровья из своего окружения (семьи, школы и т.д.) [7].

Если современное общество научится «принимать каждого своего члена таким, какой он есть», преодолевать «в себе чувства раздражения от непохожести других», то вопрос воспитания терпимости к людям с особыми образовательными потребностями, чужим культурам, пробуждения интереса и уважения к ним можно будет считать решенной.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Формирование инклюзивной культуры в образовательной организации рассматривается исследователями и практиками в качестве задачи, решение которой лежит в основании инклюзии и включает в себя принятие ценностей уважения разнообразия, терпимости к различиям, сотрудничества, поощрения достижений каждого и создание на их основе включающего сообщества. Негативные установки здоровых учащихся, отказ от контактов с «особым» одноклассником в ряде случаев объясняются дефицитом знаний об особенностях людей, имеющих те или иные недостатки в развитии, и отсутствием опыта общения с ними.

Инклюзивную культуру можно рассматривать не только как фактор успешной реализации инклюзивного образования, в частности социализации лиц с ООП, но и как основу изменения всего общества в целом.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Акатов, Л.И. Социальная реабилитация детей с ограниченными возможностями здоровья. Психологические основы: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений/Л.И. Акатов. - М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003.-368 с.

2. Закон Республики Казахстан «Об образовании» - Астана: Акorda, 27 июля 2007 года № 319-III ЗРК.

3. Шумова, Ю.В. Современные тенденции развития инклюзивной образовательной среды в образовательных организациях / Ю.В. Шумова // Материалы международного форума, посвященного непрерывному образованию. - Челябинск: Изд-во Южно-Уральского гос. ун-та, 2019. - Вып. 1.

4. Образовательный социальный проект. – 2019. – (Chelinc_obraz_soc_proekt.pdf).

5. Бут, Т. Показатели инклюзии: практическое пособие / Тони Бут, Мэл Эйнскоу. – 2010. – (<http://docplayer.ru/29249034-Pokazateli-inklyuzii-prakticheskoe-posobie.html>).

6. Гумирова, Г.Ф. Проблемы социальной интеграции лиц с ограниченными возможностями. Преимущество системы инклюзивного образования / Г.Ф. Гумирова // Материалы V межд. научно-практ. конференции. - Казань: Изд-во «Познание», 2017.

7. Методические рекомендации по формированию инклюзивной культуры в организациях образования»: методические рекомендации. – Нур– Султан: Изд-во НАО имени И.Алтынсарина, 2019. – 320 с.

Ә.М. МАМЫРХАНОВА¹, К.А. КАППАСОВА²

ИНКЛЮЗИВТІК МӘДЕНИЕТ - ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІГІ БАР БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫ ӘЛЕУМЕТТЕНДІРУДІҢ ШАРТЫ РЕТІНДЕ

¹Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы,

Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан, e-mail: aimen1961@mail.ru

²Сәкен Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті,

Нұр-Сұлтан қаласы, Қазақстан, e-mail: kappasovak97@mail.ru

A.M. MAMYRKHANOVA¹, K.A. KAPPASSOVA¹

INCLUSIVE CULTURE AS A CONDITION FOR SOCIALIZATION OF STUDENTS WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

¹National Academy of education named after I. Altynsarin,

Nur-Sultan, Kazakhstan, e-mail: aimen1961@mail.ru

²S. Seifullin Kazakh Agrotechnical University,

Nur-Sultan, Kazakhstan, e-mail: kappasovak97@mail.ru

Аңдатпа. Қазіргі уақытта инклюзивті білім берудің ғылыми-зерттеу саласы белсенді түрде қалыптасуда. Маңызды бағыттардың бірі - ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушылардың қоғамға қосылуы үшін маңызды шарт болып табылатын инклюзивті мәдениетті зерттеу.

Ғылыми мақалада авторлар ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушыларды әлеуметтендірудегі инклюзивті мәдениеттің орны мен рөлін ашуға тырысады. Зерттеу нәтижелері білім беру ұйымдарында инклюзивті мәдениетті қалыптастыру бойынша ұсынымдар болып табылады.

Түйін сөздер: инклюзивті мәдениет, ерекше білім алу қажеттіліктері бар тұлғалар, инклюзия, инклюзивті білім беру, әлеумет.

Abstract. The research field of inclusive education is actively formed presently. One of especially meaningful directions is research of inclusive culture that is the major condition of success of including student with the special educational requirements in society.

In the scientific article authors are undertake an attempt to expose a place and role of inclusive culture in socialization of student with the special educational necessities. Research results are recommendations on forming of inclusive culture in organizations

Key words: inclusive culture, persons with special educational needs, inclusion, inclusive education, society.

Н.Ж. ҚҰРМАН

М.В. Ломоносов атындағы Мәскеу мемлекеттік университетінің
Қазақстан филиалы, Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан
e-mail: nessibeli_k@mail.ru

АБАЙДЫҢ ДАНЫШПАНДЫҚ КОДЫ ЖӘНЕ АБАЙ ШЫҒАРМАЛАРЫН ОҚЫТУДЫҢ ЖАҢАШЫЛ БАҒЫТТАРЫ

Аңдатпа. Ұлы Абайдың 175 жылдығына арналған мақалада ақынның шығармаларындағы даналық және данышпандық кодтарының тілдік көріністері талданады. Абайдың шығармаларын оқытудың жаттанды форматынан, мәтін талдаудың таптаурын әдістерінен инновациялық, мазмұны биіктеу әдістерді меңгертудің жолдары қарастырылады. Абайдың өлеңдері, поэмалары, «Қара сөздері» - Абайдың ұрпақтарға өмір сүрудің игілікті жолдарын көрсеткен аманаты. Яғни адамның көруі, естуі, сезуі, қабылдауы, толғануы, ойлануы, сөйлеуі - адамның барлық жоғары психикалық процестері тек жақсы өмір сүру үшін жол іздеп табу үшін берілген игілікті кодтар. Танымдық процестердің кодтарды түсіну, танып-тарқату және өз өмірінде қолдану шеберлігін қалыптастыру – әдебиет пен тілді, өнерді, гуманитарлық және жаратылыстану пәндерін оқытудың басты ұстанымы.

Түйін сөздер: Ұлы Абай, данышпандық коды, тілдік көріністер, Абай шығармалары, инновациялық әдістер, таным шеберлігі.

*Гениальный человек не есть только моральное существо, каким бывают обыкновенные люди; напротив, он - носитель интеллекта многих веков и целого мира.
Он поэтому живет больше ради других, чем ради себя.
Артур Шопенгауэр*

КІРІСПЕ

Адам баласына сирек те болса берілетін данышпандық код бар екенін біз данышпандардың санасындағы қоғам тегіс мойындаған ерекше шығармашыл күштің өмірлік тәжірибесін танудан анықтай аламыз. Данышпандық код оның иесіне дүниедегі күнделікті сәт сайын болып жатқан құбылыстарға ерекше көзқараспен қарауды, басқаша, жаңа шешімдер тауып береді. Ол көзқарастар алғашқыда басқа, қарапайым адамдарға мүлде таныс емес, тіпті қа-

лыптасқан практикалық көзқарас бойынша «дұрыс емес» сияқты болып қабылданатыны белгілі.

Ұлы Абайдың Қазақ еліне келген аса ерекше феномендік болмысы тек данышпандық теориясы тұрғысынан тануды керек етеді. Әйтпесе, оның өмірбаянын оқытумен ғана шектелеміз де, өлеңдерін жаттап алғанымен, терең түсіне алмай келеміз.

Абайдың шығармаларын басқа ақындардың өлеңдерін талдау әдістерімен бір қатарда талдауға кел-

мейді. Өйткені, Абай - данышпан. Ал данышпандық кодтың иесінде таным процестері ғарышпен де, Жердің тынысымен де, басқа адамдардың бейсана-сында туындап жататын процестермен де, келе жатқан келешек заманның тынысымен де, өткеннің жаңғырығымен де тығыз байланысты болады. Және де тек байланысты болып қоймайды, соның барлығын бір мезетте талдап, қазіргі уақытта болып жатқан процестермен тығыз байланыстыра келіп, келешекте көрініс беретін сабақтасқан жаңаша қуатты ой тасқындарын туындатады.

МАҚСАТЫ МЕН МІНДЕТТЕРІ

Мақалада осы бағыттағы ізденістерімізді жүйелей келе, данышпандық кодтың ұлттық болмыспен тұтаса қабысқан тілдік көріністерін Абай поэзиясын талдау әдістері ретінде ұсыну мақсатымыз бар.

Зерттеу мақсаты - данышпандық кодтың Абай тұлғасындағы ұлттық болмыспен және жалпыадамзаттық құндылықтармен байланысы туралы және Абай шығармашылығын оқытудың заманауи жаңаша әдістерін қолдану туралы ұсыныстар жасау. Осымен байланысты келесі зерттеу міндеттері қойылды:

- «данышпандық», «дана», сөздерінің этимологиясына қысқаша талдау жасау;

- Абайдың данышпандық коды туралы ізденіс нәтижелерін талдау;

- Абайдың мұрасын білім беру мен тәрбиелеу жүйесіне жаңа дәрежеде оқытуға қажетті инновациялық әдістеме моделін ұсыну.

Тақырыптың әдіснамалық бастау көздері ретінде таным теориясы, дидактика, когнитивтік психология, шығармашылық психологиясы, жүйе теориясы, кибернетика, инновация теориясы, лингвистиканың этимология, этнолинг-

вистика, психоллингвистика, нейролингвистика салалары алынады.

ӘДІСНАМА

Данышпандықты тек осы сөздің этимологиясын түсіндірумен шектеп, солар арқылы ғана тануға болады деу үлкен қате. Данышпандықты тануға ұмтылыс жасау әдеби метафоралық қолданыс күйінде қалмауы керек, не болмаса қарапайым психологияның таңдай қағуымен шектелмеу керек. Данышпандық қасиет феномендік құбылыс болғанымен, ол қасиет бір адамға айқын берілгендіктен, оны басқа адамдардың бойынан іздеп, тауып, аршып, оның өмір сүрудің қуатты көзіне айналдыруға болады деп ойлаймыз. Данышпандықтың ерекшеліктерін тану арқылы сол қасиетті бойынан өздері аша алмайтын қарапайым адамдардың санасынан ашып, олардың өмірін жарқын етіп сүруіне ғылыми талданған әдістерді қолдануды ұсыну қажет.

Данышпандық адамның өте жоғары жұмыс қабілетін және қай салада қызмет етсе де нәтижесін жемісті етіп жасап шығаратын қасиет. Данышпандықты шабыттың ерекше бір түрі деп санаушыларға сәл де болса қарсылық білдіруге болатын сияқты. Өйткені шабыт - жекелеген адамның жұмыс жасау өнімділігінің керемет дерлік биікте болатын, күш-қуат серпінінің ерекше кернеуде болатын сәті. Яғни шабыт – сәтпен байланысты, өлшеулі уақытпен байланысты.

Ал данышпандық – адамның өмір бойы осындай «сәттермен» өмір сүруін білдіреді деп санаймыз. Данышпан адамға ешбір істің ұсағы болмайды, барлық мәселе – кешегі, бүгінгі, ертеңгі уақытпен бірдей байланысты танылатын болғандықтан, бірдей ірі және бірдей маңызды болады. Қазір айтылған сөздің, ойдың туындысының - кешегі

уақыттың жемісі екендігі, сонымен бірге ол – ертеңгі күні іске асырылатын тағы бір істің бастау жолы екендігі бірден танылады. Өзі өмір сүріп отырған Уақыт пен Кеңістіктің тізгінін бір делебемен ұстай алатын, қозғай алатын және оның шыққан тамырын, қазіргі болмысын, ертеңгі өсер өркенін бірдей және бірден тани алатын қабілетті адам ғана данышпандық қасиетке ие болып табылады. Оны қазақтың «бір күнмен өмір сүрме», «бұл істің басы неден шықты», «бұл сөз ертеңгі күні қайда апармақ?» деген күнделікті пайымдауынан-ақ тануға болады [1]. Бірақ, қазіргі кезде пәндер бөлек-бөлек оқытылып, мамандықтар өте жіңішке тарауларға дифференциацияланып, әр адам өзінің жеке тұлғасын баптап кеткен заманда Уақыт пен Кеңістіктің тынысын барлау, бағу, соған бейімделе өмір сүру қабілетін сақтау туралы айту - ертегі немесе қияли ұғымдар болып отырғаны рас.

Қарапайым мен қарабайырлықты ажырата алмай, сыртқы жылтырмен дүние қызығын қуалап кеткен осы уақытта данышпандық қасиет туралы және оны Абайдан тауып, тіпті сол қабілеттерді қазақ балаларының бойынан ашу туралы айтып отыру қиялидың ең зоры сияқты болуы да мүмкін. Бірақ дидактиканың өзін Ян Амос Коменский діни жол арқылы даналыққа апаратын жол ретінде «Ұлы Дидактика» [2] кітабында қалыптастырғанын ұмытпауымыз керек. Осынау ұлы кітаптың ішкі мазмұнындағы маңызды тұстарын алып тастап, сыртқы формалды класс-сабақтық жүйені қалыптастыру үшін ғана қолданған кеңестік білім жүйесінің қателіктері де орасан көп болды. Қазіргі көптеген ересектердің сол кеңестік жүйені аңсауы – ішкі мазмұны қалыптаспағандықтан, сыртқы әскери форматты сағынуынан туған адасуы. Шын дидактика – тура жолды табуға көмектесетін ілім мен

білімді үйрету жүйесі. Ал осы дүниелік жылтырағы жетерлік көптеген жолда адаспай нағыз асыл жол табуға жетелейтін қасиеттері ашылған адамдар – данышпандар.

Әдіс – данышпандардың тура жолды тапқан сенімді, тәжірибеде сыналған сүрлеулері. Ендеше, данышпандықтың қабілеттері мен қасиеттерін жыр қылып айтып, тамсанып қоймай, есесіне, данышпандардың қалдырып кеткен таным тәжірибесін жастарға өмірлік әрекеті қылуға үйрету керек.

Данышпандық кодты тарқату алдында «код» туралы анықтамаларды талдау барысы, оның түпнегізі тіл мен ойлаудың қатынасында екенін танытады. ойдың тілі мен вербалды тілдің қатар өмір сүруі жөнінде ғылыми негіздеме жасаған ғұламалардың еңбектері өте көп.

Негізінде, код дегеніміз – қарым-қатынас жасау құралы, әрине, ерекше құралы. Иерархиялық құрылым бойынша айтатын болсақ, «код» және «субкод» деген ұғымдар бар, әрі қарай одан төмен келетін «субкодтар» бар. Тілге қатысты айтсақ, кодтар мен субкодтардың жүйесі – осы тілде сөйлейтін топтың, халықтың, ұлттың әлеуметтік-коммуникативтік жүйесі [3].

Н.И. Жинкиннің еңбектеріне сүйеніп отырып, тіл мен ойдың толық бірін екіншісі қайталамайтын ерекшелігін қостаймыз [4]. Ойдың құрылымы мен тілдің құрылымы толығымен сәйкес келмейтіні ғылымда да, «Көңілдегі көрікті ойдың ауыздан шыққанда көркі кетеді» деген халықтың даналығында да көп айтылған. Пайымның предикаты сөйлемнің баяндауышымен сәйкес келуі үшін сөйленген сөздің интонациясы өзінің синтаксистік қызметін дұрыс атқаруы тиіс деген логика-грамматикалық деңгей белгілі. Бірақ олай болған кезде пайымды (суждение) ойлау про-

цесінің моделі деп қарамай, ойды білдіру формасы ретінде қарау керек болады.

Н.И. Жинкиннің айтуынша, код туралы екі мағынада айтуға болады. Бірінші мағынасында таңбалушы белгілердің жүйесін код деп атауға болады. Тілді Н.И. Жинкин осындай мағынасында «код» деп айтуға болады деп көрсетеді. Екінші мағынасында, ғалымның айтуынша, тілдің жүзее асырылуын, яғни сөйлеу туындысын айтуға болады. Мысалы, «стол» және «жылқы» деген сөздер көрінетіндей жазылып берілуі мүмкін немесе еститіндей дыбыстап айтылып берілуі мүмкін. Не болмаса бұл сөздер Брайль әліппесімен сезу қабілеті арқылы берілуі немесе сау-сақпен сөйлеудің көру-қозғалыс сөздері ретінде берілуі мүмкін. Бірақ, қалай берілгенімен де, бұл сөздер, түрлі кодталғанымен, барлық қабылдаушыда бірдей мағынаны білдіреді. Сонда бұл жерде ғалым «код» дегеніміз бұл тұста материалдық сигналдардың жүйесі деген пікірін айтады. «Код» ұғымын лингвомәдениеттаным теориясы ұлттық тілдің әрбір бірлігі мен тіл бірліктерінің грамматикалық құрылым жасауында түзілетін ерекше семантика деп түсіндіретіні белгілі.

Тілдің барлық лексика-грамматикалық семантикасын игерген Абай өзінің жеке сөйлеу тілінде қорытып, балқытып, қазақ тілінің қазынасына алтын құйма етіп қайтарды. Қазақтың тұтас табиғаты, оның тарихы мен мәдениеті, рухани және материалдық мәдениеті, барлығы Абай шығармасында сапалы жаңа көрініске ие болған жаңаша ұлттық портрет еді.

Қазақ халқының Абай өмір сүрген кезде жаңа циклдық даму айналымына түскен кезеңі болғаны белгілі. Осылай, тіліміздің аман-сау қалуы үшін, ұлтымыздың жаңа заманның ескен дауылы-

на кебектей ұшып кетпейтіндей болуы үшін, қазық болатын тілдің қазанын қайта қайнататын тұлға, данышпан Абай келуі – феномендік құбылыс. Бұл туралы зерттелген еңбектер өте көп. Солардың ішінде М.Мырзахметовтың «Абайтану» саласын жолға қоюына байланысты еңбектерін атап кету керек [5].

«Өлең – сөздің патшасы, сөз сарасы» өлеңіндегі Абайдың данышпандық болмысы ақын ретінде ғана емес, қазақ деген халықтың басынан өтетін талай қиын тарихи жолдар тұрғандай, соны сезгендей, тілді құйма алтын қалыпқа түсірген аса зор қуатты қызметі арқылы танылады. Абай өзін «ер данасы» деп атай отырып, «қиыннан қиыстырған» «сөздің патшасы, сөздің сарасы» өлеңге:

«Тілге жеңіл, жүрекке жылы тиіп,

Теп-тегіс, жұмыр келсін айналасы», -

деп талап қояды. Өйткені келе жатқан жаңа заман бұрынғы әдіске көнбейді, жаңаша әдістерді игеру үшін, қазақ баласына жаңаша ойлау керек. Ал өлең арқылы, тіпті өлең шығарудың жаңа жолын үйрету арқылы халықты тәрбиелейтін тілдің ішкі қызметін қайта қуаттандыратын инновациялық технология жасалған еді. Абай - өлеңнің жаңа формасын үйретуші ғана емес, тілді және ұлттық мәдениет болмысын сақтаудың жаңа технологиясын жасаушысы.

Қазіргі кезде, өлең теориясы мен жаңа заман өлеңі қандай болу керек деген мәселе мүлде көтерілмейді. Барлық тілші, ел-жұрт терминмен, ғылыммен алысып кетті. Бұл, бір жағынан, елді дамытатын ғылым екенін мойындаудан туған, екінші жағынан, «жаңа Қазақстанның, компьютер заманындағы қазақтың өлең теориясы қандай болуы керек?» деген мәселенің мүлде дерлік күн тәртібіне қойылмауынан туындап отырған құбылыс.

Өлең – ұлттық ойдың квинтэссенциясын көрсететін және ұлттық тілімізді болашаққа сақтап жеткізе алатын ерекше «файл». Сондықтан қазақтың қара өлеңі мен Абай өлеңдерінің құрылысынан кейінгі өлең құрылымы туралы жаңа бағыттағы, заманның даму деңгейіне сәйкес зерттеулер жасалынуы міндетті.

Қазақ тілінің бүгінгі күнге дейін жеткен себебінің бірі де ауыз әдебиетінде ұлттық ойлау квинтэссенциясын құйма алтын етіп жеткізген даналық сөздер мен мақал-мәтелдерде және эпостық жырлардың сақталуымен байланысты. Бар болу, өзін сақтау, жақсы өмір сүру туралы ұлттық даналықтың барлығы қысқаша нақыл сөздер мен қалыбы сөгілмейтін эпостық жырлардың ырғағымен сақталынды, жеткізілді.

Абайдың данышпандығы – сол өзіне дейін жеткен алтын құйманың қалыбын патшалық ресейлік басқыншылық саясат өзгертіп жатқандығын, жеткіншектерді өз қағынан жерітін, менсінбейтін, басқа жағаға өтемін деп асау дарияға түсетін, ол жаға ешқашан қабылдамаса да, өз ұлттық жағасына қайтпайтын, әредік адам ету жүйесін құрып жатқандығын сезуінде, тылсымның тамырын танитын «көкірек көзімен көруінде».

Жалпы, ақпараттың кодталу мақсаты – ақпаратты жинау, өңдеу, жасыру, басқа түрде жеткізу, сақтау, келесі адамға ақпаратты жеткізу. Сонда Абай тұтас қазақ тілінің барлық бірлігін – дыбыстық, лексикалық, грамматикалық – бір өзінің бойына жинап, ерекше рифмалар мен ерекше мазмұндау болмысын тауып алған. Осылай, қазақ тілін аман сақтап қалған. Осындай өлмейтін тілді өзі де «Өлді деуге бола ма, айтыңдаршы, Өлмей-тұғын артына сөз қалдырған» деп кодтап білдіріп кеткен. Қазақ тілін меңгере алмай жүрген бауырларымыз, шындығында Абай

жинақтаған ақпаратты меңгеру үшін оны біртіндеп декодтап, шешіп, тарқатудың әуресіне түсікісі келмегендіктен, ол қазынаны «жай ғана мәртебелі шапан» жауып, мүмкіндігінше «үнсіздікке» бұйырып отыруының мәні де – сол КОДТЫ түсінбеуінде. Әрине, бұл әрекет – срытқы елдердің саясатының нәтижелері болуы да мүмкін екенін ескереміз. Дегенмен, Абай өлеңдерін кодталу, ақпарат теориясы тұрығысанан зерттей отырып, ұлттық болмысымыздың әлсізденбеу тұсын да тауып алар едік деп ойлаймыз.

Ұлы Абай алдағы заманның келе жатқан терең тынысын сезіп, ұлтымыздың да, тіліміздің де «сипатсыз, суретсіз», бос сүлдер түрге түсіп кетуі мүмкін заман болатынын «Көк тұман – алдындағы келер заман» атты өлеңі арқылы білдіреді.

*Көк тұман – алдындағы келер заман,
Үмітті сәуле етіп көз көп қадалған.*

Көп жылдар көп күнді айдап келе жатыр,

Сипат жоқ, сурет те жоқ, көзім талған [6].

Осы тұста данышпандық кодының тарқатылар тұсы былайша анықталады. Өз заманында жасалып жатқан келеңсіз әрекеттер мен олардың барар жерін бар болмысымен сезген, түсінген Абай «ұлттың өзін-өзі сақтау инстинктісін» іске қосып, ұлттың бар болуының басты белгісі - оның тілі екенін және тілді алтын құйма етіп сақтап, келер ұрпаққа жеткізудің ерекше жолын табады.

Тіліміздің неше жыл актив қолданыста болмай жатса да, алтын қасиеті болуы - оның әрдайым тірі болуына берілген зор мүмкіншілік. Абайдың бейсанасында алдағы заманды көріп-сезу тетіктері іске қосылғанда, оның алапат шығармашылық амплитудасы қазақ ұлты мен оның тілін сақтаудың ең сенімді кодын - тілін өзгер-

тудің жолын тауып берді. Яғни сырты жылтыр сөздерден енді ішкі мағыналық салмағы басым сөздерді тізбектеп, ерекше сөздік жасап, өлең формасына түсіріп, ұлттық ақпаратты сақтаудың керемет «файлдарын» жасап шығарды. Өзіне дейінгі өлеңдердің тілдік және мазмұндық құндылығы ұлттық ақпаратты қалыптастыру, сақтау, жеткізу сияқты қызметтері әлсіз екенін түсінген Абай, олардың келешек заман үшін қуаттылығы мардымсыз екенін дәл және нақтылап айтады. Өйткені тарих парақтары жаңаланып тұрады, нақты бір кейіпкер сол парақтардың бірі болып қалады-дағы, өмір алға қарай дами береді.

*Бұрынғы ескі биді тұрсам барлап,
Мақалдап айтады екен, сөз қосарлап.
Ақындары ақылсыз, надан келіп,
Көр-жерді өлең қыпты жоқтан қармап.
Қобыз бен домбыра алып топта сарнап,
Мақтау өлең айтыпты әркімге арнап.
Әр елден өлеңменен қайыр тілеп,
Кетірген сөз қадірін жұртты шарлап.*

Сөз жоқ, Абайға дейінгі ақын-жыршылардың өз заманы үшін қызметі аса зор болды. Бірақ, заман қарқыны күшейген сайын, ол қарқынға сол кездегі қазақ тіліндегі ақпараттар ілесе алмауы мүмкін еді. Жаңа заманда жаңа батырлар шыға бастады, оқығандар, орыс тілін білгендер, жаңа өндіріске жұмысқа кіргендер, базардың заңдылықтарын меңгергендер, дүниелік ғылымды игергендер – жаңалықтың жаршысы болды, солар мақтауға тұратын болды. Осымен де байланысты, Абайдың данышпандық коды өз кезеңінде өлеңге өнерден гөрі болашаққа тілді, ұлттық ойды, қазақы болмысты жеткізетін компьютер, ақпарат сақтаушы ретінде, соған сай етіп құрауы арқылы синтезделген қызмет жүктеген.

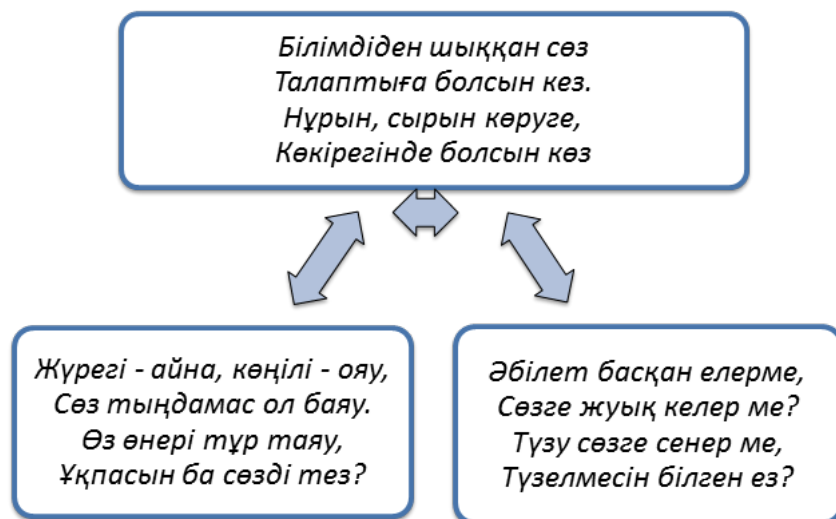
Абайдың өлеңдері, шын мәніне келгенде, патшалық ресейлік басқын-

шылық саясаттан сақталған қазақ тілі еді. Сондықтан, Абайдың өлеңдерін толық түсіну, қарапайым пенденің құлашы жетпейтін қазақ тілін толық игеру деген сөз. Ол тек Абай сияқты данышпанның ғана қолынан келетін еді. М.Әуезовтің «Абай жолы» эпопеясында Абайдың ой синтезін тарқата талдай отырып, қара сөзбен баяндалған тарихи деректермен көмкерілген данышпанның өлең жолдарының қара сөздегі мүмкіншіліктері берілген. Мұндай кодтау шеберлігі Абайға, Пушкинге, Гетеге, Шекспирге, Лопе де Вегаға, Гюгоға тән деп айтуға болады. Бір ақынның шығармасында тұтас ұлттық тілдің байлығы сақталуы - феномендік құбылыс. Шын мәніндегі ақындық шығармашылық – ұлттық тілді кодтаудың ерекше жолы.

Когнитивистика, нейролингвистика, нейробиология ғылым салаларының соңғы жылдардағы жетістіктері адамның санасына тереңдеп, адам бейсанының қызметін туралы зерттеулер жасауға батыл қадам жасай бастағаны белгілі. Біздің ойымызша, философия ғылымының ғасырлар бойы жасаған түйіндері енді біртіндеп тәжірибелік нәтижелерге сүйенетін лабораториялық ғылымдарға айналып келеді. Бұл – заманның қажеттілігі. Тіпті Қасиетті Ұлы Кітаптардың ақпараттары да лабораториялық түрде эксперименттен сыналып жатқаны белгілі.

Аталған ғылымдардың нәтижелеріне сүйенсек, данышпан адамдардың санасында жинақталған өмірлік тәжірибенің барлығы ақылмен және жүрекпен өлшеніп, саналылықпен орныққан ақпараттар болып, яғни саналы тәжірибе болып табылады екен. Оны Абайдың данышпандық кодының көрініс берер тағы бір шығармасын талдай отырып анықтайық.

Сурет № 1 - Абай ойының бір өлең жолдарындағы кодталу процесі

Бұл жерде Абай өзінің орнын «білімді» деп көрсете отырып, айтатын әрбір сөзінің «нұрлы», «сырлы» екенін анық сипаттайды. Сөзінің адресатын іздейді, ол адресаты – «талапты» адам. Айтқан сөзінің ішкі терең мағынасын түсінетін «Жүрегі – айна, көңілі - ояу» және түсінбейтін «әбілет басқан елерме» екі түрлі типті бірден бөліп көрсетеді. Абай мүлде кереғар екі тип адамды бір жерге біріктіріп, оқыған адамды бірден «әбілет басқан» сен емессің, сен – «көкірегінде көзің ашық адамсың» деп сендіріп жіберетін керемет әдіс қолданған. Данышпанның сөзіне сенудің бір жолы – осы, яғни тыңдаушысын өзіне толық сендіру амал-тәсілдерінің молдығы. Осылай, қарапайым ойлау шегінен асып кететін қабілетімен Абай метафораны дидактикалық мақсатпен қолдануы арқылы барлық оқырманының жүрегінен Ұстаз болып орын алады.

Абайдың данышпандық коды – оның барлық шығармаларында ҚАЗАҚ ұлтының келе жатқан заманға алып баратын мәдени келбетін жинақтау тәсілі. Егер Абайдың шығармаларындағы қазақ тілінің алтын сөздері, алтын син-

тактика заңымен тіркесіп, алтын ойлар тізбегінен, алтын ұлттық қор жинақтамағанда, қазіргі кездегідей бай тілдің иесі болмас едік. Ресей патшалығының қазақтарға сол заманда жүргізген саясаты, көбінше ішкі жүйелерді құртумен байланысты болғаны белгілі. Осындай ішті у жайлаған кезде ұлттық сананың бір адамда тұтасымен оянып, күрестің ең қиын түрін – өзін-өзі сақтап қалудың ішкі қуатын ояту түрін – Тіл мен Мәдениетті біртұтастықпен өлең рифмасымен кодтап тастау майданын Абайдың қабылдағанын көреміз.

Текті, тектілік, генетикалық сананың қызметі мен әдістері әлі де болса филологиялық, мәдениеттанымдық салада қолданылмайтын болғандықтан, бұл жерде көп нәрсе түсініксіз сияқты болып көрінуі мүмкін. Дегенмен, жаджыжа сақталған барлық ұлттық ақпараттың Абайдың санасынан сүзіліп өтіп, болашақ заманның сынына төтеп беретін, одан да арғы мыңдаған жылдарға бара алатын «алтын тіркестер механизмін» туындатқан Абай - тіл арқылы Қазақтың келбетін генетикалық кодтау тәсілін ойлап тапқан данышпан. Және де Абай қолданған ақпаратты кодтау тәсілі тұтас

ұлттық өмірді, тарихты, болмысты, тілін, мәдениетін яғни барлығын бір осьтің бойына ширатыла айналатындай етіп ұстап тұратын ерекше тәсіл.

Платонның «ақындар өлеңімен Жаратушы сөйлейді» деген ойына сүйенсек, Абайдың ақындығы арқылы ҚАЗАҚ

пен ҚАЗАҚ ТІЛІНІҢ XX ғасырдың ойранынан аман қалуына Жаратушының өзі себеп болған. Данышпанның белгілі бір ұлттың ішінде тууының өзінің бір міндеті болатыны да осылай танылады. Келесі осы суретте осы ойымыздың моделі беріліп отыр.

Сурет № 2 - Абайдың ТІЛ арқылы қазақ болмысын кодтауы

Қазақ тілінің тұтас қазынасын алтын құйма етіп, кеңестік қара дауылдан бұрын мирасқа қалдырып үлгерген Абайдың қазақ деген халықты және оның қазақ тілін кеңес заманының инквизициясынан сақтап қалған киелі орнын бұрынғыдан да ерекше бағалар едік.

Абайдың өзіне дейінгі қазақ тілін, өзі өмір сүріп отырған кездің де тілін, болашақтағы қазақ тілін қалай болатынын және үш шақтың да тілдік қорын тегіс игергені – данышпандар үшін Уақыт пен Кеңістік тек тән шектеулі деген ойымызды нығайта түседі.

Сонымен бірге данышпан Абайдың әр өлеңіндегі ұлттық менталитет, әлеуметтік мәселе, гендерлік мәселе,

күнделікті, саяси, мәдени, ресми т.б. мазмұндағы ақпараттық көлемі мен салмағы сансыз қырлы. Данышпанның әр өлеңін ғылымның қай саласынан зерттесе, сол саланың өзекті мәселесіне жауап беретіндей ақпарат табылады.

Біздің ойымызша, Абай – қазіргі компьютердегі ақпаратты кодтау теориясынан да ерекше тәсілді ойлап тапқан болуы мүмкін. Оны зерттеу үшін ақпаратты кодтау теориясын зерттеуші маман қазақ тілі мен қазақ рухани және материалдық мәдениетінің болмысын жетік білетін болуы тиіс. Ондай маман қазіргі уақытта - арман. Келер мақалада Абайдың жекелеген еңбектеріне талдау жасай отырып, кодтау тетіктері/механизмдері туралы қарастырамыз.

Абайдың ерекше құрылымдағы өлеңдері – синтаксистік сызбасы жағынан және өлең құрылымы жағынан мыңдаған жылдарға төтеп бере алатын каркас, құрылыс яғни Қазақ тілінің жүйелік-құрылымдық бекінісі. Ешкімнің де ол өлеңдерді бұзуға, сындыруға, тіпті айтсақ, сөздердің орнын алмастыруға әлі келмейді, күші жетпейді.

НӘТИЖЕЛЕРІ

Табиғи тілдің сан түрлі ұлттық ерекшелікке толы болатыны белгілі. Қазақ тілінің өзіндік ерекшелігі - ауызекі сөздің құдыреті мен қарым-қатынаста туындайтын түйіндерді шешетін сансыз құзыретіне «Өнер алды – қызыл тіл» деп, ұлттың тегіс бас иетіндігі. Яғни қазақтың қара өлеңі мен «Тобықтай түйінді» шешімді сөзінде белгілі бір метрикалық өлшем бар. Ол өлшем мағына мен дыбысталаып айтылудың симметриялық үйлесімінен жасалынады.

Абайдың қазақ тілінің мұхитына еркін енуіне және оның ішінен нені қаласа, соны халықтың, қоғамының барлық әлеуметтік топтарына жеткізе, түсіндіре, ойланта жеткізе алатындай етіп тілдік туындылар жасап алып шығуында осы тілдік кодтың түп тамырына дейін таныған білімі жатыр.

Абай – өзіне дейінгі тілдік қолданыстың жаңа заман қарқынына шыдамай қалуы мүмкін екенін өзі де түсінді, басқаларға да бір ауыз сөзбен түсіндірді.

Абайдың шығармаларын оқытуға қажетті дербес технология жасалынуы керек, ол – біздің бұрыннан қайталап айтып жүрген, кей жерде мақалаларда, дәрістерімізде баяндап жүрген метафоралық оқыту технологиясы.

Қазақтың барлық сөзі мен тіркескен сөйлемдерінде әлі де болса тірі көне түсініктер мен жаңаша терминдер

араласа қолданылып келеді. Қазақтың барлығы оқыған, бірақ терминдердің қазақылануы соншалықты қиын болып жатуының себебі де ой тереңіндегі ұлттық кодтармен үйлеспеген соң, халықтың санасы қабылдамай жатқандығында.

Абайдың «Қара сөздерін» жастарға жаңа технология негізінде меңгерту маңызды болып табылады. Өйткені «Қара сөздердегі» Абай - өлең жолдарындағы рифмадан гөрі, сөйлем синтаксисінің құрылымын барынша ерекше түрлендіре өз ойын бірде ашық, бірде жұмбақ философ түріндегі Абай [7].

Абайдың шығармашылығын данышпандық код теориясын тірек ете отырып оқыту үшін және студенттерге Абайдың даналық жолындағы басқан ізін таныту мақсатымен «Абайдың «Қара сөздерін» метафоралық тұрғыдан оқыту технологиясы» курсы және оқу құралы әзірленді [8]. Студенттер қазақ тілі сабақтарында Абайдың «Қара сөздерін» оқып, талдап, танысып, мазмұнындағы ерекшеліктері туралы түсіндіру метафоралық тұғырдан оқыту технологиясының сапалы, саналы әдістері арқылы оқыту жүргізілді.

Студенттерге Абай туындысының әрқайсысында, әрбір сөйлемінде астарлап берілген данышпандық ойдың кілтін ашуына жетелейтін арнайы жаттығулар жүйесі жасалып, метафоралық ойлау қабілетін дамыту және Абай Қара сөздеріндегі астарлы мағыналарын терең талдай отырып түсіндіру және студенттердің кибернетикалық жүйе туралы түсінігмен абиланыстыра отырып, әрбір сөйлемдегі, абзацтағы, мәтіндегі мағыналық байланыстың желісін таныту, сол арқылы әрбір шығармасы арқылы Абайдың данышпандық келбетін таныту міндеттері қойылды.

ҚОРЫТЫНДЫ

Қорытынды сөз ретінде айтарымыз – Абайдың данышпандық кодын зерттеу керек және оның әрбір шығармасында «жасырылған, сақталған» кодтарды тану жұмысын тек әдебиетшілер мен тілшілер емес, әлеуметтанушылар мен саясаттанушылар, психологтер мен кибернетикатанушылар бірлесе отырып анықтайтын жоба қолға алынуы керек деп ұсынамыз. Абай әлеміне

арналған веб-сайттың [9] тағы да көптеген қолдаушы сайттары, контенттері мол ресурстар жинақтау керек. Абайдың шығармаларын нейролингвистикалық бағдарламалау тұрғысынан бұрыннан бері баяндамалар жасап, мақалалар жариялап [10] келе жатқандықтан, Абайдың 175 жылдығына арналған іс-шараларға қосар үлес ретінде бірнеше мақалалар дайындалды.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1. Қазақ әдебиеті: энциклопедиялық анықтамалық. - Алматы: «Аруна Ltd.» ЖШС, 2010. - 250 б.
2. Коменский, Я.А. Великая Дидактика / Я.А. Коменский. - Москва: Педагогика, 1986. - 416 с.
3. Швейцер, А.Д. Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты / А.Д. Швейцер. - Изд. 4. - Москва: Наука, 2019. - 216 с.
4. Жинкин, Н.И. О кодовых преходах во внутренней речи / Н.И. Жинкин // Вопросы языкознания. - 1964. - №6. - С. 26-38.
5. Мырзахметов, М. Абайтану тарихы / М. Мырзахметов. - Алматы: Медет Group, 2015. - 160 б.
6. Абай шығармалары. - 1 том (2 томдық шығ. жинағы). - Алматы: Жазушы, 2003. - 296 б.
7. Абай. Қара сөздер. - Алматы: Ел, 1993. - 102 б.
8. Құрман, Н. Студенттерге «Абайдың «Қара сөздерін» оқытуға арналған оқу құралы / Н. Құрман. - Н.: ММУ ҚФ, 2020. - 130 б.
9. Абай. Абай әлемі. - 2020. - (<https://abaialemi.kz/>).
10. Құрман, Н. Абай өлеңдеріне нейролингвистикалық бағдарлама (НЛБ) тұрғысынан тану тәжірибелері / Н. Құрман // «Абай тағылымы» Республикалық ғылыми конференция материалдары. - Ақтөбе: Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе мемлекеттік университеті, 2005. - 131-133 б.

Н.Ж. КУРМАН

**КОД ГЕНИАЛЬНОСТИ АБАЯ И ИННОВАЦИОННЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ
ОБУЧЕНИЯ ПРОИЗВЕДЕНИЙ ПОЭТА**

Московский государственный университет имени М.В.Ломоносова,
Казахстанский филиал, г. Нур-Султан, Казахстан
e-mail: nessibeli_k@mail.ru

N.Zh. KURMAN

CODE GENIUS ABAY AND INNOVATIVE LINES TRAINING WORKS OF THE POET

Kazakhstan branch Lomonosov Moscow State University,
Nur-Sultan city, Kazakhstan
e-mail: nessibeli_k@mail.ru

Аннотация. Статья посвящается 175-летию Великого Абая. В нем рассматриваются особенности языкового проявления кода гениальности Абая. Также изучены и рекомендо-

ваны инновационные подходы к обучению творчества Абая. Код гениальности заложенный в поэзии Абая, в его стихах и поэмах, в «Словах пназидания» - наказ молодому поколению, чтобы они хранили и использовали, передавали следующему поколению, это тот гениальный код жизнеспособности, который веками выработало человечество, предки.

Ключевые слова: Великий Абай, код гениальности, языковые проявления, произведения Абая, инновационные методы, когнитивные навыки.

Abstract. The article is dedicated to the 175th anniversary of Great Abay. The article discusses the features of the language manifestation of the code of the genius of Abay. Investigated and recommended innovative approaches to teaching Abay creativity. The code of genius in the work of Abay is a legacy to the young generation. It is necessary to store and use it. It is necessary to transmit to future generations. This is a brilliant code of vitality. Its created by mankind for centuries, our ancestors.

Key words: Great Abay, code of genius, language manifestations, works of Abai, innovative methods, cognitive skills.

Қ.Қ. ШАЛҒЫНБАЕВА¹, А.М. ХАЛЫКОВА²

¹Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университеті,
Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан, e-mail: kadisha1954@mail.ru;

²Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы,
Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан, e-mail: mag-aizhan@mail.ru

СТУДЕНТТЕРДІҢ КӘСІБИ ТҰЛҒАЛЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫН ДАМУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ШАРТТАРЫ

Аңдатпа. Кәсіптік білім беру модернизациясы студенттердің кәсіби тұлғалық құндылық қасиеттерін дамыту міндеттерін алдыңғы орынға қояды. Студенттердің кәсіби тұлғалық құндылықтарының психологиялық-педагогикалық шарттары студенттердің жеке тұлғалық нақты ұмтылысын, кәсіби қызметті меңгеріп, онымен айналысуын қарастырады. Жеке тұлғаның кәсіби дамуының негізгі шарты – кәсіби өзін-өзі ақпараттандырудың жоғары деңгейіне көшу болып табылады. Кәсіби даму процесінде тұлға – өзінің құндылықтар жүйесін, кәсіби қызметтің тиімділігі мен кәсіби іс-әрекетінің талаптарын қоғамдағы әлеуметтік қарым-қатынастың үйлесімділігіне байланысты ұйымдастырады.

Түйін сөздер: кәсіби тұлғалық құндылық, кәсіптік білім беру, педагогикалық-психологиялық шарттар, кәсіби өзін-өзі жетілдіру, кәсіби даму.

КІРІСПЕ

Кәсіби білім беру және кәсіби қызмет барысында студенттердің кәсіби тұлғалық құндылықтарын дамыту педагогика және психология ғылымдарының өзекті мәселелерінің бірі. Сондай-ақ біздің елімізде кәсіби құндылықтардың педагогикалық-психологиялық шарттарының қалыптасуы әлеуметтік және экономикалық жағдайлардың, білім беру саласындағы инновациялардың, әсіресе, кәсіби білім беру, кәсіби өзін-өзі жетілдіру ұғымдарының мәні мен мазмұнына көңіл аудару өте маңызды.

Өйткені, қазіргі заманғы кәсібиліктің жаңа мағынасы және оның қалыптасуы, адам капиталының кәсіби даму құндылықтарын түбегейлі қайта бағалауды қажет етеді. Сондай-ақ, студенттерге қойылатын талаптар, оларды

оқыту мен тәрбиелеу, кәсіби қызметке бағыттау және кәсіптік өзін-өзі ақпараттандыруды қалыптастырудың объективті педагогикалық-психологиялық шартын айқындау болып отыр.

Сонымен қатар, қазіргі жоғары білім беру жүйесінде студенттердің кәсіби тұлғалық құндылықтарына ерекше мән беріліп, педагогикалық оқу орындарының негізгі міндеттерінің біріне студенттердің кәсіби-тұлғалық құндылықтарының педагогикалық-психологиялық шарттарын қалыптастыру негізге алынады. Себебі, тұлғаның құндылық сапасын, оның жалпы қызметін реттейтін мінез-құлықтың бағыты мен ерекшеліктерін анықтайтын құндылық оның білімі болып табылады. Кәсіби даму процесінде тұлға – өзінің құндылықтар жүйесін, кәсіби қызмет-

тің тиімділігі мен кәсіби іс-әрекетінің талаптарын қоғамдағы әлеуметтік қарым-қатынастың үйлесімділігіне байланысты ұйымдастыруы қажет.

Осы орайда біз, «кәсіби құзыреттілік» ұғымын кәсібиліктің жоғары деңгейін бейнелеуде қолданылатындығына мән береміз. Себебі, көптеген авторлардың еңбектерінде «кәсіби құзыреттілік» ұғымы «кәсіби қызметке даярлық» (В.А. Сластенин, Н.Н. Лобанова, А.И. Панарин және т.б.) және «педагогикалық кәсібилік» (А.И. Пискунов, В.В. Косарев және т.б.) ұғымымен теңестіріледі. Кәсіби құзыреттілік категориясын айқындау үшін оларды әр түрге айналдыру, нақтылау және жалпы логикалық ұғымға біріктіруді жүзеге асыру керек. «Білу» тек кәсіби қызметтерді жүзеге асыру үшін қажетті нақты, ақиқат білім ғана емес, сонымен қатар ақиқат мәні бар және білім мен білікті қолдануға бағыттайтын құндылық болып табылады. Ал, «жасай алу» педагогикалық процесті жүзеге асыру амалы ғана емес, адамның ең басты білігі өзінің ішкі жан дүниесін еркін және саналы сезіне білуде де, сыртқы кәсіби педагогикалық қызметте де субъект бола білу. «Дегеніне жету» - қойылған мақсатқа заң, адамгершілік және мәдениет шеңберінде жете білу. Қазіргі педагогика сөздігінде «кәсіби құзыреттілік» адамның өзіндік кәсіби білім деңгейімен, тәжірибесімен және жеке қабілеттерімен, өз білімін үздіксіз көтеруге ұмтылысымен, өзін-өзі жетілдіруімен, іс-әрекетке деген шығармашылық және жауапты қатынасымен анықталады.

Ал, этимологиялық түсінік бойынша «шарт» белгілі бір жағдайды анықтаушы ретінде қарастырылса, екінші жағынан бір нәрсеге тәуелді жағдай ретінде қарастырылады. Философиялық тұрғыдан бұл термин бір нәрсенің

белгілі бір ортаға қатынасын сипаттайды. Егер, белгілі бір себеп немесе өзгеше құбылыстар пайда болса, онда негізгі шарттар туындайды.

Мақсаты мен міндеттері

Педагогикалық-психологиялық шарттар білім беру ортасының негізгі факторларын, процестерінің және құбылыстарының сапалық сипаттамасы болып табылады, олар қызметті ұйымдастырудың негізгі талаптарын, объективті мүмкіндіктердің жиынтығын, мақсатты түрде құрылған педагогикалық-психологиялық процестің мән-жайын білім беру ортасында жүзеге асырады. Сонымен бірге белгілі бір шешім шығару және ол оқу жүйесінің тиімділігін арттыруға ықпал етеді. Педагогикалық-психологиялық шарттың пайда болуының мақсаты – жоспарланған нәтиженің маңызды сипаттамалары және мақсатқа жету процесі орындалған ортаның негізгі ерекшелігі болып табылады [1].

Педагогикалық-психологиялық шарттар түсінігінің пайда болуы «педагогикалық процесс» түсінігімен тығыз байланысты, өйткені педагогикалық-психологиялық шарттар педагогикалық процестен және оның мақсатты орындалуынан пайда болады. Ал педагогикалық процесс бұл – педагогикалық жүйенің функционалды сипаттамасы және оның жеке даму әлеуетінің жетекші факторы болып табылады. Педагогикалық жүйенің элементтеріне: мақсаттар мен міндеттер; оқытушылар мен білім алушылар; олардың өзара байланысы; принциптер мен шарттар; мазмұны мен ұйымдастыру формалары; құралдар мен әдіс-тәсілдер; бақылау мен түзету; нәтижелері мен оларды бағалау енеді [2].

Яғни, педагогикалық шарттар деп – алдымызға қойылған міндетке жеткізуді қамтамасыз ететін оқыту мазмұны

және ұйымдастыру түрлерінің объективті мүмкіндіктері мен оларды жүзеге асырудың материалдық мүмкіндігінің жиынтығы деп тұжырымдаймыз.

Демек, студенттердің кәсіби тұлғалық құндылықтарының психологиялық-педагогикалық шарттары студенттердің жеке тұлғалық нақты ұмтылысын, кәсіби қызметті меңгеріп, онымен айналысуын қарастырады. Жеке тұлғаның кәсіби дамуының негізгі шарты – кәсіби өзін-өзі ақпараттандырудың жоғары деңгейіне көшу. Педагогикалық-психологиялық әдебиеттің теориялық талдауы студенттердің кәсіби тұлғалық құндылықтарын, олардың өзара қарым-қатынастарындағы кәсіби дамуын бақылауға мүмкіндік береді.

Студенттердің кәсіби тұлғалық құндылықтарды дамыту үшін педагогикалық-психологиялық шарттар төмендегідей анықталады:

- біріншіден, білім беру процесінде мамандыққа бейімдеуге педагогикалық-психологиялық бағдар беру (кәсіптік бағдар беру, кәсіптік кеңес беру, бейімдеу);

- екіншіден, белгілі бір кәсіби құндылық деңгейін меңгеруге негізделген оқыту процесінде кәсіпті меңгеру үшін студенттердің бойында педагогикалық-психологиялық даярлықты қалыптастыру: білім алу, мамандыққа арналған кәсіби дағдыларды дамыту, жеке әлеуетін дамыту (интеллектуалды, коммуникативті, мотивациялық, эмоционалды-ерікті, рухани-адамгершілік); білім беру қызметін кәсіби деңгейге көшіру;

- үшіншіден, кәсіби өзін-өзі психологиялық және педагогикалық тұрғыдан дайындығын қалыптастыру;

- төртіншіден, кәсіби жоғары мотивация деңгейіне, шығармашылықтың жоғары деңгейіне, моральдық және

өзін-өзі жетілдірудің, өзін-өзі дамытудың жоғары деңгейіне негізделген мамандыққа толыққанды педагогикалық-психологиялық бейімделуді қалыптастыру [3].

Жалпы алғанда, білім беру жүйесінің басты міндеті – тұлғаны, оның әлеуетін, шығармашылық қабілеттерін дамыту, білім берудің сапасын арттырып, тұлғалық құндылықтары дамыған, кәсіби мамандарды даярлау. Бұл дәстүрлі дидактикалық және технологиялық қолдаудан, шығармашылық білім беру ортасын құрудан өзге білім беру процесін дамытумен тығыз байланысты.

ӘДІСНАМА

Ғалымдардың соңғы 15-20 жылда жүргізілген педагогикалық-психологиялық зерттеулерінің нәтижелері бойынша кәсіби құндылықтар жүйесі мыналарды қамтиды:

1. Оқу процесінің тиімділігін арттыру, студенттердің сабақ барысында аз уақыт ішінде көп нәрсеге қол жеткізуі;

2. Студенттердің психологиялық-физиологиялық ерекшеліктері мен даму кезеңдерін ескеру, денсаулығын сақтау, және оқытудың сапасын көтеріп, негізгі кәсіптік қызметке бейімдеу;

3. Интеллектуалды, шығармашылық, әлеуетті дамытуға және денсаулықты сақтауға ықпал ету;

4. Оқу процесінде студенттердің қабілеттерін дамытудың теориялық негізі болып табылатын оқытудың негізгі педагогикалық-психологиялық тұжырымдамаларын жүзеге асыру;

5. Студенттердің кәсіби қабілеттіліктері мен кәсіби құзіреттіліктерін қалыптастыру [4].

Қазіргі кезеңде кәсіби-тұлғалық құндылықтардың психологиялық-педагогикалық шарттары әлеуметтік-экономикалық өзгерістерге байланысты жаңарып отырады. Бұл кәсіби құн-

дылықтың педагогикалық-психологиялық шарттарын жеке тұлғаның бағыты бойынша өзгертіп, тұлғаның өз кәсіби даму процестеріне, кәсіби ұтқырлықтарына бағыттау қажет.

Сабақ барысында мұғалімнің педагогикалық-психологиялық жағдайлардың жиынтығын құру мәселесі, ол орындалатын іс-шаралардың тиімділігін арттырып отырады. Тиісті педагогикалық-психологиялық жағдайларды анықтау үшін «психологиялық жағдайлар» және «педагогикалық шарттар» ұғымдарын нақтылау ұсынылады. «Педагогикалық-психологиялық шарттар» ұғымының мәніне тоқталатын болсақ: Ол үшін Н.И.Ипполитов пен Н.Стерхованың «педагогикалық-психологиялық жағдайлар» түсінігінің анықтамасын қарастыруға болады. Олар педагогикалық-психологиялық жағдайдың жеке тұлғаның нақты сипаттамаларын трансформациялауға бағытталған білім беру және материалды-кеңістіктік ортаны өзара байланысты мүмкіндіктер жиынтығы деп санайды. Осы анықтамаға сүйене отырып, педагогикалық-психологиялық шарттар адамға, дәлірек айтқанда, оқу процесінің жетістігін анықтайтын жеке ерекшеліктеріне әсер етудің белгілі бір шарасы, яғни жиынтығы болып табылады [5].

Студенттердің кәсіби-тұлғалық құндылықтарының психологиялық шарттары алғашқы психологиялық жағдай ретінде студенттердің жас ерекшеліктерін есепке алудан басталады. Оқытушы студенттердің кәсіби құндылықтарын қалыптастыру барысында олардың іс-әрекеттерінің, мінез-құлықтарының психологиялық ерекшеліктерін ескеруі тиіс:

- бірінші, психологиялық шарт бұл – студенттерге проблемалық тапсырмалар беру. Проблемалық тапсырмалардың компонентті мазмұны

жас және психологиялық ерекшеліктеріне сай жасалуы маңызды.

- екінші, психологиялық шарт – көңілді және жағымды

атмосфера ортасын құру. Бұл оқытушыға тікелей байланысты. Оқытушының шығармашыл қабілеті студенттердің кәсіби белсенділіктерін арттыруға, сонымен қатар интеллектуалды ойлау қабілетінің дамуына өз септігін тигізеді.

- үшінші, маңызды психологиялық шарт – оқытушының

студенттермен белсенді қарым-қатынасы болып табылды. Оқытушы пассивті позицияны өзіне қабылдамауы қажет, ол белсенді кеңесші, студенттермен дос болуы керек.

- төртіншіден, студенттердің кәсіби-тұлғалық құндылықтарын

белсендірудің оңтайлы психологиялық әдістерін, мазмұнын, формаларын тиімді қолдану керек.

О.В. Штеймарктың анықтауы бойынша педагогикалық шарттар педагогикалық жағдайдағы оқыту мен тәрбиелеудің мазмұнын, нысандарын, әдістері мен құралдарын таңдауды тиімді ұйымдастыру деп түсінеді. Педагогикалық оқу орындарында студенттердің кәсіби-тұлғалық құндылықтарын дамытудың маңызды бағыты – студенттердің белсенділігі мен оқу іс-әрекетінің субъектісі ретінде дамуға деген мүмкіндігі [6].

Студенттердің бойында құндылықтарды қалыптастырудың педагогикалық шарттары оқыту мен тәрбиелеу жүйесінің мақсатын, принциптері мен міндеттерін таңдауға байланысты, осыларға сәйкес мазмұны мен ұйымдастыру формаларын және әдістерін анықтауды жүзеге асырады. Оларға: кәсіби-тұлғалық құндылықтарды қалыптастыруға арналған оқыту-тәрбиелеу мазмұнына материалдар енгізу;

студенттердің кәсіби тұлғалық құндылықтарын қалыптастырудағы отбасының, достарының сәйкестілігін дамытуға бағдарлануы.

НӘТИЖЕЛЕРІ

Құндылық – оқудың және өздігінен білім алудың нәтижесінде қалыптасатын және адамның әлеуметтік мобильділігін анықтайтын, білім мен тәжірибеге, құндылықтар мен бейімділіктерге негізделген жалпы қабілеттерді айтады. Кәсіби құндылық жүйесі түйінді құраушы біліктілік болып табылады. Ал, бұл аталған міндеттерді орындаушы өз әрекетінің нәтижесін жоспарлай алатын, бәсекеге қабілетті, еркін ойлай алатын студент. Заманауи талаптарды ескере отырып студенттердің кәсіби құндылықтарды төмендегідей анықтауға болады:

- шығармашылық топтарда жұмыс істеу;
- зерттеушілік әрекет;
- инновациялық әрекет, жаңа педагогикалық технологиялардың игерілуі;
- педагогикалық жарыстар мен бәйгелерге қатысу [7].

Студенттердің бойына кәсіби тұлғалық құндылықтарды қалыптастыру – екі жақты процесс болып табылады. Бұл студент пен оқытушы арасындағы байланыстың сипатына тікелей байланысты болып табылады. Олардың білім беру процесіндегі қарым-қатынасы педагогикалық өзара әрекеттесу түрінде жүзеге асырылады, яғни субъектілердің (оқытушы мен студенттердің) бір-біріне тікелей немесе жанама әсері және олардың нәтижесі когнитивтік, эмоционалдық-ерікті және жеке салаларда нақты өзгерістер болып табылады.

Педагогикалық өзара іс-қимыл өзінің қатысушылары арасында танымдық қызметтің қалыптасуы мен дамуына және жеке тұлғаның басқа да

әлеуметтік маңызды қасиеттеріне әсер ететін өзара байланысты әрекеттесу процесі ретінде анықталады. Бірқатар психологиялық-педагогикалық зерттеулерде педагогикалық-психологиялық өзара іс-қимылды ұйымдастыратын және жүзеге асыратын студенттің кәсіби дамуына қойылатын негізгі талаптары берілген:

- студенттер мен оқытушылар арасындағы диалогтық қарым-қатынас;
- өзара әрекеттесудің шығармашылық әсері;
- жеке тұлғаның дамуына қолдау көрсету.

Педагогикалық-психологиялық шарттар өзара әрекеттесудің сипаты мен деңгейі ретінде көбінесе оқытушының студенттерге деген көзқарасымен анықталады, бұл олардың кәсіби тұлғалық құндылықтары мен қажеттіліктеріне байланысты және олардың тиісті эмоционалды қатынасы болуына себеп болады.

Н.Ю. Гузева студенттердің кәсіптік маңызды бағыттарын қалыптастыру мәселесін зерттеп, педагогикалық кәсіптік құндылықтардың үш тобын анықтады:

1) Кәсіби қызметтің шарттарына байланысты құндылықтар:

- адамдармен тұрақты қарым-қатынас;
- еңбек туралы толық ақпарат;
- мамандықтың гуманистік сипаты;
- тұрақты өзін-өзі жетілдіру;
- тақырыпты білу;
- адамдарға құрмет пен алғыс;
- жұмыстың шығармашылық сипаты;

2) Студенттің жеке-мотивациялық саласына байланысты құндылықтар:

- кәсіби өсу перспективасының болуы;
- ұлттық дәстүрлерді жалғастыру;
- кәсіптің бейімділігі мен мүдде-

леріне сәйкестігі;

- халықтың назарын аударуға деген ұмтылыс;

3) Білім беру қызметінің басқару аспектілерін көрсететін құндылықтар:

- басқа адамдардың мінез-құлқына

әсер ету және оларды басқару қабілеті;

- оқытушы мен студенттің қарым-қатынасы[8].

Кесте 1 - Студенттердің жалпы кәсіби тұлғалық құндылықтары

Кәсіби құндылықтар	Сипаттамасы	Білім берудегі құндылықтың мәні
Экзистенциальдық	Интроспективті диалогтық қарым-қатынас	Өмірдің мәні мен маңызы, шешім қабылдаушылық, қарым-қатынас, үміт, қамқорлық
Жағымдылық	Экстравертті, эмоционалды сана. Жеке адамның құндылықтары	Жақсылық, әділдік, альтруизм
Политикалық	Әлеуметтік ұйымдастырушылық, экстраверт	Патриотизм, азаматтық, ұлттық қадір-қасиет
Эстетикалық	Оқу процесіндегі эмоционалды-сезімтал камертон, экстраверттілік	Поэтикалық, трагедиялық, комикстік, даналық
Шығармашылық	Әлемнің құндылық байлығы, экстраверттілік	Өнер туындылары

С. Г Вершловский және Дж. Хазард ағылшын және ресей педагогтарының құндылық бағдарын зерттей келе, кәсіби педагогикалық құндылықтарды төмендегідей топтастырды:

1. Құндылық, педагогтің кәсіби статусын ашады;

2. Құндылық, тұлғаның педагогикалық мамандыққа бейімділігін көрсетеді;

3. Құндылық, педагогикалық қызметтің мақсатын көрсетеді.

Алайда, бұл жерден біз педагогикалық құндылықтардың барлығын көре алмаймыз. Е.Н. Шиянов студенттің материалдық, рухани, қоғамдық құндылықтарын негізге ала отырып, әлеуметтік және кәсіби белсенділікті арттыратын кәсіби құндылықтарды ұсынды:

1. Құндылық, тұлғаның кәсіби және әлеуметтік ортада байланысы: мұғалім еңбегінің қоғамдағы маңыздылығы.

2. Құндылық, студенттің қарым-қатынас барысында қажеттіліктерді қанағаттануы: адамдармен, достарымен, балалармен, балаға деген махаббат яғни, рухани құндылықтармен алмасуы.

3. Құндылық, тұлғаның шығармашылық дамуымен байланысы, кәсіби-шығармашылық қабілеттерді дамыту мүмкіндігі: әлемдік мәдениетке қатынас, сүйікті ісімен айналысу, өзін-өзі үнемі дамыту, жетілдіру.

4. Құндылық, өзіндік дамуды жүзеге асыру: студенттің оқу еңбегіндегі шығармашылық көрініс, мамандыққа деген қиялы мен қызығушылығы.

5. Құндылық, тұлғалық құндылықтардың кәсіби құндылықтарға ықпалы [9].

Педагогикалық оқу орындарының оқу-тәрбие процесінде студенттердің кәсіби тұлғалық құндылықтарын дамыту өздігінен емес, бақыланатын, реттелетін сондай-ақ, тиімділігі мен жетістігі

белгілі бір педагогикалық шарттарға байланысты қалыптасатынын байқауға болады. Педагогикалық оқу орындарының білім беру жүйесінің жағдайында студенттердің кәсіби тұлғалық құндылықтарын дамытудың педагогикалық шартты ережелері белгіленді, онда:

- білім беру ортасының кәсіби компоненттеріне ерекше көңіл бөлінеді;
- жеке тұлғаның құндылық сферасын саналы түрде қалыптастыру өз кәсіби қызметін меңгерудің ішкі ниеті болған жағдайда ғана мүмкін болғандықтан, білім беру және кәсіптік қызметтің жеке маңызды себептерімен, студенттің қажеттіліктерімен шартты болады деген тұжырым жасауға болады [10].

ҚОРЫТЫНДЫ

Студенттердің кәсіби тұлғалық құндылықтарын дамытуда педагогикалық

оқу орындарының тәрбие процесінде құндылыққа бағдарланған іс-шаралар жүйелі жүргізіліп отыруы шарт. Өйткені, олардың өмірлік ұстанымы, шешім қабылдаушылық, өзара қарым-қатынасқа түсе алушылық, өнерді бағалау, патриоттық, отансүйгіштік, кәсіби шеберлік, ұстамдылық, шыдамдылық қасиеттері дамып жетіледі. Кәсіби тұлғалық құндылықтарды дамыту оқу бағдарламасының мазмұнында көрініс тауып, жалпы білім беретін, кәсіптік және арнайы пәндердің негізгі компонентіне айналуы шарт. Оқу процесінде студенттердің кәсіби тұлғалық құндылықтары дамып, олардың кәсіби қалыптасуы маңызды рөл атқарады. Сол себепті студенттердің кәсіби тұлғалық құндылықтарын дамыту сабақта және сабақтан тыс уақытта жүзеге асырылу мақсатты нәтиже берері анық.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1. Вершинина, Л. В. Ценностное сознание студента (Теоретический аспект, анализ состояния): монография / Л. В. Вершинина. - М.: Московский психолого-социальный институт, 2005, - 180 с.
2. Eddy, D.M. Importance of professional nursing values: a national study of baccalaureate programs / D.M. Eddy, V. Elfrink, D. Weis, M.J. Schank // *The Journal of nursing education*. - 1994. - 262 p.
3. Столович, Л. Н. Природа эстетической ценности / Л. Н. Столович. - М: Политиздат, 1972, - 271 с.
4. Большая современная энциклопедия / сост. Е.С. Рапацевич. - Минск: Соврем. Слово, 2005. - 26 с.
5. Трофимова, Н. М. Самообразование и творческое развитие личности будущего специалиста / Н. М. Трофимова, Е. И. Еремينا // *Педагогика*. 2003. - № 2, - 67 с.
6. Fahrenwald, N. L. Teaching core nursing values / N. L. Fahrenwald, S. D. Bassett, L. Tschetter, P. P. Carson, L. White, V. J. Winterboer // *Journal of Professional Nursing*. - 2005. - № 21.
7. Leners, D.W. Tracking the development of professional values in undergraduate nursing students / D. W. Leners, C. Roehrs, A. V. Piccone // *The Journal of nursing education*. - 2006. - 69 p.
8. Артюхова, Ю.В. Ценности и воспитание / Ю.В. Артюхова // - М.: Педагогика, 1999. - №4. - 16 с.
9. Hayes, T. L. An Exploration of Professional Values Held By Baccalaureate and Associate Degree Nursing Students / T.L. Hayes // *Electronic Theses, Treatises and Dissertations*. - 2006. - 44 p.
10. Киселева, А.В. О возможности модификации методики М. Рокича «Ценностные ориентации» / А.В. Киселева // *Психологическая диагностика*. - 2004. - № 4. - С. 109-113.

Г.К. ШАЛГЫНБАЕВА¹, А.М. ХАЛЫКОВА²

**ПСИХОЛОГО – ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ РАЗВИТИЯ
ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ ЛИЧНОСТНЫХ ЦЕННОСТЕЙ СТУДЕНТОВ**

¹Евразийский национальный университет им.Л. Н. Гумилева,

г. Нур-Султан, Казахстан, e-mail: kadisha1954@mail.ru

²Национальная академия образования им.И. Алтынсарина,

г. Нур-Султан, Казахстан, e-mail: mag-aizhan@mail.ru

K.K. SHALGYNBAEVA¹, A. M. HALYKOVA²

**PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS
FOR THE DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL PERSONAL VALUES OF STUDENTS**

¹L. N. Gumilyov Eurasian national University,

Nur-Sultan, Kazakhstan, e-mail: kadisha1954@mail.ru

²National Academy of education named after I. Altynsarin,

Nur-Sultan, Kazakhstan, e-mail: mag-aizhan@mail.ru

Аннотация. Модернизация профессионального образования ставит задачу развития профессиональных личностных ценностей студентов. Психолого-педагогические условия профессиональных личностных ценностей студентов предусматривают реальное личностное стремление студентов, овладение профессиональной деятельностью и занятие ими. Основным условием профессионального развития личности является переход на высокий уровень профессиональной информатизации. В процессе профессионального развития личность – организует свою систему ценностей, эффективность профессиональной деятельности и требования к профессиональной деятельности в зависимости от сочетания социальных отношений в обществе.

Ключевые слова: профессиональная личностная ценность, профессиональное образование, психолого-педагогические условия, профессиональное самосовершенствование, профессиональное развитие.

Abstract. Modernization of professional education sets the task of developing professional personal values of students. Psychological and pedagogical conditions of professional personal values of students provide for a real personal desire of students, mastering professional activities and engaging in them. The main condition for professional development of an individual is the transition to a high level of professional Informatization. In the process of professional development, the individual organizes his own system of values, the effectiveness of professional activity and the requirements for professional activity, depending on the combination of social relations in society.

Key words: professional personal value, professional education, psychological and pedagogical conditions, professional self-improvement, professional development.

«ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҮШІНШІ ЖАҢҒЫРУ КОНТЕКСТІНДЕГІ АНДРАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУДІҢ ӘДІСНАМАСЫ: ҮРДІСТЕР, МӘСЕЛЕЛЕР, ШЕШУ ЖОЛДАРЫ» халықаралық ғылыми-практикалық конференция

2020 жылғы 17 сәуірде Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті әлеуметтік ғылымдар факультетінде «Қазақстанның үшінші жаңғыру контекстіндегі андрагогикалық білім берудің әдіснамасы: үрдістер, мәселелер, шешу жолдары» халықаралық ғылыми-практикалық конференция өткізілді.

Халықаралық ғылыми-практикалық конференцияға шетелдік жоғары оқу орындарының (Пекин Орталық ұлттар университетінің Қытай аз ұлттар тіл-әдебиет институты, Ресей халықтар достығы университеті, Ә.Навои атындағы Ташкент мемлекеттік өзбек тілі мен әдебиеті университеті), республикадағы Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының, «Өрлеу» біліктілікті арттыру ұлттық орталығының АҚ Алматы, Ақмола, Жамбыл облыстары бойынша педагогикалық қызметкерлердің біліктіліктерін арттыру институттарының және жетекші жоғары оқу орындарының (Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Қазақ қыздар мемлекеттік педагогикалық университеті, «Astana IT» университеті, Қарағанды мемлекеттік техникалық университет, Қазақстан Республикасы Президенті жанындағы мемлекеттік басқару академиясы, Қазақ инновациялық заң

университеті, С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті, Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе аймақтық мемлекеттік университеті, Қазақ бас сәулет-құрылыс академиясы, М.Ә.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университеті, Х. Досмұхамедов атындағы Атырау мемлекеттік

университеті, Шәкәрім атындағы Семей мемлекеттік университеті, Тараз мемлекеттік педагогикалық университеті, Ы.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты) және колледждер («Тараз-Болашақ» жоғары медициналық колледжі, «Авиценна» көпсалалы медициналық колледжі, К.Дүтбаева атындағы Атырау гуманитарлық колледжі) оқытушылары, мектеп мұғалімдері мен балабақша тәрбиешілері, докторанттар, магистранттар, студенттер қатысты.

Конференция жұмысы негізгі бағыттарды қамтыды:

1. Адами ресурстар теориясы еректерге андрагогикалық білім берудің әдіснамасы ретінде: әлемдік және қазақстандық тәжірибе.
2. Әл-Фараби және Абайдың мәдени

мұраларындағы андрагогикалық идеялардың аксиологиялық негіздері

3. Цифрлық технологиялар дәуірінде ересектерге үздіксіз кәсіби қосымша білім беру

4. Қазақстанның үшінші жаңғырту жағдайындағы ересектердің функционалды сауаттылығы мен XXI ғасыр дағдыларын дамыту.

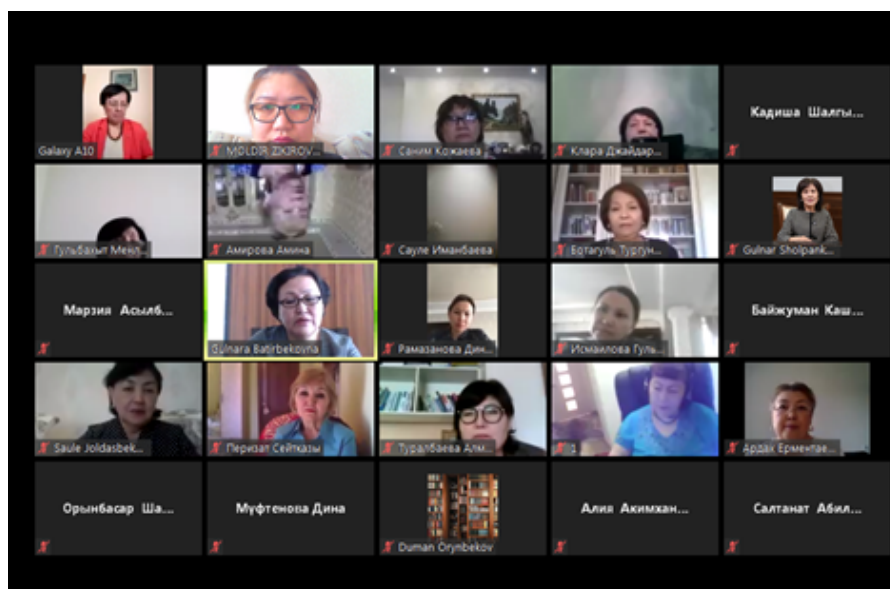
5. XXI ғасырдағы педагогтердің кәсіби дамуы және үздіксіз өзін-өзі жетілдіру мәселелері

Пленарлық мәжілісті Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің ғылым және инновациялар жөніндегі проректоры, техника ғылымдарының докторы, профессор Мерзадинова Гульнара Тынышбаевна ашты.

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің әлеуметтік ғылымдар факультетінің деканы Қашхынбай Байжұман Балтабайұлы құттықтау сөзбен жалғастырды.

Педагогика ғылымдарының докторы, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің профессоры Таубаева Шәркүл Таубайқызы; педагогика ғылымдарының докторы, Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының бас ғылыми қызметкері Ахметова Гульнара Батырбековна; педагогика ғылымдарының докторы, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры Меңлібекова Гүлбақыт Жолдасбековна; философия докторы, «Өрлеу» біліктілікті арттыру ұлттық орталығының АҚ Алматы облысы бойынша педагогикалық қызметкерлердің біліктіліктерін арттыру институтының басқару және білім сапасы кафедрасының меңгерушісі Тұралбаева Алмаш Тұрғанбайқызы; философия докторы, Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының жетекші ғылыми қызметкері Сейдина Мөлдір Зікірқызы баяндама жасады.

Конференция қорытындысы бойынша қарар қабылданды.

ABOUT VI INTERNATIONAL FORUM ON TEACHER EDUCATION «PERSPECTIVES AND PRIORITIES OF TEACHER EDUCATION IN TIMES OF CHANGE, CHOICE AND CHALLENGE»

The VI International Forum on Teacher Education (vIFTE-2020) held by Kazan Federal University (May 27, 2020 – June 9, 2020)

Kazan Federal University (KFU) was founded in 1804 and is one of the oldest higher education institutions in Russia, which is celebrating its 216th anniversary this year. The history of the University is deeply connected with such household names as Nikolai Lobachevsky, Lev Tolstoy, Vladimir Lenin, Nikolai Lobachevsky, Karl Klaus, Alexander Butlerov, just to name a few. In 1812, Kazan University opened its Pedagogical Institute which prepared teachers for Siberia, the Caucasus, and the Volga region of Russia. The University is situated in one of the biggest Russian cities, Kazan, which is often regarded as a bridge between Europe and Asia, Christianity and Islam.

Teacher Education at Kazan Federal University also has deep historical roots. It originated in 1812 and continues to develop by this day. The system of Teacher Education at KFU is one of the largest in modern Russia. Thanks to the developed international activity, publication activity, we are able to consistently increase the level of the academic reputation of KFU. The 94th position of the “Education” subject field in the Ranking of the best universities in the world, Times Higher Education, in 2020, is vivid evidence of this. This is the best indicator not only in Russia but also in the countries of Eastern Europe and the CIS.

The VI International Forum on Teacher Education (vIFTE-2020) held by Kazan Federal University (May 27, 2020 – June 9, 2020) in a virtual format due to the COVID-19 pandemic, completed its work.

The forum that started six years ago as a regional event (with only 165 participants),

is one of the most effective platforms in the world now. Nowadays IFTE has already become the largest forum on teacher education in Russia. According to Microsoft analytics, more than 32,000 online entries to section sessions, symposia, and workshops were registered. Thus, in the context of a pandemic, the Forum has become one of the world's largest conferences in the world. Among the major topics are life-long teacher education, foreign experience of innovations in teacher education, digitalization in education – the latter is the key topic at the forum this year.

Kazan Federal University became the first university in Russia that took up the challenge to hold such a large-scale international forum under current conditions. IFTE-2020 organizing committee literally in two months did a great job of reformatting the event from a traditional format to a virtual one. Dmitriy Tayurskiy, the vice-rector of Kazan Federal University, emphasized that «while all the international events are being cancelled around the world, Kazan Federal University takes the challenge to organize the forum in a virtual format».

Professor Conor Galvin from the University College Dublin has been to Kazan University for several times. He notes: «Kazan University is becoming the center of excellence in the field of teacher education in Russia».

Professor Axel Herrmann from Dresden University of Technology admits that the «Teacher of the XXI century» strategy being implemented by Kazan University is truly unique: «This approach helps to transform teacher training, develop all the aspects of

education and change the whole system of education. In Germany we are just looking for the same opportunity». Professor Nick Rushby from Conation Technologies Limited (UK) who has been working closely with Kazan Federal University since 2015, notes «that in the field of teacher education Kazan University is a clear leader. The research conducted here is highly appreciated around the world».

These words are confirmed by the fact that in 2020 Kazan University became one of the top-100 universities in «Education» of THE International Rankings, which is the best result not only in Russia, but also Eastern Europe and the CIS.

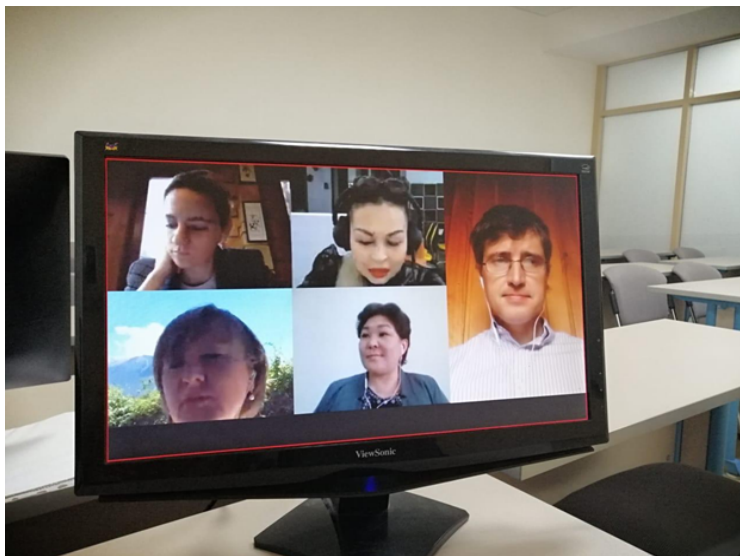
The main goal of the VI International Forum on Teacher Education (VIFTE-2020) is to present, discuss and promote relevant scientific and educational research in the field of teacher education in times of transformation, choice and challenge; exchange of experience and discussion of questions on promising forms of academic and methodological support for innovative teacher education, new developments and achievements in the field of educational technologies, as well as strengthening academic cooperation between Russian and foreign teachers.

Virtual IFTE-2020 included the following academic activities: digitalization of modern teacher education: strategies and risks; continuing professional development and additional training of teachers to bridge the digital divide; transformation of teachers' professional competences in the digital age of education; digital technology in teacher education; gamification and virtual reality in the educational process; psychological and pedagogical support of students in the digital educational environment; psychology of digital education; teacher training in the context of equality and social justice; advanced educational technologies, methods, innovations, and best practices in teacher education; inclusive education and its implementation: Russian and international practices; equal educational opportunities outside of school: the role

of stakeholders in the context of social justice, equality, and cultural congruence; multicultural teacher education for work with migrant children and their families; effective models, approaches and methods in teacher education within the context of social justice, equality, and cultural congruence; strategies, theory and practice of modern bilingual and language teacher education: Russian and international experience; models of bilingual education, didactic aspects, theoretical constructs and flexible bilingual practices; digital architectonics of bilingual and language teacher education; bilingual and language teacher education as a tool for professional development of teacher educators; cultural and professional identity of a teacher in the conditions of modern bilingual school; collaboration and need for a dialogue between bilingual families and teachers; professional formation and self-development of a teacher-linguist in the conditions of educational standards introduction.

Virtual format IFTE-2020 allowed the forum organizers implement all the possible forms – video lectures, virtual sessions, online symposia, research groups meetings and poster presentations. Despite the technical difficulties of the organization and the uniqueness of the event, about 900 scientists from 29 countries (120 foreign colleagues) became participants in the Forum. 17 international leading experts from Russia, UK, USA, Australia, Ireland and other countries became the forum keynote speakers. Some of the speakers of IFTE-2020 are Aleksey Lubkov (Moscow Pedagogical State University), Ian James Menter (University of Oxford), Margery McMahon (University of Glasgow), Maria Assunção Flores (University of Minho), Conor Galvin (University College Dublin), and Murat Tchoshanov (University of Texas at El Paso) and many others.

Within the framework of the VI International Forum on Teacher Education (VIFTE-2020) three conferences were held: «Informatization and digitalization in teacher education», «Pedagogical education in the interests of social justice, equality

Journalists were introduced to the innovative system of teacher training at KFU. They were also given a unique opportunity to test a virtual reality headset in order to see how the virtual classes can be organized. After the tour Ilshat Gafurov, KFU rector, and Aidar Kalimullin, director of the Institute of Psychology and Education, answered all the questions asked by the media representatives.

According to IFTE President, Organising Committee

and culture-like pedagogy», «Global trends and prospects of bilingual and language education in teacher training». Virtual IFTE-2020 included the work of 74 sections where recognized Russian and foreign experts discussed current challenges facing Russia and the world in the new decade in the field of education. Work was done in 14 study groups and 39 group meetings were held.

The current Forum has become the most representative not only in terms of coverage of participants, but also in the scope of the topics announced: 575 reports were made by scientists from 275 universities, scientific and educational organizations, including 79 foreign universities on the problems of modernization and development of the content of vocational and pedagogical education, personality modeling and professional the activities of a new type of teacher, the integration of professional pedagogical and classical university education in the preparation of a new type of teacher, the problems of improving the system of continuous teacher education and many other topics.

As part of the Forum closing ceremony the VR tour to the future was organized at the Institute of Psychology and Education of Kazan Federal University. During this tour virtual reality technologies that can be applied for future teachers training were demonstrated to media representatives.

Chairman, professor, academician of RAO, rector of KFU Ilshat Gafurov, such serious shocks as a pandemic should not disconnect researchers representing Russian and foreign universities in solving the problem of improving the quality of teacher training. «This is the first conference of this kind and scale, which was held in the Russian Federation. The capabilities of Kazan University allowed Russian and foreign participants to successfully present and discuss the results of scientific research of teacher education remotely. We did a great job, and the results are so impressive. So far, the forum was attended by 900 researchers from 275 universities in Russia and other countries, there were more than 32,000 entries, which is impossible to achieve offline. I think that after the end of the pandemic we will continue to hold some of our events online» – said KFU rector. In addition he added: «We are proud that a number of Russian and foreign experts of KFU are now assessed as one of the emerging international leaders in the field of teacher education. This is due to the creation of a serious team of reputable international and Russian researchers, both working in the scientific team of our university, and colleagues from other universities with whom we are united as part of joint projects».

The virtual IFTE-2020 format has boosted the development of pedagogical

science and the digital conference space of the Forum has become a unique platform for the effective exchange of experience in new developments and achievements in the field of educational technologies, and strengthened cooperation between Russian and foreign researchers. There is no doubt that the success of virtual IFTE-2020 consists of our joint efforts, the common desire for academic interaction in new conditions, titanic work of each Forum participant. The results of the forum are obvious: they will help build the learning process in different countries of the world, taking into account already new conditions. IFTE President, Organising Committee Chairman, professor, academician of RAO, rector of KFU Ilshat Gafurov noted this: «Online training will become an accompanying package of programs for deeper study. It will also save resources for teachers for research, and help students choose an individual trajectory».

Aidar Kalimullin, IFTE co-chair, director of the Institute of Psychology and Education of KFU, thanked the participants of the Forum for the work done and invited everyone to participate already at IFTE 2021: «Virtual IFTE-2020 was for KFU the first experience of holding a large-scale conference in a virtual format. And this experience did not come out lumpy. For the sixth time, IFTE provided an opportunity for scientists in the

field of teacher education to talk about their problems and plans, exchange views and develop a new understanding for solving pedagogical problems, especially in the context of active digitalization. On behalf of the Organizing Committee, I want to thank all the participants of the Forum: our partners, those who spoke from the online platform or took part in the discussion of some issues, and those who have simply been with us all these two weeks. We were glad to see a professional and caring audience: professionals who are worried about our common cause and are ready to share their experience. Many interesting and well-developed proposals have been received from you, both for inclusion in the Forum program and for holding extra-forum events. We are waiting for you in 2021 at the Kazan Federal University at the VII International Forum on Pedagogical Education».

The main theme of the VII International Forum on Pedagogical Education was chosen «Pedagogical Education: New Challenges and Goals». It is planned that the forum will return to its traditional format and will be held at Kazan Federal University from May 26 to May 28, 2021. But, given the accumulated experience of conducting in a virtual format, a number of meetings of research groups will be held online.

E.Sh. SALIMZYANOVA

Kazan Federal University, Kazan, Russia

VI Международный Форум по педагогическому образованию IFTE-2020 в виртуальном формате «Перспективы и приоритеты педагогического образования в эпоху трансформаций, выбора и вызовов»

В период с 27 мая по 9 июня 2020 года в Казанском (Приволжском) Федеральном Университете прошел VI Международный Форум по педагогическому образованию IFTE-2020 в виртуальном формате «Перспективы и приоритеты педагогического образования в эпоху трансформаций, выбора и вызовов».

Форум IFTE-2020 стал самой крупной междисциплинарной площадкой по обсуждению проблематики педагогического образования во всем мире.

В рамках Форума были рассмотрены актуальные вопросы применения цифровых технологий в подготовке будущего учителя, задачи психолого-педагогического сопровождения обучающегося в цифровом образовательном пространстве, подходы в организации и интеграции эффективных моделей и технологий в педагогическом образовании в контексте социальной справедливости, равенства и культуросообразной педагогики.

В работе форума приняла участие ведущий научный сотрудник Центра непрерывного педагогического образования Национальной академии образования им. И. Алтынсарина МОН РК, кандидат филологических наук Исаева Жибек Кайруллиновна в качестве одного из председателей (модераторов) исследовательской группы SIG 13 IFTE-2020 29 мая и 1 июня 2020 года.

Сессия SIG 13.1 «Special Interest Group: Vocational Teacher Education and Training» проходила 29 мая 2020 года на английском языке. Велась активная дискуссия по проблемам подготовки учителей в контексте поликультурного образования (А.Ю. Хаперская, Москва, Россия; Д. Шенсин, Рим,

Италия), использования УНТ родного языка при подготовке будущего учителя ИЯ (Л.Г. Чумарова, А.В. Фахрутдинова, М.А. Мефодьева, Г.Р. Фассахова, Казань, Россия), педагогической подготовки магистрантов инженерии в аспекте культуросообразности (А.Н. Дорофеев, Москва, Россия; Г.В. Букалова, А.Н. Новиков, Орел, Россия), обучения будущих переводчиков (Е.Ю. Макеева, М.А. Кулинич, Е.В. Савицкая, Самара, Россия). Отдельно отметили высокий профессионализм и дипломатию председателей SIG 13 Салимзяновой Эльмиры Шавкатовны (Казань, Россия), Йигит Гакили Аряфетдиновны (Стамбул, Турция) и Исаевой Жибек Кайруллиновны (Нур-Султан, Казахстан).

В работе сессии SIG 13.2 «Профессиональное педагогическое образование и профессиональная подготовка», проходившей 1 июня 2020 года на русском языке, были рассмотрены вопросы виртуальной составляющей информационной среды подготовки специалистов рабочих профессий (Л.Г. Ахметов, Елабуга, Россия), спецификации развития профессиональной подготовки студентов в интересах равенства и справедливости (Н.Д. Колетвинова, С.У. Бичурина, И.М. Салпыкова, Казань, Россия), военного образования как фактора развивающих возможностей организации самообразования курсантов (Р.К. Серёжникова,

А.Ю.Маргарьян, Санкт-Петербург, Россия). Председатели сессии – ученые Салимзянова Э.Ш., Йигит Г.А. и Исаева Ж.К. - инициировали развернутые дискуссии, анализировали отдельные выступления и сообща выдвигали ряд рекомендаций.

Дискуссии сессии SIG 13.3 «Профессиональное педагогическое образование и профессиональная подготовка», проходившей 1 июня 2020 года на русском языке, развернулись вокруг целого ряда таких актуальных тем и задач, как модель тренерства для освоения молодыми педагогами метапредметных компетенций (И.А. Дробышев, Красноярск, Россия), научные основы менторинга в системе дошкольного образования (А.М.Гарифуллина, С.Н. Башинова, С.У. Бичурина, Н.Д. Колетвинова, Казань, Россия), формирование педагогической компетентности у студентов православной духовной семинарии (П.П. Терехов, Казань, Россия).

На заседаниях исследовательской группы SIG 13 на высоком профессиональном уровне обсуждались и решались задачи устойчивого развития профессионального педагогического образования и профессиональной подготовки.

По результатам работы трех сессий в рамках общей диалоговой площадки были выработаны конструктивные предложения, направленные на модернизацию образования в условиях цифровой эры и вызовов современности.

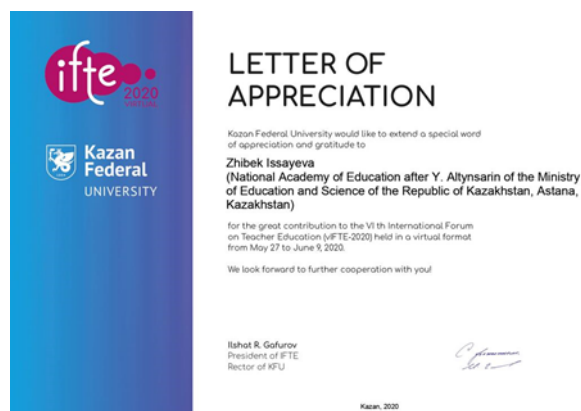
Председателями и спикерами исследовательской группы SIG 13 были предложены следующие рекомендации:

- актуализировать взаимосвязь всех уровней образования через создание или дополнение парадигмы преемственности дошкольного, среднего и высшего образования;

- внедрять инновации в учебный процесс, создавая не только инфраструктур-

ные возможности, но и соответствующую атмосферу, дух, настрой в процесс подготовки специалистов нового формата, подготовленных по передовым программам обучения, чтобы в дальнейшем быть конкурентоспособными на рынке труда;

- содействовать имиджу Форума как эффективной платформе для решения значимых проблем современности.

Успешная работа Форума связана и с авторитетом Университета, который постоянно укрепляется, опираясь на фундаментальные школы, богатейшее научное и творческое наследие многих поколений предшественников и современников.

Достоинство продолжая сложившиеся традиции, КФУ открыт для инноваций в науке и образовании, для применения новых технологий, реализации прогрессивных идей.

Руководство КФУ, организационный комитет Форума IFTE-2020 отличают верность традициям, высокий профессионализм, творческий подход к делу и смелое новаторство.

Форум по педагогическому образованию стал визитной карточкой Казанского (Приволжского) Федерального Университета!

1	Ахметова Ботағоз Саликовна	кандидат биологических наук, ведущий научный сотрудник центра теории и методики воспитания, Национальная академия образования им. И. Алтынсарина, город Нур-Султан, Республика Казахстан
2	Бабалова Галина Григорьевна	доктор филологических наук, профессор кафедры «Русский и иностранные языки», Омский государственный университет путей сообщения, город Омск, Российская Федерация
3	Каирбекова Багжанат Дындарбековна	доктор педагогических наук, заведующая кафедрой «Социально-гуманитарное образование и АНК», Инновационный Евразийский университет, город Павлодар, Республика Казахстан
4	Каппасова Камила Айдыновна	магистрант, Казахский агротехнический университет им. С.Сейфуллина, город Нур-Султан, Республики Казахстан
5	Каримова Баглангуль Тусуповна	кандидат филологических наук, ассоциированный профессор, ведущий научный сотрудник центра развития МКШ, Национальная академия образования им. И. Алтынсарина, город Нур-Султан, Республика Казахстан
6	Кудабаева Карлыгаш Есимовна	магистр экономических наук, старший научный сотрудник центра развития МКШ, Национальная академия образования им. И.Алтынсарина, город Нур-Султан, Республика Казахстан
7	Құрман Несібелі Жәкенқызы	педагогика ғылымдарының докторы, филология кафедрасының профессоры, М.В.Ломоносов атындағы Мәскеу мемлекеттік университеті Қазақстан филиалы, Нұр-Сұлтан қаласы, Қазақстан Республикасы
8	Мамырханова Аймен Молдағалиевна	кандидат исторических наук, директор центра теории и методики воспитания, Национальная академия образования им. И. Алтынсарина, город Нур-Султан, Республика Казахстан
9	Нұрбаев Жасұлан Есейұлы	тарих ғылымдарының кандидаты, аймақтану кафедрасы, халықаралық қатынастар факультеті, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан қаласы, Қазақстан Республикасы
10	Salimzyanova Elmira Shavkatovna	Ph.D. in Philology, Associate Professor, Department of Methodology of Education and Upbringing, The Institute of Psychology and Education, Kazan Federal University, Kazan, Russia
11	Халыкова Айжан Мағауияновна	педагогика ғылымдарының магистрі, орта білім орталығының аға ғылыми қызметкері, Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, Нұр-Сұлтан қаласы, Қазақстан Республикасы
12	Шалғынбаева Қадияша Кадыровна	педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан қаласы, Қазақстан Республикасы
13	Широбоков Сергей Николаевич	кандидат педагогических наук, доцент, начальник отдела информационной политики, Омский государственный педагогический университет, город Омск, Российская Федерация

**«БІЛІМ - ОБРАЗОВАНИЕ»
ҒЫЛЫМИ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖУРНАЛЫ ТУРАЛЫ
ЕРЕЖЕ**

I. Жалпы ереже

1.1 «Білім – Образование» ғылыми-педагогикалық журналы 1999 жылы Қазақстан Республикасының Мәдениет және ақпарат министрлігінің Ақпарат және мұрағат комитетінің есебіне тіркелген (куәлік № 904 –Ж 31 қазан) және 2008 жылы қайта тіркелді (қайта тіркеу туралы куәлік № 9838-Ж 30 желтоқсан).

1.2 Журналдың құрылтайшысы - Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі «Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы».

1.3 Басылымның шығарылуы – жылына 4 рет.

1.4 Журнал ISSN сериялық басылымдарын тіркеудің халықаралық орталығында тіркелген (ЮНЕСКО, Париж қ., Франция): ISSN 1607-2790.

II. Журналдың мақсаты мен құрылымы

2.1 Журналдың мақсаты - Қазақстан мен басқа елдердің ғалымдарының білім саласындағы ғылыми зерттеулерінің нәтижелерін ашық түрде жариялау.

2.2 Негізгі тақырыптың бағыттары: білім беру және тәрбие мәселелері бойынша ғылыми-әдістемелік, ақпараттық-танымдық материалдарды шығару.

2.3 Журналдың рубрикалары: «Білім беру саясаты», «Білім беру теориясы мен практикасы», «Тәрбиенің теориясы мен практикасы», «Ғылыми ізденіс», «Қазақстандық білім беру тарихынан», «Конференциялар, форумдар, семинарлар», «Personalia».

2.4 Ғылыми мерзімді басылымда тиісті бейінге сәйкес журналда жариялау үшін мақалалар қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде қабылданады.

2.5 Редакция кеңесінің шешімі негізінде журналға мақаланы жариялау мүмкіндігі туралы қорытынды жасалады.

III. Мақалаларды рәсімдеу тәртібі

3.1 Компьютерде (Microsoft Word редакторы) терілген мақаланың көлемі аңдатпа, кесте, суреттерді, математикалық формулаларды және әдебиеттер тізімін қосқанда 10 беттен аспауы тиіс, ең кемі 4 бет.

3.2 Ғылыми мақалалар базалық баспа стандарттары «Журналдар, жинақтар, ақпараттық басылымдар. Жарияланатын материалдарды баспалық рәсімдеу», ГОСТ 7.5-98 сәйкес бойынша мақалалардың, «Библиографиялық жазба. Библиографиялық сипат. Құрастырудың жалпы талаптары және қағидасы» ГОСТ 7.1-2003 бойынша мақалалардағы библиографиялық тізімдердің рәсімдеу жөніндегі базалық баспа стандарттарына сәйкес рәсімделуі тиіс.

3.3. Басып шығарылған мазмұнымен толық сәйкес мақаланың электрондық нұсқасы баспа орталығына ұсынылады. Мақала беттері нөмірленуі керек.

3.4. Мақала мәтіні «Microsoft Office Word (97, 2000, 2007, 2010) WINDOWS», редакторда басылуы керек, негізгі шрифт – Times New Roman (орыс және ағылшын тілдерінде), KZ Times New Roman (қазақ тілінде), жоларалық интервал – 1; мәтінді ені бойынша түзету; сол жағы – 30 мм, оң жағы – 15 мм, жоғарғы – 20 мм, төменгі – 20 мм, табуляция – 1,25 мм.

3.5 Барлық авторлардың мақалаларында ғалымдардың екі пікірі (1 сыртқы және 1 ішкі) болуы керек: ғылым докторлары, ғылым кандидаты / PhD.

3.6 Ұсынылған материалдарды қамтуы тиіс:

- FTAMP (Ғылыми-техникалық ақпараттың мемлекетаралық рубрикаторы);

- автор (-лар) аты және тегі – қазақ, орыс және ағылшын тілінде (бас әріптермен, қою шрифтпен, азат жол 1 см, сол жақ шетіне);

- ғылыми дәрежесін, ғылыми атағын көрсету;

- аффилиация (факультеті немесе басқада құрылымдық бөлімшесі, ұйым (жұмыс орны (оқу), қала, пошталық индекс, мемлекет) – қазақ, орыс және ағылшын тілінде;

- e-mail;

- мақаланың аты (12 сөзден аспайтын, бас әріптермен, қою шрифтпен, азат жол 1 см, сол жақ шетіне, үш тілде: қазақ, орыс, ағылшын);

- аңдатпа - мақаланың мақсатын, мазмұнын, түрін, нысанын және басқа да ерекшеліктерін қысқаша сипаттау;

- түйін сөздер - ғылыми саланы және зерттеу әдістерін мәтіннің мазмұнын, нысанды терминде көрсететін сөздер жиынтығы.

3.7 Аңдатпа ақпараттық және құрылымдық болуы керек, негізгі объектілерді, зерттеу кезеңдерін, қорытындыларды көрсетеді.

Ұсынатын аңдатпаның көлемі - кемінде 100 сөз (*курсив, қою емес шрифт 12 кегль, азат жол сол және оң жақ шегініс - 1 см*).

3.8 Түйін сөздер жарияланған материалдың тілінде рәсімделеді (*кегль – 12 пункт, курсив, сол және оң жақ шегініс – 3 см*). Ұсынылатын түйін сөздер саны – 5-8, ішіндегі түйін сөз саны – 3-тен көп емес. Маңыздылығына қарай беріледі, яғни мақаланың ең маңызды түйін сөзі бірінші тізімде болуы керек.

3.9 Мақала мәтіні оның бөліктерінің белгілі бір жүйесінде беріледі және мыналарды қамтиды:

- КІРІСПЕ / ВВЕДЕНИЕ / INTRODUCTION (*қою емес, бас әріптермен, шрифт-14 кегль, ортада*).

Кіріспеде ғалымдардың алдыңғы (байланысты) жұмыстарының нәтижелері, зерттеу әдістері, рәсімдері, өлшеу параметрлері және т. б. көрсетіледі (*1 беттен артық емес*);

- ЗЕРТТЕУДІҢ МАҚСАТЫ МЕН МІНДЕТТЕРІ / ЦЕЛЬ И ЗАДАЧИ ИССЛЕДОВАНИЯ / PURPOSE AND OBJECTIVES OF THE STUDY (қою емес, бас әріптермен, шрифт-14 кегль, ортада).

- ӘДІСНАМА / МЕТОДОЛОГИЯ / METHODOLOGY (қою емес, бас әріптермен, шрифт-14 кегль, ортада).

- НӘТИЖЕЛЕРІ / РЕЗУЛЬТАТЫ / RESULTS (қою емес, бас әріптермен, шрифт-14 кегль, ортада).

Бұл – зерттеу үрдісінің немесе ойлау жүйелілігінің көрінісі, нәтижесінде теориялық қорытындыға әкелетін.

Ғылыми-практикалық мақалада эксперименттердің немесе тәжірибенің кезеңдері мен сатысы, аралық нәтижелер және математикалық, физикалық түрінде немесе статистикалық түсіндірменің жалпы қорытындысының негіздемесі келтіріледі.

Өткізілген зерттеулер көрнекі түрде экспериментальды ғана емес, сонымен бірге теориялық түрде де ұсынылады.

Бұл кестелер, диаграммалар, графикалық үлгілер, графиктер, диаграммалар және т.б. болуы мүмкін.

Формулалар, теңдеулер, суреттер, фотография мен кестелерде астына жазылған жазу немесе тақырыптар болуы керек (10 беттен аспауы керек).

ҚОРЫТЫНДЫ /ЗАКЛЮЧЕНИЕ / CONCLUSION (қою емес, бас әріптермен, шрифт-14 кегль, ортада).

Жүргізілген зерттеулердің негізгі жетістіктері туралы тезистер жиналады.

Оларды жазбаша түрде және кестелер, графиктер, сандар және анықталған негізгі үлгілерді сипаттайтын статистикалық көрсеткіштер түрінде ұсынуға болады.

Қорытынды авторлар тарапынан интерпретациясыз ұсынылуы керек (1 беттен артық емес).

- ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ /СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ / REFERENCES (қою емес, бас әріптермен, шрифт-14 кегль, ортада).

Деректердің тәртібі келесідей анықталады: алдымен сілтемелер тізбесі мақалада сілтеме жасалған деректер т.б.

Одан кейін қосымша деректер, яғни мақалада сілтеме жасалмаған деректер,

Мақалада орын алмаған, бірақ оқырмандарға параллель өткізілген аралас жүргізілетін жұмыс.

Барлық сілтемелер бастапқы тілде беріледі. Мақалада келтірілген сілтемелер мен ескертулер нөмірленіп, тік жақшаларда беріледі.

Ұсынылатын көлемі – 20 атаудан аспау керек.

Әдебиеттер тізімі ГОСТ 7.5-98; ГОСТ 7.1-2003 сәйкес рәсімделуі қажет.

3.10 Иллюстрациялар суреттер тізімі және әрбір суретте мәтінде сілтемесі болуы тиіс.

Электрондық нұсқадағы суреттер мен иллюстрациялар TIF немесе JPG форматта ұсынылады 300 dpi аспауы керек.

3.11 Математикалық формулалар Microsoft Equation Editor редакторында жазылуы тиіс (әрбір формула бір объект).

3.12 Автор туралы мәліметтер бөлек бетте (қағазды және электронды нұсқада) жазылады:

- толық Т.А.Ә., ғылыми дәрежесі және ғылыми атағы, жұмыс орны (журналдың «Біздің авторлар» бөлімінде жариялау үшін);

- толық пошталық мекенжайы, қызметтік және үй телефондарының нөмірлері, E-mail (редакцияның авторлармен байланысуы үшін, электронды мекенжай журналға жарияланбайды);

- мақала атауы және автор(лар)дың аты-жөн(дер)і қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде жазылуы тиіс («Мазмұны» үшін).

3.13 Қолжазбаларды авторлар мұқият тексеріп, редакциялауы керек.

Талаптарға сәйкес ресімделмеген мақалалар журнал бетіне жарияланбайды.

3.14 Редакция мақалаға деби және стилистикалық өңдеу жүргізбейді. Қолжазба авторларға қайтарылмайды.

3.15 Мақала қолжазбасын және электронды нұсқасын келесі мекенжай бойынша жолдауларыңызға болады: 010000, Қазақстан Республикасы, Астана қ., Мәңгілік ел к-сі, 8, «Алтын орда» БО, 15-қабат. Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы.

3.16 Байланыс: Тел. (8 7172) 57 66 49 E-mail: bilim-edu.2003@mail.ru жазылу индексі – 75754. Төлем – 2500 тенге.

Реквизиттер:

РНН 600900611860,

ИИК KZ826010111000202462,

БИН 080940006848, КБЕ 16,

БИК HSBKZKX, КНП 859,

АО «Народный Банк Казахстана»

IV. Редакциялық кеңес

4.1 Журналдың редакциялық алқасына журналдың бас редакторы, редакция алқасының мүшелері, жауапты редактор, техникалық редактор, корректор кіреді.

4.2 Журналдың бас редакторы - Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім беру академиясының президенті.

4.3 Журналдың бас редакторы:

– редакция алқасының құрамын бекітеді;

– редакцияға жалпы басшылықты жүзеге асырады;

– журналды тарататын ұйымдармен келісімдер жасайды, редакциялық кеңестің қызметіне қатысты басқа да мәселелерді шешеді.

– редакциялық кеңестің қызметіне отандық және шетелдік ғалымдарды тартуға көмектеседі;

– журналдың мазмұны және редакциялық кеңестің қызметі туралы ұсыныстар жасайды

4.4 Редакциялық алқаға төмендегідей жетекші ғалымдар енеді:

Редакциялық кеңес құрамына ғылыми дәрежесі, нөлдік емес импакт-факторы бар журналдарда ғылыми мақалалары бар, Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының жетекші ғалымдары, журналда көрсетілген білім салаларының өкілдері болып табылатын отандық және шетелдік сарапшылар кіреді.

4.5 Редакциялық кеңес мүшелері:

- редакция кеңесінің болашақтағы жоспарларын әзірлеуге қатысады;
- ұсынылған материалдарды талқылауға қатысады, материалдардан бас тарту туралы шешім қабылдайды.

4.6 Жауапты редакторға Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім беру академиясының ғылыми дәрежесі бар қызметкерлері тағайындалады.

4.7 Жауапты редактор:

- баспа саясатын іске асырады;
- берілген материалдарды қабылдайды және өңдеуді бақылайды;
- авторлармен байланысады;
- ұсынылған материалдарды қосымша қарау қажеттілігі туралы шешім қабылдайды;
- журналдың номерін шығару мерзімдерін анықтайды.

4.8 Техникалық редактор Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім беру академиясының қажетті техникалық дайындығы бар маманы тағайындалады.

4.9 Техникалық редактор:

- ұсынылған материалдарды өңдейді;
- журналдың номерінің дизайнын жобайды;
- журналды шығаруды қамтамасыз етеді;
- журналдарды таратушыларға жеткізеді

V. Рецензиялау тәртібі

5.1 Берілген ғылыми мақалаларды журналдың редакциялық кеңесінің құрамына кірмейтін тиісті тақырыптары сәйкес кемінде екі ғалым қарайды.

5.2 Бір пікір беруші сыртқы болып табылады, материалдарды ұсынған кезде автор оны бірге ұсынады.

5.3 Қолжазбаның мазмұнына қатысты білім саласында жұмыс істейтін ғалымдардан редакция кеңесі пікір алуды қарастырады.

5.4 Ізденушілердің ғылыми жетекшілері, сондай-ақ автор жұмыс істейтін бөлімшенің қызметкерлері пікір беруші бола алмайды.

5.5 Рецензия еркін түрде келесі ережелерді міндетті түрде көрсете отырып жазылады:

- берілген мақаланың өзектілігі;
- ұсынылған ғылыми материалдардың жаңалығы;
- зерттеу материалдарының жеткіліктілігі;
- талданған материалдың көлемінің жеткіліктілігі (пайдаланылған дереккөздер тізімі)
- жазу стилі;
- жұмысқа қойылатын талаптарға сәйкестігі;
- жариялау туралы қорытынды немесе жөндеу қажеттілігі;

5.5 Егер мақаланы қайта өңдеу қажет болса, пікір беруші бұл қорытындының себептерін нақты анықтап жазған жөн.

5.6 Пікірге тегі, аты және әкесінің атын, ғылыми дәрежесі және ғылыми атағы, жұмыс орны, лауазымын және қол қойылған күнін толық жазып қол қояды.

5.7 Жауапты редактор берілген пікірлерді авторға жеткізеді. Бұл жағдайда пікір беруші туралы мәліметтер көрсетілмейді.

5.8 Тексеруден кейін мақала қайта пікір алуға жіберіледі. Пікір берушінің таңдауы редакциялық кеңеске қалдырылады.

5.8 Автор пікір берушінің пікірін қабылдамаған жағдайда мақаланы қайтарып алуға құқы бар.

5.9 Мақалаларды қарау мерзімі - 2 айдан аспайды.

5.10 Қолжазбалар қайтарылмайды.

VI. Редакциялық және авторлық этика

6.1 Редакциялық кеңес өз қызметінде Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамасын басшылыққа алады.

6.2 Редакциялық кеңес қолжазбаны жариялауға жарамсыз деп шешім қабылдағаны үшін жауап береді.

Осыған сәйкес шешімді қабылдау мақаланың мазмұнының өзектілігі мен маңыздылығы тұрғысынан ғылыми бағалауға ғана негізделеді.

6.3 Қабылданбаған қолжазбалар туралы ақпарат құпия болып табылады, ол жарияланбайды.

6.4 Басылымға жариялау үшін материалдарды беру арқылы автор өзі туралы барлық ақпараттың дұрыстығына, плагиаттың жоқтығына, редакциялық кеңестің қойған барлық техникалық талаптарына сәйкестігіне кепілдік береді.

6.5 Ұсынған қолжазбалар басқа ғылыми журналдарда жарияланбаған болу керек.

Мақаланы рәсімдеу үлгісі

ҒТАМР 14.15.01

К. Е. АМАНОВА

п.ғ.к., доцент,

Ш. Уалиханов атындағы Көкшетау мемлекеттік университеті,

Көкшетау қ., Қазақстан Республикасы
e-mail: akasheva@gmail.com
ПРОГРАММАЛАУДЫ МЕКТЕПТЕ ОҚЫТУ ТУРАЛЫ

Аңдатпа. Мақалада STEM білім берудегі жиі талқыланып жүрген тақырыптардың бірі – жалпы білім беретін мектептерде программалауды оқыту мәселесі қарастырылады. Великобритания, Финляндия, Южная Корея, Эстония, Франция, Австралия сияқты мемлекеттердегі тәжірибелерді қарастыра отырып программалауды мектепте оқытудың қажеттілігін айқындайтын шарттар көрсетіледі. Программалауды мектепте оқытудың ағымдағы жай-күйін зерттеу мақсатында, мақала авторы, жоғары сынып оқушыларының және де білім беру процесіндегі басқа да субъектілердің: ата-аналардың, мұғалімдер мен IT саласындағы мамандардың қатысуымен зерттеулер жүргізді. Зерттеуге IT саласындағы мамандардың қатыстырылуы программалауды оқытуда түрліше аппараттық-программалық жабдықтардың пайдаланылатындығымен түсіндіріледі. Мақалада аталған зерттеудің кейбір қорытындылары, атап айтқанда оқушылардың, ата-аналардың, мұғалімдер мен IT саласындағы мамандардың программалауды мектепте оқыту мәселесіне деген көзқарастарын зерттеу нәтижелері берілді.

Түйін сөздер: Программалау, программалауды оқыту, мектепте программалауды үйрету.

КІРІСПЕ

Мәтін

ЗЕРТТЕУДІҢ МАҚСАТЫ МЕН МІНДЕТТЕРІ

Мәтін

ӘДІСНАМА

Мәтін

НӘТИЖЕЛЕРІ

Мәтін

ҚОРЫТЫНДЫ

Мәтін

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ:

1

2

3

К.Е. АМАНОВА

К вопросу обучения программирования в школе

к.п.н., доцент,

Кокшетауский государственный университет им. Ш. Уалиханова,

г. Кокшетау, Республика Казахстан

e-mail: amanova@mail.ru

K.T. AMANOVA

To the Question of Teaching Programming in School

PhD, associate Professor,

Kokshetau State University named after Sh. Ualihanov,

Kokshetau, The Republic of Kazakhstan

e-mail: amanova@mail.ru

Аннотация. В настоящей статье рассматривается одна из актуальных тем современного STEM-образования – вопрос обучения программированию в общеобразовательной школе. На примере таких стран, как Великобритания, Финляндия, Южная Корея, Эстония, Франция, Австралия рассмотрены предпосылки, инициирующие необходимость обучения детей основам программирования в школе. В целях изучения текущего состояния обучения программированию в школах автором было проведено исследование с участием учащихся старших классов и других субъектов образовательного процесса в школе: родителей, учителей, а также специалистов в IT- сфере, так как в обучении программированию используются различные аппаратно-программные средства обеспечения. В статье представлены некоторые итоги данного исследования, в частности, результаты исследования отношений обучающихся, родителей, учителей и IT- специалистов к вопросу обучения программированию в школе.

Ключевые слова: программирование, обучение программированию, программирование в школе.

Abstract. In this article, one of the current topics of modern STEM education is considered, the issue of teaching programming in the general education school. On the example of countries such as Great Britain, Finland, South Korea, Estonia, France, Australia, the prerequisites are considered, initiating the need to teach children the basics of programming at school. To understand the current state of teaching programming in schools, the author conducted a study with the participation of high school students and other subjects of the educational process in the school: parents, teachers, and IT specialists, since various software and hardware are used in programming training. In the article some results of this research are presented, in particular the results of the study on the attitude of students, parents, teachers and IT specialists to the issue of teaching programming in school.

Keywords: teaching programming, programming in school, programming training.

**ПОЛОЖЕНИЕ О НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОМ ЖУРНАЛЕ
«БІЛІМ - ОБРАЗОВАНИЕ»**

I. Общие положения

1.1 Научно-педагогический журнал «Білім – Образование» поставлен на учет Комитетом информации и архивов Министерства культуры и информации Республики Казахстан в 1999 г. (свидетельство № 904 –Ж от 31 октября) и перерегистрирован в 2008 г. (свидетельство о перерегистрации № 9838-Ж от 30 декабря).

1.2 Учредитель журнала – РГКП «Национальная академия образования имени И.Алтынсарина» Министерства образования и науки РК.

1.3 Периодичность издания – 4 номера в год.

1.4 Журнал зарегистрирован в Международном центре по регистрации сериальных изданий ISSN (ЮНЕСКО, г. Париж, Франция): ISSN 1607-2790.

II. Цель и структура журнала

2.1 Цель журнала – публикация в открытой печати результатов научных исследований ученых Казахстана и других стран в области образования.

2.2 Основная тематическая направленность: публикация научно-методических, информационно-познавательных материалов по проблемам образования и воспитания.

2.3 Рубрики журнала: «Образовательная политика», «Теория и практика обучения», «Теория и практика воспитания», «Научный поиск», «Из истории казахстанского образования», «Конференции, форумы, семинары», «Personalia».

2.4 Для публикации в журнале принимаются статьи, соответствующие профилю научного периодического издания, на казахском, русском и английском языках.

2.5 Заключение о возможности публикации статьи в журнале выносится на основании заключения редколлегии.

III. Правила оформления статей

3.1 Объем статьи, включая аннотации, таблицы, рисунки, математические формулы и библиографию, не должен превышать 10 страниц текста, набранного на компьютере (редактор Microsoft Word); минимальный объем статьи – 4 страницы.

3.2 Научные статьи должны быть оформлены согласно базовым издательским стандартам по оформлению статей в соответствии с ГОСТ 7.5-98 «Журналы, сборники, информационные издания. Издательское оформление публикуемых материалов», пристатейных библиографических списков в соответствии с ГОСТ 7.1-2003 «Библиографическая запись. Библиографическое описание. Общие требования и правила составления».

3.3 В издательский центр представляется электронная версия статьи в полном соответствии с распечаткой. Страницы статьи в бумажном варианте должны быть пронумерованы.

3.4. Статьи должны быть напечатаны в текстовом редакторе «Microsoft Office Word (97, 2000, 2007, 2010) для WINDOWS», гарнитура – Times New Roman (для русского и английского языков), KZ Times New Roman (для казахского языка), одинарный межстрочный интервал. Поля: левое – 30 мм, правое – 15 мм, верхнее – 20 мм, нижнее – 20 мм, табуляция – 1,25 мм.

3.5 Статьи всех авторов должны сопровождаться двумя рецензиями (1 внешней и 1 внутренней) ученых: доктора наук, кандидата наук/ PhD. Одна из рецензий является внешней, ее представляет автор при подаче материалов.

Вторая является внутренней, ее организация входит в компетенцию редакционной коллегии.

3.6 Представленные материалы должны включать:

- ГРНТИ (Государственный рубрикатор научной технической информации);
- инициалы и фамилию (-и) автора (-ов) – на казахском, русском и английском языках (*прописные буквы, жирный шрифт*);

- указание ученой степени, ученого звания;

- аффилиацию (место работы/учебы, город, почтовый индекс, страна) на казахском, русском и английском языках;

- e-mail;

- название статьи (*прописные буквы, жирный шрифт, абзац 1 см по левому краю, на трех языках: русском, казахском, английском*);

- аннотацию – краткую характеристику назначения, содержания, вида, формы и других особенностей статьи;

- ключевые слова – набор слов, отражающих содержание текста в терминах объекта, научной отрасли и методов исследования.

3.7 Аннотация должна быть информативной и структурированной, отражать цели работы и ее результаты. Дается на казахском, русском и английском языках. Рекомендуемый объем аннотации – 500 печатных знаков (*курсив, нежирный шрифт, 12 кегль*).

3.8 Ключевые слова оформляются на языке публикуемого материала (*курсив, 12 кегль*). Рекомендуемое количество ключевых слов – 5-8, количество слов внутри ключевой фразы – не более трех. Задаются в порядке их значимости, т.е. самое важное ключевое слово статьи должно быть первым в списке.

3.9 Текст статьи излагается в определенной последовательности его частей и включает в себя:

- ВВЕДЕНИЕ / KIPICPE / INTRODUCTION (*нежирные прописные буквы, 14 шрифт*).

Во введении отражаются результаты предшествующих (смежных) работ ученых, методы исследования,

процедуры, параметры измерения и т.д.

- ЦЕЛЬ И ЗАДАЧИ ИССЛЕДОВАНИЯ / ЗЕРТТЕУДІҢ МАҚСАТЫ МЕН МІНДЕТТЕРІ / PURPOSE AND OBJECTIVES OF THE STUDY (нежирные прописные буквы, 14 шрифт).

- МЕТОДОЛОГИЯ / ӘДІСНАМА / METHODOLOGY (нежирные прописные буквы, 14 шрифт).

- РЕЗУЛЬТАТЫ / НӘТИЖЕЛЕРІ / RESULTS (нежирные прописные буквы, 14 шрифт).

Это отражение процесса исследования или последовательность рассуждений, в результате которых получены теоретические выводы. В научно-практической статье описываются стадии и этапы экспериментов или опытов, промежуточные результаты и обоснование общего вывода в виде математического, физического или статистического объяснения. Проводимые исследования предоставляются в наглядной форме, не только экспериментальные, но и теоретические. Это могут быть таблицы, схемы, графические модели, графики, диаграммы и др. Формулы, уравнения, рисунки, фотографии и таблицы должны иметь подписи или заголовки.

- ЗАКЛЮЧЕНИЕ / ҚОРЫТЫНДЫ / CONCLUSION (нежирные прописные буквы, 14 шрифт).

Собираются тезисы основных достижений проведенного исследования. Они могут быть представлены как в письменной форме, так и в виде таблиц, графиков, чисел и статистических показателей, характеризующих основные выявленные закономерности. Выводы должны быть представлены без интерпретации авторами.

- СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ / ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ / REFERENCES (нежирные прописные буквы, 14 шрифт).

Ссылки и примечания в статье обозначаются сквозной нумерацией и заключаются в квадратные скобки.

Все ссылки даются на языке оригинала.

Список литературы должен быть оформлен в соответствии с ГОСТ 7.5-98; ГОСТ 7.1-2003.

3.10 Иллюстрации, перечень рисунков и подписанные надписи к ним представляют по тексту статьи. В электронной версии рисунки и иллюстрации представляются в формате TIF или JPG с разрешением не менее 300 dpi.

3.11 Математические формулы должны быть набраны в Microsoft Equation Editor (каждая формула – один объект).

3.12 На отдельной странице (в бумажном и электронном варианте) приводятся сведения об авторе:

– Ф.И.О. полностью, ученая степень и ученое звание, место работы (для публикации в разделе «Наши авторы»);

– полные почтовые адреса, номера служебного и домашнего телефонов, E-mail (для связи редакции с авторами, не публикуются);

– название статьи и фамилия (-и) автора (-ов) на казахском, русском и английском языках.

3.13 Рукописи должны быть тщательно выверены и отредактированы авторами. Статьи, оформленные с нарушением требований, к публикации не принимаются.

3.14 Редакция не занимается литературной и стилистической обработкой статьи. Рукописи не возвращаются.

3.15 Рукопись и электронный вариант с материалами следует направлять по адресу: 010000, Республика Казахстан, г. Астана, пр. Мәңгілік Ел, 8, БЦ «Алтын Орда», 15-й этаж, каб. 1502. Национальная академия образования им. И. Алтынсарина.

3.16 Контакты: Тел. (8 7172) 57 63 53; e-mail: bilim-edu.2003@mail.ru Подписной индекс – 75754. Оплата – 2500 тенге.

Реквизиты:

РНН 600900611860,

ИИК KZ826010111000202462,

БИН 080940006848, КБЕ 16,

БИК HSBKZKX, КНП 859,

АО «Народный Банк Казахстана»

IV. Редакционная коллегия

4.1 В редакционную коллегия журнала входят главный редактор журнала, члены редакционной коллегии, ответственный редактор, технический редактор, корректоры.

4.2 Главным редактором журнала является президент Национальной академии образования им. И. Алтынсарина.

4.3 Главный редактор журнала:

– утверждает состав редакционной коллегии;

– осуществляет общее руководство редакционной коллегией;

– заключает договоры с организациями, распространяющими журнал, решает иные вопросы, связанные с деятельностью редакционной коллегии;

– способствует привлечению в редакционную коллегия ведущих отечественных и зарубежных ученых;

– вносит предложения по содержанию журнала и деятельности редакционной коллегии.

4.4 В состав редакционной коллегии входят ведущие ученые Национальной академии образования им. И. Алтынсарина, отечественные и зарубежные специалисты, представляющие отрасли знаний, отраженные в журнале, имеющие ученую степень, научные статьи в журналах с ненулевым импакт-фактором.

4.5 Члены редакционной коллегии:

– принимают участие в разработке перспективных планов деятельности редакционной коллегии;

– участвуют в обсуждении представляемых материалов, принимают решение об отклонении материалов.

4.6 Ответственный редактор назначается из числа сотрудников Национальной академии образования им. И.

Алтынсарина, имеющих ученую степень.

4.7 Ответственный редактор:

- ответственен за реализацию издательской политики;
- контролирует поступление и обработку представляемых материалов;
- осуществляет связь с авторами;
- принимает решение о необходимости проведения дополнительного рецензирования представленных материалов;
- определяет сроки выпуска номеров журнала.

4.8 Технический редактор назначается из числа сотрудников Национальной академии образования им. И. Алтынсарина, имеющих необходимую техническую подготовку.

4.9 Технический редактор:

- осуществляет обработку представляемых материалов;
- формирует дизайн номеров журнала;
- обеспечивает издание журнала;
- доставляет журналы до распространителей.

V. Порядок рецензирования

5.1 Представляемые научные статьи рецензируются не менее чем двумя учеными по соответствующей тематике, не входящими в состав редакционной коллегии данного журнала.

5.2 К рецензированию, осуществляемому редакционной коллегией, привлекаются ученые, работающие в области знаний, к которой относится содержание рукописи.

5.3 Рецензентами не могут быть научные руководители соискателей ученой степени, а также сотрудники подразделения, в котором работает автор.

5.4 Рецензия составляется в свободной форме с обязательным отражением следующих положений:

- актуальность представленной статьи;
- новизна представленного материала исследования;
- достаточность материалов исследования;
- достаточность объема проанализированного материала (список использованных источников);
- стиль изложения;
- соответствие требованиям, предъявляемым к такого рода работам;
- вывод о целесообразности опубликования или необходимости доработки.

5.5 В случае необходимости доработки рецензент должен четко обозначить причины данного вывода.

5.6 Рецензии подписываются с расшифровкой фамилии, имени и отчества, указанием ученой степени и ученого звания, места работы, занимаемой должности и даты подписания.

5.7 Ответственный редактор доводит мнение рецензента до автора. Данные о рецензенте в этом случае не указываются.

5.8 После доработки статья повторно направляется на рецензирование. Выбор рецензента остается за редакционной коллегией.

5.9 Автор имеет право отозвать статью в случае неприятия мнения рецензента.

5.10 Сроки рассмотрения статей – не более 2 месяцев.

5.11 Рукописи не возвращаются.

VI. Редакционная и авторская этика

6.1 В своей деятельности редакционная коллегия руководствуется действующим законодательством Республики Казахстан.

6.2 Редакционная коллегия ответственна за принятие решения о нецелесообразности опубликования рукописи. В соответствии с этим принятие решения основывается исключительно на научной оценке содержания статьи с точки зрения его актуальности и значимости.

6.2 Рецензенты не имеют права использовать материалы рукописей, представленных им на рецензию, в своих целях и цитировать текст до времени опубликования рукописи в журнале.

6.3 Информация об отклоненных рукописях конфиденциальна, она не разглашается.

6.4 Представляя материалы для публикации, автор гарантирует правильность всех сведений о себе, отсутствие плагиата, соответствие всем техническим требованиям, предъявляемым редакционной коллегией.

6.5 Представленные рукописи не должны публиковаться в других научных журналах.

Образец оформления статьи

ГРНТИ 14.15.01

К. Е. АМАНОВА

к.п.н., доцент,

Кокшетауский государственный университет им. Ш. Уалиханова,

г. Кокшетау, Республика Казахстан
e-mail: amanova@mail.ru

К ВОПРОСУ ОБУЧЕНИЯ ПРОГРАММИРОВАНИЮ В ШКОЛЕ

Аннотация. В настоящей статье рассматривается одна из актуальных тем современного STEM-образования – вопрос обучения программированию в общеобразовательной школе. В целях изучения текущего состояния обучения программированию в школах автором было проведено исследование с участием учащихся старших классов и других субъектов образовательного процесса в школе.

В статье представлены некоторые итоги данного исследования, в частности, результаты исследования отношений обучающихся, родителей, учителей и IT-специалистов к вопросу обучения программированию в школе.

Ключевые слова: программирование, обучение программированию, программирование в школе.

ВВЕДЕНИЕ

Текст

ЦЕЛЬ И ЗАДАЧИ ИССЛЕДОВАНИЯ

Текст

МЕТОДОЛОГИЯ

Текст

РЕЗУЛЬТАТЫ

Текст

ВЫВОДЫ

Текст

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

- 1
- 2
- 3

К. Е. АМАНОВА

Программалауды мектепте оқыту туралы

п.ф.к., доцент,

Ш. Уалиханов атындағы Көкшетау мемлекеттік университеті,

Көкшетау қ., Қазақстан Республикасы

amanova@mail.ru

K.E.AMANOVA

To the Question of Teaching Programming in School

PhD, associate Professor,

Kokshetau State University named after Sh. Ualihanov,

Kokshetau, The Republic of Kazakhstan

amanova@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада STEM білім берудегі жиі талқыланып жүрген тақырыптардың бірі – жалпы білім беретін мектептерде программалауды оқыту мәселесі қарастырылады. Программалауды мектепте оқытудың ағымдағы жай-күйін зерттеу мақсатында, мақала авторы, жоғары сынып оқушыларының және де білім беру процесіндегі басқа да субъектілердің қатысуымен зерттеулер жүргізді. Зерттеуге IT саласындағы мамандардың қатыстырылуы программалауды оқытуда түрліше аппараттық-программалық жабдықтардың пайдаланылатындығымен түсіндіріледі. Мақалада аталған зерттеудің кейбір қорытындылары, атап айтқанда оқушылардың, ата-аналардың, мұғалімдер мен IT саласындағы мамандардың программалауды мектепте оқыту мәселесіне деген көзқарастарын зерттеу нәтижелері берілді.

Түйін сөздер: программалау, программалауды оқыту, мектепте программалауды үйрету.

Abstract. In this article, one of the current topics of modern STEM education is considered, the issue of teaching programming in the general education school. To understand the current state of teaching programming in schools, the author conducted a study with the participation of high school students and other subjects of the educational process in the school since various software and hardware are used in programming training. In the article some results of this research are presented, in particular the results of the study on the attitude of students, parents, teachers and IT specialists to the issue of teaching programming in school.

Keywords: programming, learning programming, programming in school.

Журналдың құрылтайшысы:

Қазақстан Республикасы
Білім және ғылым министрлігінің
«Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық
білім академиясы» РМҚК.
Журнал 2000 жылдың
мамырынан шыға бастады.
Басылым 3 айда бір рет шығады.
Журнал Қазақстан Республикасының
Мәдениет және ақпарат
министрлігінде есепке қойылды
(2008 жылғы 30 желтоқсандағы
Бұқаралық ақпарат құралын есепке қою
туралы №9838-ж куәлік).

**Құрметті оқырмандар
мен авторлар!**

Журналда жарияланған
материалдар редакцияның
көзқарасын білдірмейді.
Фактілер мен мәліметтердің
анықтығына, сондай-ақ
стилистикалық қателерге
авторлар жауапты.
Журналға шыққан материалдарды
редакцияның келісімінсіз
көшіріп басуға болмайды.

Мекенжайы:

010000, Нұр-Сұлтан қ.,
Мәңгілік Ел даңғ., 8
«Алтын Орда» БО, офис-1500,
тел.: 8 (7172) 57-29-08
E-mail: bilim-edu.2003@mail.ru

Басуға 30.07.2020 ж. қол қойылды.
ш.б.т. - 7. RISO басылым.
Таралымы - 305 дана.
Ы. Алтынсарин атындағы
ҰБА-ның баспа орталығында басылып
шығарылды

Учредитель журнала:

РГКП «Национальная
академия образования
им. И. Алтынсарина»
Министерства образования и науки
Республики Казахстан.
Журнал издается с мая 2000 года.
Периодичность 1 раз в 3 месяца.
Журнал поставлен на учет
в Министерстве культуры и
информации РК (свидетельство о
постановке на учет средства массовой
информации № 9838-ж
от 30.12.2008 г.).

**Уважаемые читатели
и авторы!**

Опубликованные в журнале
материалы не отражают точку
зрения редакции.
Ответственность за достоверность
фактов и сведений в публикациях,
а также за стилистические ошибки
несут авторы.
Перепечатка материалов,
опубликованных в журнале,
допускается только с согласия
редакции.

Наш адрес:

010000, г. Нур-Султан,
пр. Мәңгілік Ел, 8,
БЦ «Алтын Орда», офис 1500,
тел.: 8 (7172) 57-29-08
E-mail: bilim-edu.2003@mail.ru

Подписано в печать 30.07.2020 г.
усл.печ.л. - 7. Печать RISO.
Тираж - 305 экз.
Отпечатано
в издательском центре
НАО им. И. Алтынсарина.